

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание

Третаредовна сесия.

XX заседание, петък, 12 ноември 1910 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ П. Ораховацъ, въ 3 ч. 20 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля г. секретаря да провери отсъстващите г. г. народни прѣдставители.

Секретарь Г. Копринаровъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народните прѣдставители: Ангелъ Ангеловъ, Георги Арабаджиевъ, Демиръ Атанасовъ, Константинъ Батоловъ, Андрей Башевъ, Димитъръ Бончевъ, Константинъ Велиновъ, Вълчо Георгиевъ, Стефанъ Георгиевъ, Йонко Гунчевъ, Милошъ Дановъ, Петъръ Димитровъ, Василъ Димчевъ, Георги Динковъ, Кольо Добревъ, Байко Друмевъ, д-ръ Иванъ Дрънковъ, Владимиръ Дяковичъ, Лазаръ Ивановъ, Михаилъ Икономовъ, Тодоръ Икономовъ, Дани Илиевъ, Александъръ Капазирски, Никола Коларовъ, Атанасъ Кравевъ, Иванъ Кьосенановъ, Димитъръ Манойловъ, Василъ Мантовъ, Киро Маричковъ, Ганчо Марковъ, Цоло Мисловъ, Никола Митевъ, Минко Михайловъ, х. Семко Палавѣевъ, Стефанъ Паприковъ, Паскалъ Паскалевъ, Димитъръ Пенковъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Драганъ Поповъ, Никола Поповъ, Стефанъ Поповъ, Петъръ Пѣйчевъ, Стефанъ Родевъ, Стефанъ Рожевъ, Стоименъ Савовъ, Иванъ Саллабашевъ, Александъръ Стамболийски, Вачо Станчевъ, Тодоръ Статковъ, Славчо Тенчовъ, Теодоръ Теодоровъ, Петъръ Тодоровъ I, Недѣлчо Топаловъ, Алексн Филиповъ и Драганъ Чакъровъ)

Прѣдседателъ: Отсъствуватъ 55 души народни прѣдставители. Има нужното число, за да се смѣта засѣданието за законно.

Съобщавамъ на Събранието, че отъ прѣдседателството е разрѣшенъ отпускъ на слѣдните г. г. народни прѣдставители: на габровския Паскалъ Паскалевъ — 1 день; на плѣвския Андрей Башевъ — 2 дни, на горнеорѣховския Стефанъ Рожковъ — 1 день, на самоковския Георги Радойковъ — 5 дена, на татарпазарджишкия Петъръ Димитровъ — 3 дена, на ловчанския Генчо Денчевъ — 2 дена и на плѣвския Петко Гачевъ — 2 дена.

Освѣтъ това, постѣпили сж заявления отъ нѣкон народни прѣдставители за отпускъ и поосже сж се ползували съ 10 дена отпускъ, разрѣшенъ отъ прѣдседателството, иска се разрѣшение отъ Събранието.

Поповскиятъ народенъ прѣдставитель г. Драганъ Чакъровъ иска разрѣшение за 3 дена отпускъ. Моля г. г. народните прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Събранието не приема.

Еленскиятъ народенъ прѣдставитель г. Драганъ Поповъ, който сжщо така се е ползувалъ съ 10 дена отпускъ, иска по болестъ единъ мѣсець отпускъ.

Д. Драгиевъ: Има ли медицинско свидѣтелство?

Прѣдседателъ: Има прѣдставено медицинско свидѣтелство. Моля г. г. народните прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Сжщо така по болестъ, сж прѣдставено по-рано медицинско свидѣтелство, чирпанскиятъ народенъ прѣдставитель г. Владимиръ Дяковичъ моли да му се разрѣши 10 дена отпускъ. Моля г. г. народните прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Ловчанскиятъ народенъ прѣдставитель г. Александъръ Екимовъ моли да му се разрѣши два дена отпускъ. Моля г. г. народните прѣдставители, които сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Събранието не приема.

Минаваме на дневния редъ — първо четене законопроекта за осигуряване на полските произведения отъ градушка.

Има думата народниятъ прѣдставитель г. Александъръ Екимовъ.

А. Екимовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! И азъ намирамъ, че настоящиятъ законопроектъ за осигуряване на полските произведения отъ градушка неправилно е внесенъ да се разглежда въ Народното събрание, защото въ неговия текстъ фигурира едно учрѣждение — Кооперативната банка, за косто учрѣждение още не е внесенъ законопроектъ, да видимъ, дали то ще се приеме да се установи или не. И азъ съзирамъ даже, че сж внасянето на този законопроектъ, който ние ще трѣбва

да приемемъ и въ текста на който фигурира на нѣколко мѣста Кооперативната банка, искатъ да се ангажиратъ г. г. народнитѣ прѣдставители, да се прѣдвѣрши въпросътъ и за Кооперативната банка. Трѣбваше по-рано да се разрѣши: ще приемемъ ли ние Кооперативната банка или не, защото тя има голѣми връзки съ този законопроектъ, и тогава да бждемъ осезирани съ него, а не да узаконяваме нѣщо, което въ послѣдствие може да се унищожи, ако ние не приемемъ законопроекта за Кооперативната банка. Сега минавамъ на въпроса.

Пуждата отъ законодателни мѣрки за подпомагане населението сръщу пагуби отъ градобитиѣна е толкова назрѣла, толкова е станала популярна, че азъ вѣрвамъ, какво нѣма да се намѣри нито единъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, който да се обяви противъ внасянето и разглеждането на този законопроектъ. Остава само съ дружини сили ние да се помѣчимъ тукъ да изкараме единъ законъ, който при своето практическо прилагане да принесе дѣйствиелна полза на населението, което се нуждае отъ него. Осигуряването сръщу пагуби отъ градобитиѣна и другъ пътъ е занимавало бившето Народно събрание прѣзъ врѣме на управлението на народната партия. И азъ мисля, че правителството щѣло да направи много по-добъръ, като знаеше вече грѣшките на осемгодишното прилагане на този законъ, който е ималъ вече практически изпитани неговитѣ недостатѣци, да внесѣше една поправка на него, а не да ни сезира съ единъ законъ, който ние, ако приемемъ, въ тази или онази смисълъ, не може да бжде тъй нагоденъ, защото неговитѣ резултати и неговитѣ недостатѣци ще има въ бждеще да се изпитватъ и прѣдѣлватъ.

Когато постѣпи стамболовистеката партия на властъ, тя унищожи съ единъ замахъ закона на народниѣци; унищожи го не затова, защото той всецѣло е билъ врѣденъ — това не е вѣрно — защото на васъ, г. г. народни прѣдставители, ви се изтънаха статистически данни — азъ нѣма да ги повтарямъ — отъ които вие видѣхте, че сж се събирали доста суми отъ населението, които суми сж отивали пакъ за него. Ако не е могло да се помогне на всички, то не може да се откаже и фактътъ, че по силата на тогава сѣществующия законъ, все таки много отъ пострадалиѣ сж получавали и облаги отъ него. Казвамъ, причината, за да отмѣнятъ този законъ, не е била тая, че той всецѣло е билъ врѣденъ, но тя се крие на друго мѣсто: алчността на бившия режимъ, за да не ангажира за такива стопанствени мѣроприятия сръдствата на бюджета, да ги остави тѣ да бждатъ свободни, за да върши работи, за които доста ясно ни говори докладътъ, който вчера ни се раздаде. Цѣлътъ е била тѣзи 500.000 л. да останатъ въ държавния бюджетъ, за да могатъ да се употребятъ за други, може-би, съвсѣмъ по-неполезни работи.

Какво ние трѣбва да гледаме сега, когато ще има да обсъждаме настоящия законопроектъ? Азъ мисля, че, когато се обсъжда единъ такъвъ законопроектъ отъ стопанственъ характеръ, не трѣбва да се гледа толкова да бжде той идеаленъ и съвършенъ, а повече трѣбва да се гледа да се нагоди за населението, споредъ неговитѣ нужди, споредъ неговитѣ нрави, споредъ неговия характеръ; ако не и толкова даже идеаленъ, но да може да има практическо приложение. Азъ и миналата година, г. г. народни прѣдставители, когато ние прокахме закона за меритѣ, ви казахъ, че този законъ ще бжде празна работа, че този законъ ще си остане мъртва буква, и ние нѣма да принесемъ никаква полза на населението съ него, защото то нѣма да го види приложенъ. И азъ бихъ желалъ, г. министърътъ на търговията и земледѣлието да ни покаже, какъ той е приложилъ досега закона за меритѣ, и какви резултати е добилъ? И не можемъ да го приложимъ, защото ако

посегнемъ да го приложимъ, ние ще бждемъ свидѣтели на втори Дурагъ-Кулакъ и Шабла, което не е желателно нито за почитаемото правителство, нито за демократическата партия, нито за цѣлия български народъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Това показва, че не разбирате този законъ.

А. Екимовъ: Като го приложите, ще видимъ тогавъ, да-ли го разбирамъ или не.

Министъръ А. Ляпчевъ: Азъ нѣма защо да го прилагамъ. Ще го приложатъ тия, които търсятъ закона.

А. Екимовъ: Азъ, г. министре, имамъ да ви заявя, че това е даже прѣстѣпление: единъ законъ, който е санкциониранъ, който е влѣзълъ въ сила отъ една година, да стои още неприложенъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не знаете какво говорите! Той е приложенъ.

Прѣдседателътъ: Моля, не прѣкъсвайте оратора.

А. Екимовъ: Защото ние даваме на българския народъ да мисли, че тукъ може да се прокаратъ законѣ, но тия закони могатъ да стоятъ неприложени.

Двѣ важни работи се изтъкватъ въ настоящия законопроектъ, и върху тѣхъ азъ ще искамъ да поговоря малко повече. Касае се, да бжде ли задължително осигуряването, или да се остави то на свободни начала — всички други работи сж детайлни, които, когато законопроектътъ отиде въ комисията, ще прѣтърпятъ нѣкои измѣнения, които нѣматъ толкова сѣществено значение. Единъ отъ прѣждеговорившиѣ оратори се изказаха за задължителното осигуряване, а други — за свободното осигуряване. И единъ и другитѣ иматъ доста справедливи основания. Азъ ще разгледамъ и единъ, и другитѣ основания. Прѣдставителътъ на земледѣлската парламентарна група, г. Драгичевъ, който искаше неговитѣ думи да хармонизиратъ съ рѣшенията на земеделския конгресъ, ви каза, че тѣ напослѣдъкъ, по примѣра на всички други мѣроприятия, за които тѣ искатъ да почиватъ на свободни начала, както законътъ за пенсиятъ и други още, които нѣматъ нищо общо съ този законопроектъ, приематъ осигуряването да бжде свободно. Обаче този сжщия прѣдставителъ ви каза, че държавата не трѣбва да влиза само съ единъ милионъ лева, но тя трѣбва да внесе по-голѣма сума, трѣбва да дава по-голѣми субсидии. Е, г. г. народни прѣдставители, отъ дѣ ще се взематъ тия суми, отъ дѣ ще се взематъ тия субсидии? Тѣ не се ли взематъ отъ държавния бюджетъ, а той не се ли събира отъ данѣциѣтѣ, наложени на българскитѣ граждани? А че не е ли това задължително осигуряване, не е ли това сжщото нѣщо да заставимъ българскитѣ граждани да внасятъ даждия въ общия държавенъ бюджетъ и да отидемъ тѣзи сжщитѣ даждия въ извѣстенъ процентъ да ги вземаме, за да ги употребимъ за фонда, за подпомагане на осигуровкитѣ противъ градобитиѣна? Ами че това е едно и сжщо. Който проповѣдва системата на свободното осигуряване, не трѣбва по никакъ начинъ скрито да иска да я прокара, като събираме по тактъвъ или другъ начинъ данѣкъ отъ българския народъ. Ако ние искаме идеално да прокараме свободното осигуряване на свободни начала, не трѣбва по никакъвъ начинъ да вземаме отъ гърба на българския данѣкоплатецъ посредствомъ общата каса, бюджета, сръдства, за да утаюваме тѣзи нужди, защото ще ми позволите да ви кажа, че осигуряването, поставено на свободни начала по този

начинъ, е много повече задължително, отколкото ако се постави по другъ начинъ, както се изказаха прѣждеговорившиятъ оратори.

Почтениятъ г. Драгиевъ искаше да се взематъ 4 милиона лева и отъ търговеца, и отъ индустриалеца, и отъ доктора, и отъ чиновника, и отъ офицера, и отъ всекиго, за да се поддържи фондътъ за осигуряване отъ градобитнина.

Д. Драгиевъ: Имате грѣшка, г. Екимовъ.

А. Екимовъ: Моля. Всяка сума, взета отъ държавния бюджетъ, се прѣдилага, че съразмѣрно се плаща отъ цѣлия български народъ, съразмѣрно съ данъцитъ, които той внася.

Д. Драгиевъ: Ще се вземе отъ приходитъ на Земледѣлската банка.

А. Екимовъ: Азъ, г. г. народни прѣдставители, твърдя, че и приходитъ на Земледѣлската банка, като собственостъ на българския народъ, не сж нищо друго, освѣнъ срѣдства на държавния бюджетъ, и като срѣдства на държавния бюджетъ, тѣ сж срѣдства на цѣлия български народъ и произтичатъ отъ него.

Д. Драгиевъ: Тѣ сж срѣдства на българскитъ земледѣлци.

А. Екимовъ: Това е пакъ българскиятъ народъ, това е пакъ задължителностъ. — Справедливо ли е сега да вземаме отъ гърба на всички данъкоплатци, за да удовлетвори́мъ работи, които се касаятъ за нуждитъ само на извѣстно съсловие? Ами че, г. г. народни прѣдставители, даже тукъ нѣкои оратори изтъкнаха мнѣнието, че ние не трѣбва да правимъ осигуряванетоъ задължително затова, защото не можемъ да заставимъ единъ земледѣлецъ да плаща за смѣтка на друго, да плаща врѣди и пагуби, които ще постигнатъ друго, а може-би него никакъ нѣма да докоснатъ. Справедливо ли е да заставимъ цѣлия български народъ да плаща за смѣтка на оногova, когото ще бие градушката? Това е още по-несправедливо, това сж двѣ голѣми противоположности. Какво се постига сега съ задължителното осигуряване? Задължителното осигуряване именно застава всеки единъ, който рискува да пострада отъ градобитнина, да внася въ тази обща каса срѣщу осигуряване отъ пагуби, които единъ денъ може да го постигнатъ. Значи, законътъ ще задължи само извѣстни граждани, които се занимаватъ съ еднакъвъ родъ занаятъ, да внасятъ всички по извѣстна частъ, за да обезщетятъ интереситъ на сами себе си. Даже то е много по-справедливо.

Но азъ ще ви изтъкна, г. г. народни прѣдставители, тукъ двѣ други различия — въ какво се различава именно рискътъ отъ градобитнината отъ другитъ рискове при осигуровкитъ и защо се раздѣля земледѣлското население на два лагера, едни да искатъ задължително, а други да искатъ свободното осигуряване, и кои отиватъ къмъ задължителното, кои къмъ свободното осигуряване, за да видите, какъ стои тази работа. Рискътъ за осигуровкитъ отъ градобитнина не е рискъ, не е пагуба, която унищожава цѣлото състояние, цѣлия капиталъ на лицето, което има да пострада отъ него. Той не може да се сравни съ оня за застраховкитъ по пожаръ или животъ. Ако едно лице пострада отъ градобитнина, пострадватъ само неговитъ произведения, неговата печалба за една година, а неговиятъ капиталъ остава непокътнатъ.

С. Бърневъ: Грей!

А. Екимовъ: Моля, подѣй ме прѣснча. Като дойде да прѣдложишъ дневенъ редъ, тогава имашъ думата, но сега имай търпѣние.

На такъвъ единъ рискъ кой може повече да устои? Безсмыслино, богатиятъ земледѣлецъ, на когото земята се простира на по-широко пространство и който има и вѣроятността, че, когато бие градъ, не може да убие всички негови сѣитби, значи, не може да пострада навсѣкѣдъ. И да допуснемъ даже, че градътъ би убилъ всичкитъ негови сѣитби, той, благодарение на неговото добро имотно състояние, може за една-двѣ години да понесе тази пагуба, защото, по ситата на своето състояние, може да си набави източници, за да устои на тази пагуба, която градътъ му е причинилъ. Но какво е положението на побѣдния земледѣлецъ, на болшинството отъ българскитъ данъкоплатци, какво е положението на земледѣлци, които притежаватъ отъ 100 декара надолу? Тѣзи земледѣлци, ако ги постигне загуба отъ градушка, рискуватъ да загубятъ всичкитъ си приходи, и тѣ трудно могатъ да стѣпятъ на своитъ крака, за да устоятъ на борбата за съществуване. За тѣхъ именно ние трѣбва да нагодимъ закона, тѣхнитъ интереси ние трѣбва да запазимъ. И азъ ще ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че прѣдложението да се отмени законътъ въ врѣме на стамболовистската камара е било внесено отъ единъ крупенъ земледѣлецъ — г. Атанасъ х. Славчовъ, противъ интереситъ на когото е билъ този законъ, който прѣдвижда задължителна осигуровка. И ние сега, ако прокараме закона и ако вложимъ въ него принципа на свободното осигуряване, ще оставимъ всички български земледѣлци, които сж болшинство и които притежаватъ по-малко отъ 100 декара земя, на вѣтъра, тѣ нѣма да иматъ никаква практическа полза отъ този законъ, който нѣма да има никакво практическо приложение спрѣмо тѣхъ, и ще угодимъ на интереситъ на крупнитъ земледѣлци, които никогa нѣма да отидатъ да станатъ клиенти на това осигурително дѣло.

Г. Кѣневъ се позовава на чл. 69 отъ конституцията да ни сплати, защото сме дали клетва, че, каквото щемъ можемъ да вършимъ, но дойде ли работата до конституцията, трѣбва да я пазимъ, като казва: „Вие не можете да налагате на българскитъ граждани такива данѣци, съ които цѣлите да подпомагатъ на други“. Това не е вѣрно. Чл. 69 отъ конституцията казва: (Чето) „Всѣки подданикъ на Българското Княжество, безъ изключение, е длъженъ да плаща опредѣленитъ по закона даждия и държавни берни и да носи тежобитъ“. Ами че ако бихме схващали този членъ тъй, тогава той трѣбва да има сжщото приложенно и при субсидиитъ, които г. Драгиевъ искаше. Какъ, г. г. народни прѣдставители, вие можете да си присвоите правото да вземете отъ българския народъ 4 или 5 милиона лева, да го заставите да ви дава по нѣколко милиона лева субсидии, за да удовлетворите интереситъ само на извѣстно съсловие? Това би било още по-несправедливо. Азъ мисля, че чл. 69 отъ конституцията нѣма никаква връзка съ тази работа, която ние вършимъ, и никакво противорѣчие ние нѣма да срѣщамъ въ него, ако прокараме закона съ задължителното осигуряване, защото тогава той ще има и практическо приложение.

Повдигна се и другъ въпросъ — че, когато ще се прокара законъ за градобитнина, трѣбва да се прѣсѣдда да добнемъ и по възможностъ по-евтини премии отъ лицата, които ще се осигуряватъ. При едно осигурително мѣроприятие, отъ какъвто и характеръ да би било то, евтини премии може да се добиятъ само тогава, когато ние намѣрите повече лица, които да станатъ клиенти на това дѣло. А това ние не можемъ да постигнемъ въ началото, ако прокараме принципа на свободното осигуряване, а държавата ще бѣде длъжна да дава своитъ субсидии, да вложи своя фондъ, който въ първитъ нѣколко години ще се изчерпи, за да удовлетвори интереситъ на малцина осигурени, за които рискътъ, който ще

се носи от това учредение, ще бъде много по-голям, защото, колкото по-малко са осигурени, колкото по-малко премии постъпват при всяко едно осигурително дело, толкова е по-голям рискът и толкова по-лесно ще се изчерпи и фондът.

И азъ ви увѣрявамъ, г. г. народни представители, че това, което ви казвамъ, ще излезе същото на практика. Може вие въ большинството си да рѣшите, да прокарате законопроекта по принципа на свободното осигуряване — то е много идеално — но тъй практически нѣма да се приложи. Въ първитѣ 2—3 години държавата ще бактиса да дава субсидии и най-послѣ ще дойдемъ да го унищожимъ. По-хубаво е да създадемъ единъ законъ, ако и не толкова съвършенъ, не толкова идеаленъ, ако въ нѣкои нѣща даже и не толкова високо справедливъ, но който законъ да има и практическо приложение. И когато ние прокараме принципа за задължителното осигуряване, ще помогнемъ въ дѣйствителностъ на большинството отъ българския народъ, който, за жалостъ, се съсипва още и затова, защото не е още толкова възмъжалъ, за да може да пази своитѣ интереси. И ако вие прокарате принципа на свободното осигуряване, большинството отъ народа ще остане далечъ незащегнатъ отъ закона, може-би нѣма да знае, че съществува такъвъ, вие нѣма да постигнете никаква цѣль, и всища ще си отидемъ, като мислимъ, че сме създали едно добро дело, което ще остане само написано на книга, безъ да принесе никакви реални резултати.

Прѣседателятъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Величко Душковъ.

В. Душковъ: Г. г. народни представители! Досега може да се каже, почти отъ всички управляющи партии е било прието като за основа, щото когато сѣ въ оппозиция и при идването на властъ въ своитѣ агитации да обѣщаватъ много за подпомагане на земеделѣското население, а особено на селското, но тѣзи обѣщания сѣ били само на думи, а пъкъ на дело, може да се каже, нищо не е изпълнено и скоро е забравяно. Наистина, имало е нѣкои партии отъ управляющитѣ, които сѣ гледали всѣчески да може да се подпомогне съ нѣщо на земеделѣското население и сѣ подпомагали, но то е малко. Въ 1895 г. народната партия създаде законъ за осигуряване на земнитѣ произведения отъ градобитнина. Този законъ се прилага нѣщо около осемъ години, както отъ народната партия, а така също се прилага общъ и отъ другитѣ управляющи партии; но се видѣ, че този законъ има своитѣ недостатѣци, а тѣзи недостатѣци сѣ нѣколко. И тѣзи негови недостатѣци заставиха бившето стамболовистеско правителство да го отмени не отъ алчностъ, както каза г. Екимовъ, за нѣкакви си 500 хиляди лева, а, напротивъ, неговата алчностъ бѣше на друго мѣсто, г. Екимовъ. Азъ ще ви изтъкна само нѣколко случая, които се отнасятъ не за алчността на стамболовиститѣ, а за неговото прилагане. Макаръ че самото правителство или съставителъ на този законъ е ималъ най-доброто желание, да може да се гарантира земеделѣското население отъ градобитнина, но неговитѣ чиновници, които сѣ прилагали закона, сѣ били хора безсвѣстни. Ще ви приведа нѣколко примѣра.

А. Екимовъ: Но щомъ Вие признавате, че има недостатѣци, защо не ги поправихте?

В. Душковъ: Азъ ще Ви обадя сега. Не съмъ билъ тогава народенъ прѣдставителъ.

А. Екимовъ: Защо Вашата партия не ги е поправила?

В. Душковъ: Казахъ, че тѣзи недостатѣци сѣ: първо, неравномѣрното разпрѣделение на самитѣ суми, които хората сѣ имали да получаватъ; второ, ненавѣрменното изплащане; трето, ако е имало нѣкой да получава пари, налаганъ му е билъ заповѣдъ, било отъ държавния бирникъ, било отъ съдебния приставъ, и ако този човѣкъ отиде да получи пари отъ Земеделѣската банка, ще му се паднатъ 10—20 ст., а по нѣкогашъ и по 5 ст., а ще му искатъ 10 ст. за гербова марка; четвърто, когато убититѣ декари сѣ повече, въ комиснитѣ сѣ се поставяли начело околнѣскитѣ началници прѣдседатели, финансовиятъ агентъ и сѣ вземали участие единъ или двама окръжни свѣтници. Околнѣскитѣ началници е партизанитѣ на една или друга партия; така също и окръжниятъ свѣтникъ. Достатъчно е да ви посоча единъ примѣръ за Бѣлоградчишката околия. Почтениятъ Бѣлоградчишки народенъ прѣдставителъ г. Иванъ Цеконъ много добръ знае това. Въ 1897 г. въ с. Влаховичъ падна градъ на 5 септември; азъ бѣхъ тогава тамъ чиновникъ. Имаше убито отъ градушката за повече отъ 500 л.; толкова бѣше цѣлата загуба въ с. Влаховичъ. Прѣзъ това врѣме отъ това село имаше окръженъ свѣтникъ, Живко Попъ-Ивановъ, членъ-касиеръ въ Видинската окръжна постоинна комисиия. Като добъръ партизанитъ, за да може да бѣде още по-добъръ за себе си и да може да облагодѣтелствува нѣколко души свои партизани, какво прави? Назначава се комисиия, разбира се, отъ окръжния управителъ, въ която поставятъ него за членъ, поставятъ и другъ единъ окръженъ свѣтникъ, взема и околнѣския полицейски приставъ за прѣдседателъ — единъ „мжченикъ на България“, който бѣше назначенъ за околнѣски полицейски приставъ, нѣкой си г. Мизовъ, запасенъ офицеръ, който бѣше откръдалъ 10 хиляди лева отъ десетия полкъ, избѣгалъ бѣше въ Русия подъ булото на „емигрантъ“, завърна се въ България прѣзъ 1896 г. и каза: „Азъ съмъ мжченикъ на България“. Щомъ се завърна, народничитѣ го назначиха полицейски приставъ въ Бѣлоградчикъ. И какво прави комисиията подъ негово прѣдседателство? Окръжниятъ свѣтникъ, кметъ и писаръ му обѣщаватъ и му даватъ 1.500 л. подкупъ, защото той пъкъ отива, както ви казахъ, въ с. Влаховичъ да оцѣнява загубитѣ отъ градобитнината, макаръ и да нѣмаше убито за повече отъ 500—1.000 л., комисиията имъ призна загуби 17.000 л. Втората година се случи същото нѣщо; нѣмаше убито за повече отъ 1.000—1.500 л., комисиията признава на същото село 15.000 л. За двѣ години — 1897 и 1908 г. — с. Влаховичъ взема 32.000 л. Учителъ въ това село, който, като виждаше, че тази градобитнина е била записана на името на двама окръжни свѣтници, на кмета, на писаря и на нѣколко души отъ общинския свѣтъ, дава заявление до видинския финансовъ началникъ, и той изпраща втора комисиия да прѣвѣри дѣйствиата на първата. И какво се оказа? Понеже ще отива въ селото втора комисиия, тѣ, като видѣли, че сѣ вече хванати въ капана, прѣзъ нощта събрали 60 плуга, за да прѣобърнатъ мерата, за да могатъ да образуватъ голѣми ниви, защото иначе нѣмало сѣ какво да скриятъ своето злоупотребление. Комисиията отива, вижда, че това е цѣлина — то се познава, не може да е нива — и тѣзи господиноци бѣха осъдени по на 2½ години затворъ — това не е голословие, който желеа, може да прѣвѣри въ Видинския окръженъ съдъ. — Освѣгъ този случай, изъ нашенско, изъ Софийско, имаше единъ-два случая, собствено въ нашето село. Докажда околнѣскитѣ началници, нѣкой си г. Ничевъ, като прѣдседателъ на комисиията, и стои въ селото повече отъ двѣ седмици. Разправятъ ми нашитѣ селяни, че изпили нѣщо около хиляда кафета. Взематъ буре бира, качватъ го въ колата, канелата турена отгоръ, чапитѣ му, отъ една черга направили вѣйникъ въ колата и тръгватъ по нивитѣ да конста-

тиратъ загуба! И какво правятъ? Ако азъ, Душковъ, съмъ противникъ, ако моята нива е убила 100%, ще пишатъ 20%, защото, по закона, за загуби отъ 20% надолу не се плаща нищо. Но които сж тѣхни партизани, на тѣхъ оцѣняватъ 100%, и описватъ не само убитата нива и угарята, а освѣтѣ това, ако нивата му е 5 декара, пишатъ я 15—20 декара. Сжщото е станало и въ с. Храбърско и въ с. Алдомировци, дѣто осждиха кмета да повърне паритѣ. Това застави не само, казвамъ, бившето правителство, но, струва ми се, и цѣлото българско население, отъ всички страни на България, да каже: „Аманъ, отъ-вете ни отъ този законъ!“ Земледѣлското население па и азъ признавамъ, че имаме нужда отъ законъ, който да гарантира земнитѣ произведения отъ градъ; обаче този законъ не бѣше правилно прилаганъ и трѣбваше да се отмѣни.

А. Ангеловъ: Това сж резултатитѣ отъ задължителната застраховка. Ако застраховането е доброволно, нѣма да има такива резултати.

Р. Яневъ: Сжщото ще бѣде и при незадължителната застраховка, ако оцѣнителната комисиия бѣде лоша.

В. Душковъ: Още единъ другъ недостатѣкъ въ този законъ е недостигътъ на фонда. Фондътъ бѣше малѣкъ, а злоупотрѣбленията, както ви казахъ, бѣха голѣми. А тѣзи злоупотрѣблениа бѣха голѣми затова, че не се описваше само убитото, за да можеше да се заплати, ами се караше безразборно: плащаше се на онзи, който гѣмаше право да вземе, а не се плащаше на онзи, който имаше право. Съ тѣзи злоупотрѣблениа видѣхме да се плати прѣзъ 1897—1898 г. вмѣсто 50 — 100%, дѣто е свършено убито, по 8, 9—15%. И така села, дѣто нѣмаше убито за 1—2 хиляди лева, вземаха 32 хиляди лева. Макаръ и да се не плати напълно, а имъ се плати 15%, тѣ пакъ сж вземали около 4—5 хиляди лева, безъ да е имало такава загуба. А на онѣзи села, които бѣха истински убити, се плати 8%: който е ималъ да взема 100 л., взе само 8. Така щото, хората нѣмаха и данѣка да си платятъ, а бѣха принудени отъ бирника да си продаватъ нивитѣ, за да си платятъ данѣка. Този бѣше една отъ най-главнитѣ причини за отмѣненето на закона.

Повръщамъ се пакъ на онзи въпросъ, дѣто казахъ, че много се обѣщава на селското население, а малко се дава. Прѣди всичко, ние трѣбва да имаме много строга контрола: контрола въ министерството, контрола върху чиновницитѣ, които сж натоварени съ работата, да не злоупотрѣбляватъ съ своята властъ и съ своитѣ права, да не дѣлятъ хората — ако този е мой партизанинъ, на него да дамъ, а ако е мой противникъ, да му взема и това, което има.

Отъ внесенія сега законъ за застраховка на земнитѣ произведения отъ градобитнина се има нужда, той е наврѣмененъ, но съ този законъ ще трѣбва да се занимаемъ и да го наредимъ по-добрѣ, за да може да бѣде гарантирано и земледѣлското население, а така сжщо и да бѣде гарантиранъ и фондътъ, защото, ако вземемъ само да създадемъ този законъ, ако не вземемъ да прѣдвидимъ много строги мѣрки за неговото прилагане, а така сжщо да вземемъ и създадемъ добри източници за образуване на фонда, тогава по-добрѣ е да не го създаваме.

Много отъ г. г. прѣдговорившитѣ говориха особено за фонда. И азъ смѣтамъ, че върху този въпросъ трѣбва да се обърне най-големо внимание. Имаме ли фондъ, можемъ да направимъ застраховката да бѣде задължителна, а може да бѣде и доброволна. Ако вземемъ доброволното застраховане, всички трѣбва да го пригърнемъ като по-добро нѣщо, да не може никой да ни направи упрекъ, че ние сме отишли

да заставаме хората да имъ вземемъ това, което не е за даване. Но за да може, казвамъ, да бѣде свободно, доброволно, трѣбва най-напрѣдъ да се уреди фондътъ. Сега тукъ, въ настоящия законопроектъ, гледамъ, че се казва: за основа на този фондъ държавата ще даде 1.000.000 л.; другитѣ доходи да бѣдатъ: отъ окръжнитѣ постоянни комисиии, които да плащатъ 60.000 л. годишно, а другитѣ да бѣдатъ отъ самитѣ застрахователи.

Н. Мирски: Не забравяйте, че законопроектътъ прѣдвижда да се дава отъ държавата най-малко по 300.000 л. помощъ за фонда.

В. Душковъ: Азъ казвамъ така. Въ началото, за да бѣдемъ по-сигурни съ фонда, министерството да внесе 2.000.000 л. . . .

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Отъ дѣ да ги вземе?

В. Душковъ: Ще ги вземе, както ги е вземало досега. Както правителството се е грижило да ги взема за другитѣ министерства, нека то се погрижи и за земледѣлското население. Не зная защо, но досега, може да се каже, правителствата сж гледали съ по-добро око било по Вѣтрѣшното министерство, било по Финансовото министерство, било по Министерството на общественитѣ сгради, било по Военното, било по което друго щете министерство; по всички тия министерства сж давали по-големѣ суми за подобрения, а по Министерството на земледѣлството, и то изключително по земледѣлството, най-малко се е давало. Това ви каза вчера г. Беровъ. И азъ напълно се присѣдинявамъ къмъ неговото мнѣние, защото той ви направи едно изчисление, че досега на единъ декаръ се пада една стотинка помощъ. То е много жалко. Когато по другитѣ министерства, можеби, за празни работи, за вѣтрища сме харчили съ милиони, ние сега ще пестимъ, когато се касае да осжществимъ едно добро начало, и да кажемъ: отъ кждѣ ще ги вземемъ? Министерството ще намѣри отъ кждѣ да ги вземе, ако само има тал добра воля, за да може да тури основа на този фондъ. А пакъ въ бѣдѣще министерството да дава, казвамъ азъ, не по-малко отъ 500.000 л. всѣка година, окръжнитѣ постоянни комисиии, които сж 12, да даватъ по 10.000 л., и тѣ ще дадатъ 120.000 л. Ще ми се каже, че тази сума е пакъ отъ гърба на населението. Да, но то е единственото учрѣждение, което може да подпомогне, и тази сума, макаръ че се сѣбира отъ населението, пакъ ще бѣде за това население. Но мѣст ми се струва, за окръжнитѣ постоянни комисиии е малко да дадатъ по 10.000 л., а може и по 20.000 л. Та, казвамъ, ако се прѣдвижда отъ комисиитѣ само по 10.000 л. въ бѣдѣще въ бюджетитѣ, тѣ ще дадатъ 120.000 л., а по 20.000 л. ще дадатъ 240.000 л. Всѣка селска община да прѣдвижда въ бюджета си поне по 100 л. Досега се прѣдвиждаше и имаше въ общинскитѣ бюджети за църквата Св. Александъръ Невски всѣка година по 10 л., а пакъ тукъ, когато е за едно общо благо на земледѣлското население, нека прѣдвиждатъ общинитѣ всѣка година въ своя бюджетъ по 100 л. И така, ако имаме отъ държавата въ бѣдѣще всѣка година 500.000 л., отъ окръжнитѣ постоянни комисиии 120.000 л. и отъ общинитѣ — 1.800 общини по 100 л. — 180.000 л. — ние ще имаме една сума отъ 800.000 л. за образуване фондъ на градобитнината.

Ако приемемъ, както казахъ, да бѣде доброволно застраховането на градобитнината, азъ смѣтамъ да изкажа едно мое мнѣние. Най-добрѣ ще бѣде и никой да не се сърди, когато ще си описва нивата, да каже: Тази нива я застрахувамъ за 100 или за 500 л., колко ще ми се слѣдва да платя премии на 500 л., ще ги платя, но да бѣда сигуренъ, че ще ми се плати напълно 500 л.; а не като отиде утрѣ

комисията, както казахъ, ако нивата му е родила за 500 л., да му каже: Понеже си партизанинъ на друга партия, даваме ти 100 л., а ако е неговъ партизанинъ — 2.000 л. За да бждемъ точни, за да бждемъ справедливи, нека кажемъ на застрахования: Тази нива ти застрахувамъ за 500 л., ще платишъ за нея 50 или 100 л. Ако иска той, застрахованиятъ, да бжде гарантиранъ, нека да каже, че е гарантиранъ, и утрѣ, като ще плати 100 л., да получи 500 или 1.000 л., а не да го мацкатъ комисиятъ и да му плащатъ по 10 или 20%. Това е мое мнѣние. Ако е приемливо, азъ моля г. г. народнитѣ прѣдставители, а така сѣщо и г. министра на търговията и земледѣлното и комисията, когато ще има да се занимава съ този законопроектъ, нека да обмислятъ това мое мнѣние и, ако е приемливо, да го приематъ. Азъ казвамъ: да се опрѣдѣли точно премията, че на тази нива ще се плати 100 л. Колко е тя, премията? 5 или 10%; той, земледѣлецътъ, да си помисли, когато ще се застрахува, и да бжде точенъ, за да може да я изплати. По този начинъ ние ще можемъ да привлѣчемъ всички земледѣлци да си застрахуватъ имотитѣ. Защо? Защото тѣ знаятъ, че сумата, за която се застрахуватъ, ще имъ бжде точно платена, и ще знаятъ какво имъ е опрѣдѣлено да си внасятъ за застраховката.

Взаимното застраховане пакъ има своитѣ много добрини отъ друга страна, защото съ него ще може да се образува най-напрѣдъ по-добъръ фондъ, и второ, съ взаимното застраховане ще може да се помогне на бѣдното земледѣлско население, защото едва-ли ще може сега, при доброволното застраховане, да заставимъ всички хора, а особено бѣднитѣ, да дойдатъ до съзнание и да могатъ да застрахуватъ имота си. Ще си помисли всѣки най-напрѣдъ: Нѣмамъ пари, а когато е задължително, той ще знае, макаръ и при принуждение и каквото ще да е, но той ще събере 5 л. ли ще бжде или колкото му се пада, да може да внесе своята застраховка. Но, отъ вчера се говорѣше, даже ми се струва и отъ г. Кънева се изтъкна, че цѣльта на този законъ е да се подпомогне на бѣдното население. Напротивъ, ако остане свободното застраховане, на бѣдното население не ще може да се помогне; ще може само ако имаме отпуснати повече суми отъ министерството, та да може да подпомогнемъ премиятъ, а иначе не.

Послѣ, гледамъ въ този законопроектъ да се нареджа, щото при комисиятъ, когато ще отидатъ да констатирайтъ загубитѣ, да се намѣсватъ пакъ окръжнитѣ постоянни комисии. Струва ми се, г-да, както ви казахъ примѣръ, по-добъръ е да оставимъ настрана окръжнитѣ комисии, а сѣщо така и околийскитѣ началници, а това право да дадемъ изключително въ рѣцѣтъ на вѣщи хора, които да избиратъ измежду си хората, както е казано тукъ, да бждатъ съзнателни, да бждатъ честни, и когато тѣ ще се изберайтъ въ комисията, ще положатъ клетва, че по съвѣсть ще рѣшаватъ опрѣдѣлянето на загубитѣ.

Така сѣщо гледамъ, че тукъ е прѣдвидѣно много малко наказание на тѣзи комисии, които ще констатирайтъ загубитѣ. Азъ съмъ за по-голѣмо наказание, за да можемъ да ги туримъ въ редъ, да не отиватъ пристрастно да оцѣняватъ на едни повече, а на други по-малко. Нека комисията знае, че надъ главата ѝ стои едно строго наказание, тя ще бжде тогава сѣ по-справедлива.

Въ настоящия законопроектъ не е опрѣдѣлено, какъвъ процентъ ще се взема отъ застрахованитѣ. Струва ми се, че ще бжде по-добъръ процентътъ да се опрѣдѣли въ закона, отколкото този процентъ да се урежда послѣ съ правилникъ, защото, когато го имаме въ закона, тогава ще бжде много по-добъръ, отколкото при уреждането съ единъ правилникъ.

Изплащането — казано е въ настоящия законъ — трѣбва да стане до края на годината. Споредъ мене, щомъ ние имаме гарантиранъ фондъ, най-добъръ ще

бжде, щомъ падне градушката, не въ по-дълго врѣме, а въ 20 дена поне да може да се отпусне единъ авансъ на пострадавшия.

С. Бърневъ: Прѣди да падне градушката.

В. Душковъ: Не може прѣди да падне градушката. Но, казвамъ, поне слѣдъ 20 дена. Ето защо: има много бѣдно население, което, когато падне градъ, нѣма съ какво да си купи сѣме, за да може да посѣе своитѣ ниви за идущата година, а то ще знае, че като падне градъ, е гарантирано съ загубитѣ, а освѣтъ това веднага му се дава авансъ. Та нека му се даде авансъ поне по 10—20% отъ сумата, която слѣдва да му се даде.

Р. Яневъ: Прѣзъ августъ трѣбва да му се дава тая сума.

В. Душковъ: Прѣзъ августъ или септември, но колкото е по-рано, толкозъ по-добъръ, отколкото да се чака на края на годината или прѣзъ идущата година. Съ това ще може да се привлечатъ още повече застраховани, като казватъ, че сѣ гарантирани и още при падането на града ще имъ се дава единъ авансъ, съ който ще могатъ поне сѣме да взематъ, да се подкрѣпятъ отъ загубата по малко.

Въ контролата, която прѣдвизжда законътъ, струва ми се, би било добъръ да влизатъ и тамъ поне по единъ или двама земледѣлци а да не се изоставя тази контрола само въ рѣцѣтъ на чиновницитѣ, които едва-ли ще познаватъ всичката материя на застраховката. Наистина, тѣ ще иматъ познания, но сѣ по-добъръ ще бжде да влѣзатъ поне единъ или двама земледѣлци.

Събирането на премиятъ да има точно опрѣдѣленъ срокъ, защото, ако се даде събирането пакъ на бирницитѣ и ако не се спазва събирането въ срока, а се отлага, както бѣше досега — има градобитини да се събиратъ отъ петъ и повече години — тогава ще ви кажа, че този фондъ пакъ въ разстояние на нѣколко години ще бжде несъбираемъ и, слѣдователно, пакъ не може да се постигне гонимата цѣль.

Тѣзи сѣ моитѣ кратки бѣлѣжки, които азъ имахъ да кажа по настоящия законопроектъ. Въ заключение добавямъ, че ще поддържамъ доброволното застраховане.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Георги Данаиловъ.

Обажда въ: Отсѣтствува.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Стоименъ Савовъ.

Обажда въ: Отсѣтствува.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Кръстьо Мирски.

К. Мирски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдвители! Похвално е за демократическото правителство и за демократическата партия, че почва въ тази сесия законодателната си дѣятелностъ въ полза на голѣмата частъ на народа ни — земледѣлцитѣ. Напната задача трѣбва да бжде да се погрижимъ, щото тази полза да излѣзе по-голѣма.

Азъ гледамъ на този законопроектъ като на всѣки законопроектъ, който има за цѣль да помогне на икономически слабитѣ въ страната. Намѣсата на държавата въ частнитѣ интереси на хората е оправдана именно съ това — да се помага на онѣзи, които не разбиратъ какъ да си помагатъ. Тукъ не е въпросътъ за крупнитѣ земледѣлци, единъ отъ които е турилъ кръстъ на прѣдписния нашъ законъ за застраховка

отъ градушка. Тукъ е дума за земеделскитѣ работници, така да се каже. Съ този законъ се иска да се застрахува трудътъ и скромниятъ капиталецъ на този или онзи трудящ се върху българската земя, който работи, за да изкара полски произведения. Не е никакъ противоконституционно да се работи за принуждаване на онѣзи, които не разбиратъ своитѣ лични интереси, да не си ги прѣнеобрѣгватъ. Азъ си спомнямъ, какво ми каза единъжъ единъ отъ първитѣ търговци въ Варна — швейцарски гражданинъ — когато съ други мои съграждани отидохме при него да искаме волна помощъ за пострадалиотѣ отъ пожара въ Котелъ. „Защо, казва, вие не си направите законъ, щото да сж длъжни всички онѣзи, които още не сж разбрали ползата отъ застрахованieto, да се застрахуватъ и противъ тѣхната воля?“ И пакъ казва, да бждешъ настойникъ на нѣкого, който не е напълно дѣеспособенъ, поради степенята на умствено си развитие, това не е беззаконие, това е благодеяние къмъ такъвъ. Държавата, казвамъ, може и трѣбва да се намѣсва въ такива случаи, само че намѣсването не трѣбва да бива прѣкалено и не трѣбва да се отнася до хора, които основателно могатъ да ви кажатъ: Не желаемъ вашата поддръжка. Такъвъ е онзи господи́нъ, който стана причина да се отмени законътъ за застрахованіе отъ градобитни́цата, който народната партия бѣше направила у насъ.

Въ закона, който сега има да направимъ, стон, че застраховката или осигуряването трѣбва да почива върху принципа на взаимността, сир. да бжде взаимно застрахованіе — това, което френцитѣ наричатъ *assurance mutuelle*. За такъвъ видъ, за такава система застрахованіе единъ политико-икономистъ дава слѣдната дефиниция: „L'assurance est la réalisation de l'idée morale de la coopération de tous pour garantir chacun des risques que la nature des choses fait courir“. Той казва: „Застраховката е реализиране на моралната идея на кооперацията, за да се гарантира всеки единъ отъ рисковетѣ, което естеството на нѣщата докарва“. При тая система на застрахованіе всички членове на учрѣдението сж и застраховани и застрахователи. Другата система, тѣ е, която се казва *assurance à prime fixe* — застрахованитѣ сключватъ договоръ съ застрахователното дружество, което се задължава срѣщу една премия да ги обезпечи въ случай на бѣдствие, за което сж застраховани. Отъ тия опрѣдѣления на двѣтѣ системи на застрахованіето слѣдва, че ние тукъ нѣмаме въ тѣсната смисълъ на думата взаимно-застрахованіе, защото тукъ и държавата участвува съ по-силна субсидия: за да може да се гарантира повече обезпечението на застрахованитѣ, държавата влага първоначално единъ милионъ, постъпъ се задължава да влага всѣка година най-малко по 300.000 л. Държавата прави и друга работа: тя задължава Българската земеделска банка да даде на заемъ пари за застрахователното учрѣждение, което ние има да създадемъ съ тоя законъ, за да може то да плати още въ първата година сигурно 80% отъ причинената вѣрѣда. Че правимъ благоприятно, доказателство е единъ отъ пунктотѣ на члена, който прѣдвижда, какъ ще се образува резервниятъ фондъ: между другото, той ще се образува отъ подарѣци и отъ завѣщания. Азъ се питамъ подиръ това, защо да искаме да задължаваме всичкитѣ наши земеделци да се застрахуватъ въ това учрѣждение, което е полублаготворително учрѣждение? Затова нашата длъжностъ трѣбва да бжде, да гледаме да се застрахуватъ въ това учрѣждение всички икономически слаби. Отъ това азъ заключавамъ, че тукъ държавната намѣса е за принуждение нѣкои членове на държавата, за да не прѣнеобрѣгватъ своитѣ лични интереси; тя имъ дохожда на помощъ, както е дошла вече въ много други държави, специално за застраховката на наемнитѣ работници. Достатъчно е да ви спомена закона на единъ отъ най-консервативнитѣ обществени дѣйци въ

Европа, Бисмаркъ, законътъ отъ 15 юни 1881 г., чрѣзъ който се направи осигуряването задължително за всички наемни работници въ случай на злополука, ако тѣ не печелятъ повече отъ 2.000 марки въ годината, 2.000 и нѣколко лева. Азъ мисля, че най-цѣлѣсообразно ще бжде, ако ние съ закона заставимъ да се застрахуватъ ония, които не разбиратъ още ползата отъ застрахованіето, а такива сж именно ония, които сж икономически слаби у насъ, защото тѣ още и умствено, за жалостъ, сж сравнително по-слаби. Ние имаме законъ, споредъ който не бива да се продаватъ десетъ декара ниви на единъ човѣкъ, или единнитѣ му декаръ гюлище или градина, или двата му декара лозе. Ето лицата, спадающи въ оная категория, за които ние трѣбва да помислимъ, да ли нѣма да бжде въ тѣхенъ интересъ, застрахованіето да бжде задължително за тѣхъ. Това можемъ да направимъ било съ закона, като впишемъ, че за тѣхъ застрахованіето е задължително, било като пропагандираме по-силно между тая категория наши съграждани ползата отъ застрахованіето и наредбата на чл. 23 отъ законопроекта, която гласи: (Чето) „Слѣдъ като започне учрѣдението да дѣйствува, държавата прѣстава да опрощава данѣцитѣ за имоти, поврѣдени отъ градушка“. „Затуй, вие, сравнително слабо имотни български граждани, не забравяйте, че, ако градътъ ви убие десеттѣ декара ниви, или двата ви декара лозе, или единия ви декаръ градина или гюлище, нѣма да има кой да ви помогне, ако вие не сте се затекли да се застрахувате“. Ако у насъ законитѣ не враснаха, тѣй да кажа, въ кръвта на гражданството, ако „Държавецъ вѣстникъ“, който ни разгласява законитѣ, не стоеше само въ доланитѣ на общинскитѣ, градски или селски канцеларии, и въ конторитѣ на нѣкои само прѣдприемачи, а се узнаваха отъ всекиго най-оврѣме, за интереситѣ на когото се издаватъ, но чрѣзъ да бжда на мнѣние да вишемъ въ закона забѣлжка за икономически слабитѣ да се застрахуватъ. Но тѣй като у насъ ще мине още доста врѣме, докато и най-грамотнитѣ наши съграждани почнатъ да слѣдватъ законодателството ни, дотогава ще бжде необходимо да похлопаме на вратитѣ на тая категория хора: „Блате, свършете едикое нѣщо, иначе, ще пострадате единъ денъ“. Ние направихме новъ законъ за обезпечение на икономически слабитѣ, главно земеделцитѣ, отъ пожаръ; ние и въ други наши закони сме направили работи, които сж отъ тоя родъ, и за тая работа да помислимъ да я изкараме тѣй, щото да гарантираме отъ тая наша работа ползата за икономически слабитѣ. Затова, най-малкото нѣщо, което би трѣбвало да туримъ още въ този законъ, е слѣдното: Застрахованіето е задължително само за стопанитѣ, които притежаватъ най-малко еди-колко декара ниви, или еди-колко декара лоза, или еди-колко декара, или поне единъ декаръ гюлище или градина. Азъ не казвамъ колко. Нека нашата почитаема комисия по Министерството на търговията и земледѣлието съ г. министра на търговията и земледѣлието обсъдятъ, но, по моему, необходимо е да легне една такава наредба въ закона, за да се оправдае помощта, която държавата дава на туй учрѣждение, та да не излѣзе то въ полза на онѣзи, които нѣматъ нужда отъ държавна помощъ. Напоследѣтъ азъ говорихъ съ единъ нашъ съгражданинъ, който дълги години е живѣлъ въ Съединенитѣ-щати и се е върналъ пакъ тукъ, въ отечеството си. Той се чуди, какъ у насъ има още толкова много хора, които не сж оцѣнили ползата отъ застраховката на тая или оная частъ? Вѣрно е, и свещена длъжностъ, е на всекиго отъ насъ да пропагандира ползата отъ застрахованіето.

Подиръ тия бѣлѣжки, които направихъ, азъ считамъ, че съмъ си изпълнилъ дълга къмъ нашитѣ другари въ комисията по Министерството на търговията и земледѣлието и къмъ г. министра на търговията и земледѣлието.

Нѣкои бѣлѣжки по тоя или она текстъ на закона не би били излишни; но азъ ще се постарая да отида въ комисията и тамъ да ги направа, понеже ние, членовѣтѣ на това Събрание, имаме право, каквото нѣматъ членовѣтѣ на всѣко друго Събрание — да имаме съвѣщателенъ гласъ въ тая или она парламентарна комисия, въ която ние не сме членове. Едно нѣщо, обаче, не мога да не кажа отъ тази трибуна: езикътъ на закона трѣбва да бѣде съ термини, каквито у насъ сѣ възприети вече; напр., думата „осигуряване“ не трѣбва да употребяваме, защото ние вече сме възприели думата „застраховане“; думата „осигурител“ не трѣбва да употребяваме, защото сме приели думата „застраховател“, и т. н. Като-че-ли е настанало врѣме да се разбере ползата отъ създаването на една междувѣдомствена комисия: единъ законопроектъ, като го изработи едно министерство, да влѣзе въ рѣцѣтъ на една комисия отъ делегати на всички министерства . . .

Н. Гимиджийски: За езика.

Н. Мирски: . . . за да допринесе нѣкоя помощъ да стане законопроектътъ по-добъръ. И не само въ езиково отношение, но да не противорѣчи на нѣкой законъ, който вече съществува и който се намира, че е полезенъ за страната. И послѣ една редакционна комисия пакъ при Народното събрание, която да се занимае съ законопроекта слѣдъ гласуването му втори пътъ, и чакъ тогава законопроектътъ да влѣзе за послѣдно гласуване въ камарата. Тоя редъ е въведенъ сега въ една отъ най-новитѣ конституционни страни, страната на нашитѣ освободители, и мисля, че не е отъ малка полза.

Най-сетнѣ, едно пожелание. Защо толкова врѣме се изгуби тукъ по тоя законопроектъ, и ще се изгуби още и по другитѣ законопроекти, които ще дойдатъ? Защо нашитѣ г. г. министри не впрѣгатъ своитѣ помощници, за да внасятъ всѣки законопроектъ съ най-обстоятелствено изложение на мотивитѣ, както е обичай вече въ другитѣ страни? Ако би станало това, ние не щѣхме тукъ да слушаеме тѣзи данни, . . .

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Пакъ щѣхме да ги слушаеме, г. Мирски.

Н. Мирски: . . . които, може-би, не сѣ тѣй точни, както ония, които щѣхме да ги имаме въ изложението на мотивитѣ. Менѣ, като по-старъ народенъ представителъ, нека ми е простено, дѣто поговорихъ за това нѣщо; то е отъ полза на дѣлото. И най-важното нѣщо, което у насъ не е ставало, ако и да е законно — писмено и обстоятелствено изложение на мотивитѣ даже и на бюджетпроекта.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Иванъ Гешовъ.

И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Безъ да се впускамъ въ детайлнитѣ въпроси, които вече се разискваха отъ прѣждеговорившитѣ, азъ ще влѣза прѣмо въ най-главния въпросъ, който се повдига отъ законопроекта, прѣдметъ на нашето разискване, именно принципътъ на задължителността. Азъ бихъ желалъ да чуя отъ г. министра — защото това не е достатъчно обяснено въ изложението на мотивитѣ — защо той се отрича отъ този принципъ и прибѣгва къмъ принципа на факультативността, на доброволно застраховане. Азъ задавамъ тоя въпросъ, г. г. народни прѣдставители, защото не за пръвъ пътъ се внасятъ тукъ, въ Народното събрание, такива законопроекти. Безъ да говоря за законопроекта, който стана законъ и който осемъ години се прилага въ нашата страна, азъ ще напомня законопроекта, внесенъ отъ единъ отъ прѣдшественитѣ на г. министра на търговията и земледѣлието, отъ

г. Людскапова, въ 1901 г. и законопроекта, внесенъ отъ г. Борова прѣди двѣ години и пакъ лани. И двата тѣзи законопроекта имаха за основа принципа на задължителността и, доколкото знаа, въ Министерството на търговията и земледѣлието доскоро се считаше за необходимо, ако се внесе пакъ такъвъ законопроектъ въ Народното събрание, той да се основа на тоя принципъ.

Г. г. народни прѣдставители! Чухме нѣкои отъ аргументитѣ, които се приведоха тукъ противъ този принципъ на задължителността, и прѣдполагамъ, че и г. министърътъ въ своя отговоръ ще се основава най-много на тия аргументи. И, прѣди всичко, ще се каже, че не трѣбва да се посѣга на стопанската свобода на масата на нашето население, на селянитѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Тая стопанска свобода, особено колкото се отнася до въпроса на застраховка, въ много мѣста вече, както ви се каза отъ тази трибуна нѣколко пѣти, е засегната. Тя, било по болестъ, било по злополука, било по инвалидностъ или смъртъ на работницитѣ, въ много мѣста, както знаете и както ви се каза вече, е нахвърлена. И дѣйствително, г. г. народни прѣдставители, какво нѣщо е осигуряване? Теорията опрѣдѣля осигуряването като унищожение на злополуката чрезъ разпрѣдѣление на риска. Дѣто рискътъ е много голѣмъ, дѣто хората, които трѣбва да я понесатъ, сѣ бѣдни, той трѣбва да бѣде разпрѣдѣленъ между голѣмо число осигурени, за да може премията да бѣде, колкото е възможно, по-малка. И тѣй като въ културнитѣ страни дори хората не сѣ дотамъ дорасли, щото доброволно да се застрахуватъ, то намѣрило се е за необходимо да се прибѣгне до принципа на задължителността, принципъ отколку усвоенъ отъ всички културни държави и по други едни съществени нужди на обществото, на държавата. Вземете, напр., образованието, за което вече се говори отъ единъ отъ прѣждеговорившитѣ. Защо да сме длѣжни всички дори и да нѣмаме дѣца, дори и да живѣемъ вънъ отъ България, пакъ да плащаме училищна врѣхнина, и ако имаме дѣца, да ги пращаме въ училище? Може много добръ нѣкои отъ насъ да мислятъ, че образованието може да се даде на дѣтето въ къщи и да не сме длѣжни да го пращаме въ училището, та да не сме длѣжни да плащаме и училищна врѣхнина. Е добръ, г. г. специалиститѣ казватъ, че както по въпроса на образованието държавата не може безъ принуждение да обезпечи всеобщата грамотностъ, тѣй и по въпроса за застраховката, безъ принуждение и безъ задължителностъ държавата не е въ състояние да осмѣшви всеобщата обезпеченостъ. Тѣй щото, задължителността се явява практически като необходимо условие за разпространение на всеобщата обезпеченостъ, и на основание именно на този принципъ, че трѣбва да се осмѣшви тая всеобща обезпеченостъ, както и други ви казаха, както и азъ прѣди ви казахъ, въ културнитѣ страни, по примѣра на Германия, се прие да се застрахуватъ работницитѣ отъ болестъ, отъ злополука, отъ инвалидностъ, отъ старостъ и дори отъ смъртъ.

Г. г. народни прѣдставители! За масата отъ нашето население, за нашитѣ земледѣлци, градупската е често болестъ и понѣкогашъ смъртъ. И затова именно въ 1895 г. се внесе въ Народното събрание единъ законопроектъ, който правеше задължителна застраховката. Единъ отъ аргументитѣ на г. министра противъ задължителността може-би ще бѣде тоя, че законопроектътъ, внесенъ тогава и практикуванъ цѣли осемъ години, не даде тия резултати, които се очакваха, не принесе ползнитѣ, които се обѣщаваха. Но, г. г. народни прѣдставители, никакви такива ползи не се обѣщаваха, когато той се внесе. Помня много добръ, че покойниятъ Каравеловъ бѣше членъ въ Събранието, въ което се разисква тоя законопроектъ. Противъ задължителността той нищо не възрази,

както и никой друг не възрази. Говорят се само, че не може да се нарече взаимна застраховка, а трябва да се нарече държавна, и най-много се наблегна на това, че комисиите, които ще оценяват загубите, може-би, не ще бъдат тъй безпристрастни, тъй обективни, както трябва, и че, следователно, въ това отношение ние ще бъдем излъгани. Това се повдигна от покойния Каравелов и от други някои, и азъ тогава, който защитавахъ законопроекта, признахъ напълно, че тамъ е слабата страна на този законопроектъ, но казахъ, че трябва да се направи опитъ, защото, споредъ моето мнѣние, ние въ това социално законодателство, за което толкова много се говори сега въ всички културни страни, което, слѣдъ Германия, се прие вече въ Франция, прие се въ Англия, прие се въ Австрия, въ това законодателство, казвамъ, трябва и у насъ да се почне съ масата на нашето население, съ нашите земледѣлци. Каза се, че загубите отъ градушка бѣха толкова много голѣми, щото премията и субсидията, давана отъ страна на правителството, не бѣха достатъчни, за да обезщетятъ пострадалите. Г. Беровъ много право забѣлжи, че ние не трябва да даваме въра на тия оценки, които сж направени отъ комисиите, за които покойниятъ Каравеловъ говори и азъ говорихъ тогава, че дѣйствително може отъ тяхъ именно да дочакаме нѣкоя изненада и нѣкаква измама въ нашите сметки; тия комиси тѣй високо оценяваха загубите, щото дѣйствително цифрата, получена отъ осемтѣ години, срѣдната цифра, далеко прѣвишаваше цифрата, сумата на събраните премии и на субсидията, давана отъ правителството. Но недейте забравя, г. г. народни прѣдставители, едно нѣщо, че, когато азъ внесохъ законопроекта, цифрите, които ние имаме тогава за годишните загуби отъ градушка, бѣха много по-малко, бѣха именно около 3 милиона — имамъ тукъ точната цифра, въ изложението на мотивите къмъ моя законопроектъ е дадена тя — 3.172.000 л. на годината. Азъ прѣдлагахъ 30% отъ загубите да не се плащатъ, а като спаднемъ отъ тия 3.172.000 л. 30% — около единъ милионъ — ще останатъ около 2.200.000 л. Имаше, както ви се каза, отъ премии и субсидии 1.400.000 л., сир. имаше около 60% отъ загубите, които тогава азъ мислехъ съ право да се обезщетятъ. Нѣкои мислятъ, че тази сума е твърдѣ малка. Повтарямъ пакъ, че това бѣше опитъ за социално законодателство, за такава застраховка, каквато имаше вече, както рекохъ, въ Германия и други страни, за болестъ и злополука на работниците. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, когато въ тия страни нѣкои работници или се разболяватъ, или имъ се случи нѣкаква злополука, плаща ли имъ се напълно това, което печелитъ? Не. Напр., въ Германия, споредъ закона отъ 1884 г. въ случай на смъртъ отъ злополука вдовицата получава 20%, всѣко отъ дѣцата — 15%, а най-много 60% отъ срѣдната работна плата на умрѣлия работникъ. Въ случай на инвалидностъ — най-много 60% отъ годишната плата. А споредъ австрийския законъ отъ 1887 г. въ случай на смъртъ или пълна инвалидностъ отъ злополука, освѣнъ разноска за погребението, дава се на вдовицата 60% отъ годишната плата, а въ случай на непълна инвалидностъ — най-много 50%. Както виждате, споредъ прѣсмѣтанията, които тогава азъ правехъ, пакъ щѣха да останатъ суми, за да се плащатъ около 60% отъ загубите на пострадалите отъ градушка, и това именно се имаше прѣдъ видъ. Никога не се каза, въ подобни социални застраховки, че цѣлата загуба ще се плати, както се плаща въ обикновената застраховка, направена при частните или взаимноспомогателните дружества. Следователно, и въ това отношение не може да се каже, че опитътъ, направенъ тогава, е несполучливъ. Разбира се, че тогава нѣмахме онай практика, която послѣ имаше. Но практиката, която имаше прѣзъ осемтѣ години, можеше много добръ да се оползотвори, както се оползотвори

отъ прѣдидения г. министъръ на търговията и земледѣлието. Людскановъ, който внесе единъ законопроектъ прѣди деветъ години, както се оползотвори отъ г. Берова и отъ неговите другари, които прѣди двѣ години внесоха почти сѣщия законопроектъ, основанъ пакъ на принципа на задължителността, но съдържащъ всичките измѣнения, посочени отъ осемгодишния опитъ.

Трето едно възражение може да се направи, че самите земледѣлци сж противъ задължителността. Г-да! Завчера г. Димитъръ Христовъ ви каза, че роптания нѣмаше толкова противъ задължителността, колкото противъ другите недобри страни на закона, несвършенства, които, както ви казахъ, отъ практиката можеха да се поправятъ. Но да прѣдположимъ, че е имало роптания всѣкъдѣ, всичките хора не сж на единъ умъ, нѣкои отъ земледѣлците могатъ да кажатъ: ние не искаме да сме длѣжни да внасяме задължително премия. Въ отговоръ на тоя аргументъ ще ви кажа, какъ въ Франция отъ три години насамъ се разисква законопроектъ за задължителната застраховка на работниците. Прѣди да се внесе законопроектътъ въ камарата на депутатите, направи се единъ видъ плебисцитъ, едно общо гласоподаване между работниците на нѣколко фабрики, за да се узнае, дали тѣ сж за задължителността или не, и съ огромно болшинство, г. г. народни прѣдставители, работниците се произнесоха противъ задължителността, и при все това, и въ камарата, по настояването на социалиста Жоресъ, и въ сената, по настояването на консерватора Рибо, тоя законопроектъ за задължителна застраховка мина и сега вече чака своето приложение.

Като четвъртъ аргументъ противъ задължителността и въ полза на факултативността, вѣрвамъ г. министърътъ ще приведе практиката на Бавария. Въ изложението на мотивите е казано, че този законопроектъ се основава върху баварския законъ — ако не се лъжа, дори е букваленъ прѣводъ отъ този законъ. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, именно опитътъ на Бавария трябва да ни убѣди, че тоя принципъ на факултативността не е добръ. Азъ по тоя въпросъ четохъ какво е писано и въ кратки ще ви кажа, че, първо, въ Бавария, при всичко че селските сж много по-културни отъ нашите, едва 40% отъ тяхъ сж застраховани при нейния застрахователен институтъ.

Второ. Условиата на този институтъ сж много неблагоприятни, отколкото условиата на нѣкои частни акционерни застрахователни дружества противъ градобитията. При всичко че има субсидия, при всичко че има фондъ, твърди се, че условиата сж много неблагоприятни, отколкото сж на частните застрахователни дружества.

Трето. При основаването още, вѣщи познавачи по въпроса въ Бавария се произнесоха съ убѣдителни мотиви противъ и сега отъ мнозина е осъденъ този баварски застрахователен институтъ. По този въпросъ г. министърътъ ще има възможностъ, ако не въ друго, то въ най-новото издание на Конрадовия рѣчникъ на държавните науки, да види статията на единъ много извѣстенъ вѣщъ познавачъ на тоя прѣдметъ — да види какво говори тамъ г. Emminghaus.

Освѣнъ Бавария, имаме примѣра и на Русия, г. г. народни прѣдставители. Г. Беровъ въ мотивите на своя законопроектъ по застраховката противъ градушката казва: (Чете) „Почти половината отъ руските земства сж се опитвали да въведатъ доброволното застраховане отъ градобитията и епидемии, но слѣдъ 3—4 години сж били принудени да ликвидиратъ сметките си и да спратъ застрахователните операции, като сж се обръщали къмъ прави-

телството съ ходатайство за въвеждане задължително застраховане.

И най-послѣ, г. г. народни прѣдставители, както всички знаете, законътъ отъ 1895 г. по застраховката срѣщу градобитнината се отмѣни тукъ по настояванетоъ най-много на голѣмитѣ землевладѣлци, като г. Атанасъ х. Славчевъ отъ Павликени. Ако той, Атанасъ х. Славчевъ, намираще тая премия отъ 0-3% висока — когато вчера и г. Беровъ, и г. Христовъ настояваха колко малка бѣше премията у насъ по стария законъ — ако тѣ намираха тая премия висока и настояваха да се отмѣни тоя законъ, питами ви: ще ли могатъ тѣ да се съгласятъ да плащатъ по 2% — защото горѣ-долу срѣщу зърненитѣ храни най-малко 2% трѣбва да взема този институтъ, за да може да си покрива разноснитѣ — ще ли се съгласятъ тия, които намираха $\frac{1}{2}\%$ за много голѣма премия и настояваха да се отмѣни законътъ, да плащатъ сега 2%? Мене ме е страхъ, че нѣма да се намѣрятъ такива, които да плащатъ такава премия; дори и тая пропорция отъ 40% отъ земледѣлцитѣ, както е въ Бавария, едва-ли ще отидо доброволно да застрахува при такава висока премия своитѣ земледѣлски произведения и законопроектътъ едва-ли ще си постигне своята цѣль.

Относително тая низка премия по стария законъ нека ви напомня слѣдующето. Каза ви се, че премията бѣше 5% отъ поземелния налогъ. Тѣй като у насъ и по най-новата статистика — ако обичате, вижте страница 371 отъ статистическия годишникъ на г. Попови, обнародванъ миналата година — 58% отъ данѣкоплатитѣ, които плащатъ поземеленъ налогъ, плащатъ до 20 л., ще се каже, че по стария законъ 58% отъ земледѣлцитѣ плащаха най-много всичко 1 л. за застраховка на своитѣ земни произведения. Както виждате, туй е много низка премия, и ако при тая низка премия нѣкои намѣриха за необходимо да се отмѣни законътъ, защото много имъ тежеше, азъ ви питамъ: какъ сега, при факултативната застраховка, ще се намѣрятъ достатъчно хора да си застрахуватъ своитѣ земни произведения и да може този институтъ да постигне цѣльта си?

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: 1 л. на какво, г. Гешовъ?

И. Гешовъ: 1 л. всичко — за всичкитѣ си произведения.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Коя е мѣрката — на декаръ ли?

И. Гешовъ: Не, г. министре. Всичко премията бѣше 5% отъ поземелния налогъ. 58% отъ нашитѣ земледѣлци и сега още плащатъ до 20 л., като почнете отъ 5, 10, до 20 л. Следователно, 58% отъ нашитѣ земледѣлци плащаха по стария законъ само по 1 л., и то не всички, а отъ 10 ст., напр., до 1 л.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Тия, които сж плащали до 20 л., кой знае какви земледѣлци сж.

Д. Драгиевъ: (Къмъ г. Гешова) Тази цифра, която привеждате, на-да-ли ще бѣде толкозъ точна, и ето защо: защото голѣмъ брой отъ тия 58% земледѣлци не сж плащали само този 1 л. Тѣ обикновено не могатъ да поминатъ само съ своята земя. Тѣ сж орали чужда земя и сж плащали и слѣдующата се премия на она поземеленъ налогъ, съ който сж били обложени подскитѣ земи. Ето защо не може да се твърди, че всички тия сж плащали по 1 л.

Д. Каранешевъ: Онязи сж плащали за смѣтка на собственика.

И. Гешовъ: Да. Па ето каква смѣтка може да се направи. По 20 л. горѣ-долу, като се смѣтне по 50 ст. поземеленъ налогъ на декаръ, излизатъ по 40 декара срѣдно на данѣкоплатецъ.

Д. Драгиевъ: Има и 2 л. на декаръ.

И. Гешовъ: Да, има, но едно възъ друго, азъ казвамъ, по 50 ст. на декаръ се плаща. Имаме около 40 милиона декара работна земя, за която се плаща 20 милиона лева данѣкъ.

Прѣдседателътъ: Моля Ви се, г. Гешовъ, минето на трибуната.

И. Гешовъ: Г. прѣдседателю! Азъ свършвамъ.

Азъ моля г. министра да обясни именно този въпросъ, по коя причина министерството се отказва отъ принципа на задължителността и прибѣгва до принципа на факултативността.

Не съмъ противъ да иде този законопроектъ въ комисията. Само ще моля комисията, слѣдъ като изслуша г. министра и слѣдъ като вземе прѣдъ видъ всички аргументи, които се приведеха отъ насъ, защитницитѣ на принципа на задължителността, да направи това, което тя мисли за най-добро, за тази маса отъ нашето население — за нашитѣ земледѣлци.

Прѣдседателътъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Рангелъ Яневъ. (Глъчка)

Р. Яневъ: Г. г. народни прѣдставители! Бързамъ да ви успокоя, че само двѣ думи ще кажа; ще бѣда кжсъ.

Г. г. народни прѣдставители! Досега всѣко едно правителство, всѣки единъ бившъ режимъ, т. е. държавата, е била къмъ извѣстни съсловия въ България за едни майка — за други малцеа. А най-голѣмитѣ реакционери за земледѣлското съсловие бѣха стамболовиститѣ, които даже и фонда, който бѣха внесли земледѣлцитѣ 5%, заграбиха и подирѣ нийдѣ, нито въ бюджета, нито въ извънредни кредити го прѣвдѣдѣха — не зная дѣ го дѣнаха. Но отъ поемането на властта отъ демократическата партия, тя почна да бѣде равна къмъ всички. Взеа даже и военнитѣ пенсии отмѣниха, нѣкои несправедливости или нѣкои фаворизирани съсловия поограничиха, а тѣй сжщо и които не бѣха застъпени, сега почнаха да се застъпватъ за тѣхъ. Този е единъ законопроектъ, който гони много добра цѣль и който дѣйствително прѣслѣдва цѣльта да помогне на българскитѣ земледѣлци. Стариятъ законъ за градобитнината бѣ добъръ законъ, обаче имаше двѣ лоши черти; едната бѣ, че вносцитѣ бѣха малки, а пъкъ другата бѣ, че комисията бѣше едно голѣмо зло, както ви каза и г. Душковъ — неправилно и много оцѣняваше. Дѣйствително и азъ зная, много пжти комисията, когато отива въ селото да оцѣнява градобитнината, тя на своитѣ приятели е оцѣнявала много по-сжкпо, а имаше и такива, на които се плащаха и угаритѣ, а на противницитѣ даже хитъ не е плащала.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: То се каза.

Р. Яневъ: То дѣйствително се каза, но азъ искамъ пакъ да подчертая, че се оцѣняваше много високо, и затуй градобитнината излизаше много голѣма и фондоветѣ се оказаха недостатъчни. Затова азъ подканямъ комисията, когато ще разисква законопроекта, да има прѣдъ видъ главно туй, за да може да се сформирова комисията тѣй, што въ бѣдѣще да не ставатъ такива злоупотрѣбления. Дѣйствително, фондоветѣ сж малки, но питами се азъ и питами министерството: защо то не увеличи поземелния данѣкъ за тази цѣль? Когато ние по-рано имахме 34.296.000 декара, а прѣвъ 1908 г. при измѣрването

41 милиона декара, сир., около 7.350.000 декара повече, данъкът си остана същият. Когато се разхвърляше този данък на декари в селата, имаше наставления, инструкции от министерството. Този данък се разхвърля по следния начин: взеха средното число от четирит години от стамболово време, когато беше десеткът, взеха средното число и от дв години след това пръв радославово време — пръв 1899—1900 г. — взе се една година и от статистиката. Но след 1900 г. има много села, които разориха мери. Когато пръв 1895 г. се разхвърляше данъкът, на едно село се падаше 50 ст. на декари, и туй се вземаше за средно, когато комисията оценяваха само зърненит храни и, колкото високо да ги оценяваха, на ония села, които с разорали повече декари, се падаше по 18 ст. на декари, а пък имаше села, на които остана пак същият данък. Понеже 52 ст. средно се пада на декари за 34 милиона декари, то, съ увеличението на декарит, правителството тръбваше да увеличи още за 7 милиона декари този данък, който тръбваше да се разхвърля пак върху декарит, а не да се взема средното производство преди 20 години.

И. Хаджиев: Ти искаш увеличение на данъцит — ще те бият бре.

Р. Янев: Няма да ме бият. — Вън от туй, когато стамболовистит поеха управлението, оттогава насам се разориха много мери. И аз вървам, че, ако ние чакаме кадастръ, ще се минат много години, а пък правителството тръбва да се замисли и да направи едно ново измърване, което ще докара още 10 милиона декари — аз съм увърнен въ туй — и тогава ние ще можем да имаме пари за застраховката от градобитнина, и бюджетът ще бъде увеличен.

Министър д-ръ Т. Кръстев: Ама градът всичко бие — и новит ниви бие.

Р. Янев: Г. г. народни прѣдставители! Аз съм за взаимната застраховка; аз съм за задължителната застраховка по следнит съображения. Има много селяни у нас, които мжно могат да си плащат данъка; даже има нѣкои бѣдни, които имат по-малко от 10 декара и които очакват прѣхраната си пак от тѣх; . . .

И. Хаджиев: Загуй да им турим повече . . .

Р. Янев: . . . тѣ не могат да изплащат своит данъци, и бирницит им съставят актове за несъстоятелност; тѣзи хора не ще могат да застрахуват своит имоти, няма да им бждат опрощавани и данъцит, понеже чл. 23 казва, че, след като започне учрѣждението да функционира, когато се убият посѣвит на един стопанин от градобитнина, не ще му се опрощава данъкът за тия имоти. Г. Кжнев каза, че взаимната застраховка е добра, но на съвършено свободни начала. Аз бих бил съгласен да има такава свободна застраховка, но на онѣзи, които имат от 500 декара нагорѣ, или тѣх да изключим, а пък останалит да застрахуваме; защото, ако гласуваме този закон съ взаимна застраховка, той ще остане един много добър законъ, но само написан съ черни букви на бѣла книга и ще си остане вопиющ и нечутъ от онѣзи дребни земледѣлци, за които ние гласувахме закони и миналата година, а пък тѣ не ги знаятъ. По такъв начинъ законъ не може да се прилага въ селското дребно население.

Аз съм съгласен вносит да бждат задължителни и да бждат върху данъка 10%, а не 5%, както по-рано. Тогава ние ще имаме приблизително около 2 милиона лева.

Министър д-ръ Т. Кръстев: Пакъ не стигатъ.

Р. Янев: Мнозина казватъ, че на едни мѣста повече бие градъ, на други по-малко бие. Г. Беровъ, като сравняваше цифрит, самъ не може да се установи на едно становище; на едно мѣсто каза, бие сега и подиръ 15 години пакъ бие, а като се минатъ 15 години, 5 години подъ редъ го бие. Тогазъ тръбва да се опрѣдѣли една комисия, която да се произнася по този въпросъ. Затова, споредъ мене, тръбва да се плаща еднакво, само че съ едно условие: пролѣтно време, на 1 мартъ, всѣки единъ земледѣлецъ, който мисли да получи възнаграждение за убитото отъ града негово произведение, тръбва да подава писмена декларация въ общинското управление, въ която да опрѣдѣли: коя нива съ какво производство засѣва и даже кои сж границит на тази нива; угаритъ да се оставятъ отдѣлно, да се не вписватъ въ тѣзи декларации, та, когато комисията дойде да прави оценка, да не става тѣй, както при стария законъ, да се плаща и за угарит, или, ако е царевича или овесъ, да се плаща за пшеница, защото е имало и такива случаи. По такъв начинъ статистиката ще бжде много върна и, отъ друга страна, ще се плаща само на онѣзи, на които имотит дѣйствително сж пострадали отъ градушка.

Запазвамъ си правото да кажа думата си и по известни членове отъ законопроекта при второто му четене.

Прѣседателъ: Няма записани повече оратори. Има думата г. министърът на търговията и земледѣлието.

Министър д-ръ Т. Кръстев: Г. г. народни прѣдставители! Много души говориха по законопроекта за осигуряване на полскит произведения отъ градушка, но не казаха нищо повече отъ онова, което досега бѣ изказано въ дългия споръ, който се води у насъ още отъ 1895 г. върху начина, по който тръбва да се застрахуватъ полскит произведения. Ораторит, които взеха думата по законопроекта, могатъ да се раздѣлятъ на двѣ главни групи или, собствено, една главна, и има единъ, като по изключение, то е г. Кжневъ, който поддържаше, че държавата не тръбва да се мѣси въ тѣзи работи, че държавата достатъчно се мѣси въ нашия икономически животъ и че, следователно, не тръбва по-нататкъ да отива, не тръбва тя да стане застраховател, както тя не тръбва да прави конезаводи и други работи въ стопанския животъ. Само той прави изключение, казвамъ, а всички други намиратъ, че дѣйствително тръбва да се създаде едно застрахователно учрѣждение, при което да се застрахуватъ земледѣлцит, които иматъ полски произведения. Г. Кжнев е правъ, че застрахованieto, по начало, тръбва да бжде оставено на частната инициатива, на частнит дружества. Въ всички други държави, дѣто културата е по-висока, тази работа я извършватъ частни дружества, обаче, и въ тѣзи висококултурни държави, въ тѣзи богати държави, пакъ частнит осигурителни дружества противъ градушка не могатъ да вирѣятъ. Опитътъ е доказалъ, че за застраховане отъ градушка тръбва да има силни дружества, които да иматъ единъ силенъ запасенъ фондъ, защото рискътъ въ градобитнината е толкова голѣмъ, толкова колѣбливъ, щото не се поддава на никакви прѣдвиждания; пръвъ една градоносна година могатъ да се добиятъ загуби много по-голѣми, отколкото ще се получатъ пари отъ премиятъ и, следователно, за таква години застрахователното дружество тръбва да има единъ голѣмъ капиталъ, съ който да заплати загубитъ, а пъкъ да очаква отъ други години, които сж помалко градоносни, да спечели и да навакса туй, което е загубило пръвъ тая градоносна година. Следователно, тия акционерни дружества тръбва да

бждатъ много силни, съ голѣми капитали, каквито у насъ не съществуватъ. Независимо отъ нуждата отъ голѣмитѣ капитали, тя е една много деликатна материя. И въ страни по-културни, дѣто и повече познания има, и опитътъ е по-голѣмъ, и културата е по-висока въ самия народъ, който трѣбва да подпомогне осигурителнитѣ учрѣждения, и въ тѣзи страни, казвамъ, тия акционерни дружества мѣчно вирѣятъ; и затова и тамъ, въ Бавария, напр., сж пристѣпнали къмъ другата система; самата държава е влѣзла въ самия икономически животъ на земледѣлцитѣ и имъ е създадала осигурително държавно учрѣждение — собствено не е съвѣмъ държавно, но азъ ще дойда по този въпросъ, когато ще говоря по възраженията на г. Кжнева. Така щото, да се говори, че у насъ тази материя трѣбва да се остави да се урежда отъ частнитѣ осигурителни дружества, то е немислимо. У насъ едва обикновенитѣ осигуровки отъ пожаръ, за животъ и пр. могатъ да съществуватъ, и то благодарение на онази бързина, благодарение на избѣгването на онази бюрокрация, която има въ държавнитѣ учрѣждения. Тия частни дружества вирѣятъ затуй, защото тамъ материята е малко по-друга, процентътъ на загубитѣ е по-лесно опрѣдѣленъ, управляватъ се съ по-малко разноски, а не като държавнитѣ учрѣждения. Тия частни дружества искатъ да иматъ печалби и намаляватъ всичкитѣ свои разноски, и затова съществуватъ. Но тия осигурителни дружества противъ градушка не могатъ да съществуватъ по никой начинъ у насъ. Ето защо държавата трѣбва да спомогне да се създаде такова учрѣждение, при което нашитѣ земледѣлци да могатъ да се осигурятъ.

Сега, какво държавно учрѣждение трѣбва да бжде? Г. Кжневъ се спиръ на този въпросъ и пита: защо да е държавно учрѣждение? Той казва: „Тукъ се пише обществено учрѣждение“, и разбира подъ думитѣ „обществено учрѣждение“ *établissement privé d'intérêt public*. Менъ ми се струва, че, ако се вникне въ прѣвода на тѣзи думи *établissement public*, ще се види, че на български това значи „държавно учрѣждение“, а *établissement privé d'intérêt public* значи едно частно учрѣждение, но което е отъ публиченъ интересъ и, слѣдователно, държавата може да го подпомога, може да взема едно по-голѣмо или по-малко участие въ контрола надъ това учрѣждение, но то не е чисто държавно учрѣждение. И това, което ние създаваме, не е чисто държавно учрѣждение. Ако се погледне на неговото управление, ще се види, че и самитѣ застраховани иматъ думата въ управлението. Наистина, въ началото се казва, че управлението се дава на Кооперативната банка, но, освѣнъ тази Кооперативна банка, въ законопроекта се прѣдвижда единъ висшъ свѣтъ, извѣстни рѣшения на който сж задължителни за управлението. Сега, вѣрно е, че начинътъ, по който се събира този свѣтъ, не дава пълна възможностъ на осигуренитѣ сами да участвуватъ въ управлението и сами да избиратъ тѣзи прѣдставители, а тамъ се казва, че всѣко едно окръжие ще изпраща единъ човѣкъ, опрѣдѣленъ отъ окръжния свѣтъ, и то измежду осигуренитѣ въ окръга лица. Азъ нѣмамъ нищо противъ, ако дойдете въ комисията и прѣдложите: осигуренитѣ да се събератъ и да избиратъ тѣ това лице. Но вижда се, че принципътъ на контролъ отъ страна на осигуренитѣ, отъ страна на тѣзи, на които принадлежи учрѣдението, е допуснатъ и, слѣдователно, това не е чисто държавно учрѣждение, а това е едно учрѣждение частно, взаимноспомогателно, върху което държавата, като влага извѣстни влогове, извѣстенъ фондъ, иска да има своя контролъ, своя надзоръ и, ако щете, управление, подъ контрола на осигуренитѣ. Такъвъ е характерътъ на това учрѣждение и, слѣдователно, то не е правителствено въ пълната смисълъ на ду-

мата, а е едно учрѣждение обществено, което отговаря на *établissement privé d'intérêt public*.

Трѣбва да се спра тукъ върху въпроса за тази Кооперативна банка, защото нѣкои отъ г. г. ораторитѣ казваха, че, щомъ се говори тукъ, че управлението ще бжде при Кооперативната банка, въпросътъ се прѣдърѣшава. Азъ казахъ, че не се прѣдърѣшава въпросътъ, защото това учрѣждение може да бжде и при Кооперативната банка, може да бжде и при Земледѣлската банка, може да бжде и отдѣление при министерството, ако щете.

К. Мирски: Много право.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Даже и да остане въ текста „при Кооперативната банка“, ако такава банка не се създаде, пакъ може да се управлява това учрѣждение. Така щото, нѣма абсолютно никакъвъ страхъ, че дѣлото ще рухне, защото нѣмаме Кооперативна банка и, слѣдователно, не ще можемъ да приложимъ закона.

Г. г. народни прѣдставители! Казахъ ви, че характерътъ на тѣзи осигурителни дружества отъ градобитнина е този: трѣбва да има единъ силенъ резервенъ фондъ, защото колѣбанята сж голѣми, защото основата на взаимноспомогателнитѣ застрахования се състои въ слѣдующето — да се намѣри срѣдното между редъ годишни загуби, които сж станали, и върху тия данни да се изработятъ преминитѣ по начинъ да може да се събере размѣрътъ на намѣреното срѣдно, за да се покриятъ загубитѣ, а нѣкоя година може да бжде много градоносна, напр., още въ първата година, когато ще започне да функционира туй учрѣждение, то може да има нужда отъ външни капитали, за да заплати загубитѣ. И тамъ е мѣнотията при създаването на едно взаимноспомогателно учрѣждение по частна инициатива, и затуй именно държавата се намѣсва и казва: „Азъ ви давамъ единъ достатъчно силенъ фондъ отъ единъ милионъ лева, лихвитѣ на който вие ще употребявате за загубитѣ, давамъ ви и най-малко 300.000 л. субсидия годишно, а въ краенъ случай можете да вземете половината отъ 1-милионния фондъ, именно 500 хиляди лева, и даже, ако годината бжде много градоносна, и вие не можете да посрѣщнете врѣдитѣ и загубитѣ, тогава вече ви даваме право и да правите заемъ отъ Земледѣлската банка, даваме ви тѣзи срѣдства, за да може да се тури основа на едно взаимноосигурително дружество.“

Но, г-да, ако вие мислите, че това взаимноосигурително дружество ще почива на този капиталъ, който държавата дава, и отъ държавата ще черпите недостига си, какъвто и голѣмъ фондъ да ви дадатъ, ще го изчерпите много скоро. Философията на тази работа е да се нареди тѣ тѣй, щото преминитѣ, които ще се плащатъ, да могатъ да посрѣщатъ загубитѣ. Всичката мѣнотия при тази работа е въ преминитѣ, слѣдователно, преминитѣ ще трѣбва да ги оставимъ на разположението на учрѣдението. Когато това учрѣждение види, че има градоносна година, за идущата година то ще усили преминитѣ, защото, ако не ги усили и ако има сѣщитѣ загуби, тогава, естествено, то не ще може да устои на задълженията си.

Повдигаме се тукъ въпросъ, защо е казано въ законопроекта, че учрѣдението може да прави само единъ заемъ, за да изплати загубитѣ, и, додѣто не изплати този заемъ, втори заемъ не може да прави, а, ако не се покриятъ загубитѣ, какво ще прави учрѣдението? Управлението не може да нѣма прѣдъ видъ туй, че, щомъ се случи градоносна година, щомъ то не може да изплати загубитѣ отъ запасния фондъ, като вземе половината отъ фонда, като вземе тази премия, която му се дава отъ страна на държавата, като вземе половината капиталъ, естествено

е, че на втората година ще каже: „Г. г. земледълци, вие виждате какво става: съ вашата премия, напр., от единия левъ, не можем да посрѣщнемъ загубитѣ, а ще ги посрѣщнемъ съ повече, слѣдователно, ще увеличимъ премията“. И само по такъвъ начинъ може да се спаси учрѣждението, а не съ постоянни заеми. Асѣл тамъ е философията на работата. Трѣбва да се прѣцѣни, като имаме достатъчно данни, какви загуби срѣдно падатъ, за да могатъ да се покриятъ. Стариятъ законъ на г. Гешова, виждате, се осмѣждатъ по-рано отъ всички: той не издържаше никаква критика. Г. Гешовъ е ималъ много добри намѣрения и се е водилъ отъ много добри побуждения при изработването на този законъ, но, когато го е изработвалъ, не е прѣдоставилъ на компетентни хора да изучатъ този въпросъ, а рѣшава веднага да турѣ 5% отъ поземелния налогъ, за да осигури земледѣлцитѣ отъ градубитина, и рѣшава да турѣ една обща премия отъ 5% било на лозе, било на нива и пр., даже и незасѣта нива ще плати сѣщо 5%, безъ да има данни, че тия 5% ще покриятъ загубитѣ. Отъ тѣхъ се събирало 900 хиляди, а трѣбвали 5 милиона, за да се покриятъ загубитѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Министерството на търговията и земледѣлнето е изучило този въпросъ чрѣзъ хора, изпратени специално за тази цѣль въ странство да изучатъ, какъ е уреденъ този въпросъ въ всѣка страна. И трѣбва да ви кажа, че въ никога държава, ама абсолютно въ никога държава, тѣ не сж намѣрили такава задължителна застраховка, каквато е тая въ стария законъ, никѣдъ не сж намѣрили премия такава, каквато е тая въ стария законъ; а това доказва, че тѣзи, които сж имали доброто намѣрение да застраховатъ земледѣлцитѣ, не сж проучили самия въпросъ и въ най-елементарнитѣ му части. Никѣдъ нѣма обща премия, разхвърлена безразборно върху всички земледѣлци, и никѣдъ нѣма задължителна застраховка. Недостатѣкътъ на закона много скоро се видѣ, и той трѣбваше да се измѣни. Г. Людскановъ като министъръ на търговията и земледѣлнето, прѣди да внесе законопроекта си въ камарата, е свикалъ единъ земледѣлски съвѣтъ — не знаа, да-ли и г. Гешовъ е присѣствувалъ — който да обмисли, въ каква смисълъ да се измѣни той. Азъ не взехъ протоколитѣ на този съвѣтъ, за да ви процитирамъ различнитѣ мнѣния, които сж изказани тамъ, но се вижда, че и тогава мнозина, които сж се занимавали съ този въпросъ, не сж го били изучили добрѣ. Тамъ има прѣдложени всевъзможни начини, по които да се уреди този въпросъ. Слѣдователно, всичката тази работа е въ премията. Г. Гешовъ е турилъ 5% върху поземелния данѣкъ. Отъ даннитѣ, които имамъ тукъ, се вижда, че трѣбвало да се плащатъ загуби срѣдно около 5 милиона лева всѣка година, прѣзъ осемтѣ години, а премията сж вземали 900 хиляди франка. Отъ смѣтката, която е правена, оказало се е, че се е вземало 0.25 л. на всѣки 100 л. застраховани. Това, което ви каза г. Гешовъ, че всѣко стопанство плащало по 1 л., то не е никаква мѣрка и съ нея никѣдъ не мѣрятъ. Въ странство мѣрката за застрахователнитѣ дружества е слѣдующата: колко се плаща на 100 л. застрахована сума. Тая е мѣрката. А другата мѣрка: колко стопанствата плащатъ и колко не плащатъ, това не е мѣрка. И отъ изчисленията, които сж направени, се вижда, че въ България се е плащало на 100 л. застраховани 25 ст., а трѣбвало е да се плаща не 25 ст., а 5 1/2—6 пѣти повече, или трѣбвало е да се плаща премия около 1.50 л. Значи, вмѣсто 5%, ако се умножи на 6, ще се види, че е трѣбвало да се плати 30% върху опрѣдѣления данѣкъ, за да може премията, която се плаща, да заплати обезщетението, и по никои начинъ другитѣ фондове да не се закачатъ. Резервниятъ фондъ, казахъ, ще стои настрана. Той е само за тогава, когато се случатъ наредъ нѣ-

колко години градоносни, а премията не могатъ да покриятъ обезщетението; тогава ще се отиде къмъ този резервенъ фондъ.

Сега, защо се дава тази премия отъ 300.000 л.? Тя не се дава, за да се подпомогне на резервния фондъ, но се дава, за да се помогне на онѣзи, на които рискътъ е извънредно много голѣмъ, слѣдователно, и премията трѣбва да бѣде голѣма. Тѣй като се правятъ тѣзи изчисления, вижда се, както за-вчера г. Димитъръ Христовъ надѣлго и нашироко говори тукъ, че въ Разградъ, напр., градубитността е много по-голѣма и, слѣдователно, географическиятъ рискъ е по-голѣмъ. А ргорос, забравихъ да кажа, че тукъ г. Беровъ се спрѣ надѣлго и широко да ви раз-правя, че градушката е едно явление, което се явява въ различни мѣста и не може да се прѣдвиди кѣдѣ ще се яви. Това е вѣрно, но опитътъ въ чуждитѣ държави е доказалъ, отъ дълги наблюдения се е констатирало, какво извѣстни мѣста ги бие гра-душката повече, а други мѣста — по-малко, и затуй именно тази наука признава единъ географически рискъ, който се състои въ това, че едно мѣсто, по своето географическо положение, повече се бие отъ градъ, отколкото друго. А г. Беровъ отъ даннитѣ, които ви чете тукъ, искаше да заключи, че такъвъ географически рискъ нѣма — поне азъ така мисля, че той до туй заключение искаше да дойде — за-щото той говори, че един-кой си ниви, бити прѣди 15 години, били бити 2—3 пѣти наредъ, а отпослѣ дѣлго врѣме не били бити. Ние, една млада дър-жава, като си уреждаме работитѣ, трѣбва да имаме прѣдъ видъ опита на другитѣ чужди държави; а тѣ ни даватъ опитъ въ смисълъ, че има географически рискъ, който г. Беровъ искаше да откаже. И, слѣ-дователно, казвамъ, когато дойде една околия или единъ окръгъ съ високъ географически рискъ, па и културниятъ ѣ рискъ може да бѣде много високъ — напр., ако е лозе — то ще трѣбва да се платятъ 6—7%, а това е една голѣма сума, която ще принуди земледѣлцитѣ да не се застраховатъ. Затуй именно държавата дава тази помощъ, за да има възможностъ нѣкакъ си да се унифицира до извѣстна степенъ, да се корегира тази голѣма разлика между едната и другата такса. Така е въ Бавария. Съ тази пѣль именно се дава тази премия. Собствено тия 300.000 л. сж прѣдначинени, за да се помогне на онѣзи мѣста, които иматъ голѣмъ географически и голѣмъ кул-туренъ рискъ, за да може да се намали премията имъ, та да могатъ да се застрахуватъ.

Г. г. народни прѣдставители! Главниятъ споръ, който се яви тукъ по този законопроектъ, е слѣдую-щиятъ: да-ли осигуряването трѣбва да бѣде задъл-жително, или трѣбва да бѣде факултативно; този е важниятъ и сжщественъ въпросъ, който повдиг-наха всичкитѣ оратори, които вземаха думата по този законопроектъ. Ние приехме свободното осигу-ряване не само по опия съображения, за които г. Димитъръ Христовъ говори тукъ надѣлго и на-широко, а именно само затуй, защото сжществувало въ Бавария, която била страна сѣщо съ дребно зе-мледѣлие, както е нашата. Г. Христовъ въ сжщностъ не бѣше правъ, когато говорѣше, че тая система може да не е пригодна за насъ, защото тамъ земледѣлнето било интензивно, а у насъ то е екстензивно. Това нѣма абсолютно никакво значение: ако има интен-зивно земледѣлие, то ще осигурява по-голѣма сума, а, ако има екстензивно земледѣлие, то ще осигурява по-малка сума. Тѣзи финансови работи не търсятъ, както е земледѣлнето, екстензивно или интензивно, и върху туй не може да се гради абсолютно нищо. Първиятъ мотивъ, за да го възприемемъ, е това, което ви казахъ прѣди малко, че такова задължително осигу-ряване никѣдъ, въ никога държава не сжществувало, а ние сме една млада държава, която върви по пѣтя на напрѣдналитѣ държави, и ще искаме да използва-

ваме опита на тѣзи държави, който имъ е коствувалъ скѣпо, и затуй именно ние искаме да вземемъ изпитанитѣ срѣдства, а не да отиваме да диримъ нови срѣдства.

А. Краевъ: Това е вѣрно.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Ние не можемъ да допускаме, че въ другитѣ държави правителствата не сѣ грижели за земледѣлското население — тѣ навсѣкѣдѣ се грижатъ за това население — но защо не сѣ възприели тази задължителна система? Вѣроятно, затуй, защото тя не дава добри резултати. И азъ ще ви кажа по-нататъкъ причинитѣ, защо не дава добри резултати. Въ Франция, въ Прусия, въ германскитѣ държавици — навсѣкѣдѣ акционернитѣ дружества сѣ, които дѣйствуватъ. У насъ това е невъзможно. Казахъ ви причинитѣ. Слѣдователно, трѣбва да се намѣси държавата? Кѣдѣ най-силно се мѣси държавата? Най-силно се мѣси въ Бавария. И ние вземаме баварския законъ. А защо у насъ трѣбва да се намѣси държавата, по-силно, то е много ясно; защото ние сме останали много назадъ; въ всички отрасли на нашия частенъ икономически животъ държавата върви на прѣдъ и даже често пъти върви много силно на прѣдъ, искаме веднага да стигнемъ на прѣднатитѣ страни, и често пъти при бързането се добиватъ и недобри резултати. Слѣдователно, ние ще прибѣгнемъ къмъ тази система, при която държавата дава възможностъ на земледѣлца да осигури имотитѣ си, и такъвъ образецъ намираме въ Бавария, и него вземаме, защото, ако не вземемъ него, ще отидемъ къмъ частнитѣ осигурителни дружества. Та, казвамъ, първиятъ мотивъ е, че общозадължителната система никѣдѣ не е изпитана, и ние нѣма защо да правимъ опити, когато имаме изпитани срѣдства.

Вториятъ мотивъ, г. г. народни прѣдставители, е слѣдующиятъ: учрѣдението, което ще застрахува, трѣбва да нѣма много формалности, съ които да измачва населението, да нѣма много бюрокрация въ него, да нѣма много чиновници, всичко това да бѣде свѣтло. А системата, която ни се прѣдлага, може да осложни цѣлата тази административна машина по управлението на учрѣдението. Защо? Г. Беровъ каза, че трѣбва да се застрахува цѣлния имотъ, но такова застрахованно топтанъ, при което ще се плаща за градобитниина и за ниви незасѣти, не може да се усвои, старата система трѣбва да се изостави. Слѣдователно, трѣбва да пристѣпимъ къмъ една рационална застраховка. Ние трѣбва да застрахуваме една сума. И, слѣдователно, ако дойде да ти каже нѣкой: „Азъ застрахувамъ за 100 л. имота си“, а пъкъ е явно, че той струва 1.000 л. или, може-би, 10 хиляди лева, тогава той го застрахува само по формата. Какво ще направи тогава управлението? Ще трѣбва да назначи една комисия да отиде тамъ да прѣцѣнява нивитѣ и да каже на този господинъ слѣдующето: „Ти, г-не, застрахува имота си за 100 л., ама той струва 1.000 или 10 хиляди лева, и затуй ще го застрахувашъ за 1.000 л.“ или 10 хиляди лева, колкото ние го оцѣняваме.

К. Мирски: Срѣдниятъ доходъ за десетина години, напр., може да се вземе, г. министре.

Н. Холевичъ: Не е вѣрно, г. Мирски, защото рискътъ всѣка година не е еднакъвъ. Има години на суша, когато очаквашъ печалба много малка, и години благоприятни, когато се очаква по-голяма печалба. Слѣдователно, рискътъ, който азъ ще застрахувамъ, не е винаги, всѣка година еднакъвъ. Срѣдното производство тукъ не може да играе роль.

К. Мирски: Азъ не искамъ да се застрахува цѣлниятъ ви рискъ, а срѣдниятъ ви доходъ, за да не правите разности.

Н. Холевичъ: Тукъ не може да става дума за нѣкаква прѣдполагаема печалба.

К. Мирски: Застрахувайте се на други дружества — акционерни.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Слѣдователно, самата тази машина, самата тази администрация съ това ще се осложни твърдѣ много. А тукъ, споредъ закона, положението е слѣдующето: азъ осигурявамъ моята нива и казвамъ: азъ чакамъ отъ тази нива да ми даде, напр., 200 л. приходъ; но тя може да ми даде и 2 хиляди лева, какво ми се бъркашъ? Азъ я осигурявамъ за 200 л., а може и хичъ да не я осигури; въ закона не се позволява само да се осигури повече отъ стойността, но по-малко може. Земледѣлецътъ, споредъ този законъ, е свободенъ и казва: азъ застрахувамъ, напр., лозето си за такъвъ и такъвъ доходъ, какъвто азъ очаквамъ и мисля, че ще получа. А не по-нататъкъ да отидатъ да ми я оцѣнятъ и да кажатъ: ти, г-не, искашъ застраховка за 500 л., не може, за 1.000 л. ще я застраховашъ. Защо за 1.000 л.? Защото нѣкакъвъ общъ доходъ, както казва г. Мирски, имало.

К. Мирски: Срѣденъ доходъ.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Та, казвамъ, може да искатъ да я застрахуватъ за повече. Защо ще искатъ да я застрахуватъ за повече? Тя нѣма да ми даде 500 л. доходъ, защото между декаръ и декаръ има разлика, между земя и земя, въ едно и сѣщо землище, има разлика. Защо ще ми я застрахувашъ, тогава, за 1.000 л.? Азъ чакамъ 500 л. доходъ: и миналата година съмъ получилъ отъ нея 500 л., и сега чакамъ толкова. Не, една мѣрка взета единъжъ, ти трѣбва да търпишъ това; ти ще я застрахувашъ непремѣнно за 1.000 л. Виждате какъ се влиза въ частнитѣ интереси на самитѣ хора, и тѣ се принуждаватъ да търпятъ работи, които, споредъ тѣхното схващане, не сѣ прави.

Г. г. народни прѣдставители! При приемането на свободното застраховане, министерството имаше прѣдъ видъ и това, че идеята за задължителното застраховане у насъ е компрометирана. Г. Решовъ и други говориха, че трѣбва да се не държи смѣтка за мнѣнието на тия, които ще се застрахуватъ. Г. Решовъ цитира, че нѣкѣдѣ сѣ правили нѣкакъвъ публицитетъ, да-ли желаятъ или не задължителното застраховане, и въпрѣки, че не го желали, туй имъ се наложило.

Г. г. народни прѣдставители! Когато едно население не желае извѣстно нѣщо, за да го наложишъ, не можешъ да не държишъ смѣтка за оцѣни, които го не желаятъ, защото, ако цѣлото население го не желае, вие можете да имате нежелателни случаи и разприви. Ако цѣлото население го иска, не цѣлото население, ако болшинството го иска, вие може да го наложите, и тогава тѣзи мѣшества, които не желаятъ задължителната осигуровка, ще я приематъ мълкомъ. Но, ако вие виждате, че болшинството е противъ, то ще бѣде една непрѣдвидливостъ на правителството да вземе да наложи на това общество извѣстни мѣрки, които то схваща не тъй, както ги схваща правителството, а ги схваща съвършено иначе — схваща ги, че тѣ сѣ противъ неговия интересъ. Всѣко правителство трѣбва да избѣгва тѣзи работи. Напр., днесъ у насъ идеята за задължителното застраховане е компрометирана, и утрѣ вие ще дойдете да прокарате задължителното застраховане. Какво ще искате отъ населението? Не 5%, а 30—40% върху поземелния налогъ, за да съберете не 900.000, а 5 милиона, за да платите загубите споредъ даннитѣ отъ старата застраховка. Ами че, ако болшинството отъ този народъ каже: „Защо ми давашъ тѣзи работи; данъкътъ малко ли ми е увеличенъ, та и сега ми искашъ зорленъ, слѣ-

дователно, като данъкът, още 40% да плащаме върху поземелния налог? И тогава можем да имаме различни истории. Ето защо, ние не се спрехме на задължителното осигуряване, а се спрехме на свободното. Ние даваме възможност на всеки пръвдивлив земеделец да отиде да се застрахува. Ако той не се застрахува, какво да му правим? Тръбва, дѣто казва пословицата: „Да си помогнеш самъ, та и Господъ да ти помогне“.

Но, г. г. народни прѣдставители, мнозина излязоха тукъ да говорятъ противъ нашето замедѣлско население, че много малка частъ отъ него ще се застрахува, че нашето население не разбирало ползата отъ тази работа. Ние, българитѣ, асѣ сме много крайни въ всичко: когато хвалимъ нашия селянинъ, казваме, че стоялъ по-високо отъ селенитѣ въ други страни, а пъкъ нѣкогапъ, когато вземемъ да го укоряваме, коримъ го съвършено много. Ние прибѣгваме до крайности, напр., както сега искаме. Нѣмаме никакво застрахуване, и отъ единъ пътъ искаме крайното — непрѣмѣнно задължителното застрахуване. Иакайте да видимъ свободното, да научимъ този народъ да види, какво е това свободно застрахуване, да види ползата отъ него; болшинството отъ това население да види, че това е полезно и, макаръ да дава жертва 30—40% отъ поземелния данъкъ, все таки ще има полза, па тогава можемъ да пригърнемъ задължителното осигуряване, а не отъ единъ пътъ да прибѣгнемъ до крайното — непрѣмѣнно всички да задължимъ да се застрахуватъ. Ако ги задължимъ, тогава ще имаме тази история, каквато имаме съ десетъка. Непрѣмѣнно ще наложимъ десетъка. Добръ, ама населението не ще, и знаете съ насилието какво се доби? Всеко правителство трѣбва да държи смѣтка за настроението въ населението. Ние не можемъ да не държимъ смѣтка за настроението сръпцу градобитнината, защото го знаемъ. И при такова обществено настроение не можемъ да отидемъ да налагаме на населението 30—40% повече върху поземелния данъкъ.

К. Мирски: Богатитѣ земледѣлци сж противъ задължителното осигуряване. Това е вѣрно.

Н. Холевичъ: Не е вѣрно.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Богатитѣ земледѣлци не сж противъ. Не знаа, но у насъ, може-би, условията сж малко по-други. На западъ, напротивъ, много богати земледѣлци се застрахуватъ, защото то зависи отъ начина, какъ се обработва земята. Тамъ е тѣй, защото има голѣмо земледѣлие, което комплектува обикновено едно пространство земя на едно мѣсто и, ако мине единъ облакъ отъ тамъ, всичко ще занесе, когато у насъ, при дребното земледѣлие, не е тѣй. У насъ имате парчета на различни страни и един парчета може да ги удари градъ, а други да не ги удари. Въ тѣзи работи всеки си прави смѣтка. Може нѣкой да каже: „Азъ нѣма да се застрахувамъ, защото имамъ имоти на различни страни; азъ самъ ще се застрахувамъ“. Може единъ едъръ земледѣлецъ, който има имотъ въ различни мѣста, да нѣма интересъ да се застрахува, но може другъ едъръ земледѣлецъ, на когото имотитѣ сж събрани само на едно мѣсто, да има интересъ да се застрахува. Така щото, то е различно. Обикновено, по начало, зависи отъ положението на стопанството, какъ е то устроено, но констатирано е дѣйствително, че едритѣ земледѣлци не се застрахуватъ, ако нѣматъ нѣкаква особена причина, защото тѣ сж икономически сили и, слѣдователно, такива нещастия, такива бѣдствия като градушката тѣ могатъ да ги понесатъ. Тѣ си иматъ своитѣ фондове, тѣ си иматъ спестени пари и пр. Едно такова засилено стопанство нѣма нужда отъ застрахуване; то само е силно и може да отстои на

своитѣ загуби. Но на едно дребно и слабо стопанство е необходима застраховка, ...

Н. Мирски: Много право.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: ... защото единъ пътъ като го удари градъ, стопанинѣтъ ще трѣбва да отиде при лихваря, а щомъ отиде при него, той вече е загубенъ човѣкъ. Но, казва се, нашитѣ селяни нѣма да се застрахуватъ или, ако се застрахуватъ, ще застрахуватъ онѣзи култури, за които рискътъ е най-голѣмъ, и онѣзи мѣста, които най-силно се биятъ отъ градушка. Това се пишеше въ вѣстникитѣ и това се поддържаше отъ г. Димитра Христовъ тукъ. Още първата година онѣзи, които не сж страдали отъ градушка, нѣма да се застрахуватъ, а онѣзи, които сж страдали, ще се застрахуватъ, и вие ще имате голѣми загуби, които не ще можете да посрѣщнете. Ако бѣше по старата система, както бѣше тая на г. Гешова, да взимамъ азъ за всички ниви, за всички мѣста по една опрѣдѣлена цѣна, тогава тѣ щѣха да бждатъ прави, но ние тѣй не взимаме. Ние правимъ разлика между географически рискъ и между културитѣ. Ако дойдатъ да се застрахуватъ онѣзи, които се засѣгатъ силно отъ градушка, споредъ даннитѣ, които имаме, разбира се, тая работа е много мѣчна и деликатна, и лицата, на които ще се повѣри това управление, трѣбва да бждатъ хора запознати съ материята, тѣ ще опрѣдѣлятъ, напр., на онѣзи, които силно страдатъ отъ градъ, не 1%, а 2—3%; напр., за извѣстни култури, които по-силно страдатъ отъ градобитнина, напр., вземете жито, барабой или лозе; поврѣдата на барабой отъ градъ е малка за него, разбира се, и премията ще бжде много малка, а за житото, което градътъ ще поврѣди много силно, и премията ще бжде много голѣма, защото рискътъ на едното е по-голѣмъ, отколкото на другото. И слѣдователно, като се направи тази смѣтка и, ако тѣзи лица, които сж натоварени съ изработването на премиятъ — защото тамъ е всичката философия, както ви казахъ още отъ най-напрѣдъ — ако тѣ наредатъ един много рационални премии, тогава тази опасност нѣма да я има, защото силно изложенитѣ на градушка мѣста ще платятъ много по-висока премия, отколкото онѣзи, които сж слабо изложени. Казвамъ, тая работа, както ви казахъ, и па западъ, дѣто има и по-учени хора, и по-силни капитали, и хора по-прѣдприемчиви и пр., не могатъ да я наредятъ добръ, или по-добръ мѣчно се реди; и много дружества често пѣти пропадатъ. Но надѣвамъ се, че това учрѣждение, което има вече свѣдѣния, добити по застраховката отъ 1896—1904 г., ще види какъвъ е географическиятъ рискъ, какъвъ е културниятъ рискъ, а културниятъ рискъ ние може да вземемъ споредъ изучаванията, направени на западъ, слѣдователно, тази опасност не е така страшна, не е така голѣма, както искаше да я прѣдстави г. Христовъ.

Тѣзи сж, г. г. народни прѣдставители, главнитѣ мотиви, за да не приема правителството задължителната застраховка, а да приема свободната застраховка. Зачекнаха се и други въпроси на подробности, но не принципиални, но по всичкитѣ други въпроси на подробности азъ ще освѣтля комисията, когато ще разглежда този законопроектъ.

Колкото се касае до прѣдложението на г. Драгнова, да усилимъ резервния фондъ, ще кажа слѣдующето: резервниятъ фондъ никога не трѣбва да бжде накрѣняванъ. Той е онзи капиталъ, онзи екипиръ, който трѣбва да се държи, за да може този фондъ да плати голѣмитѣ загуби, които ще ставатъ въ една нещастна година. Ако той се накрѣни, ще трѣбва да се възстанови отъ печалбитѣ отъ слѣдующитѣ години, когато нѣма да има градъ, за да има учрѣдението винаги възможностъ да посрѣща задълженията си. Комисията, която бѣше назначена да изработи законопроектъ, прѣдвиждаше единъ ми-

лионъ и половина, и менѣ ми се види дѣйствително единъ милионъ малко. Но смѣтамъ, че при този милионъ въ първо врѣме, когато нѣма да има много застраховки, ние ще имаме една помощъ отъ държавата отъ 300.000 л., която, понеже нѣма много застраховки, възможно е и отъ тамъ да наваксаме извѣстно нѣщо, и, отъ друга страна, отваряме и каситѣ на Българската народна банка за първо врѣме за единъ заемъ, та, ако се случи такава едно голѣмо нещастие още първитѣ години да бждатъ много силно градоносни, надѣвамъ се, че ще е достатъчно да се закрѣпи учрѣдението. Въ крайни нещастни случаи държавата, която взема толкова присърце такава едно учрѣждение, ако види едно голѣмо грозно, неопикновено нещастие, ще помисли по този въпросъ. Азъ мисля, че засега, споредъ прѣдѣлнитѣ, които имаме, единъ милионъ резервенъ фондъ, 300 хиляди лева отъ държавата, 60 хиляди лева отъ окръжнитѣ местополитически комисии ще може да ни създадатъ единъ достатъченъ фондъ, който да покрие недостига отъ преминитѣ, които ще се взематъ.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, азъ ще ви моля да приемете законопроекта по принципъ и да го изпратите въ комисията, дѣто извѣстни поправки, извѣстни измѣнения, незначителни между прочемъ, би могли да се направятъ.

Прѣдседателъ: Понеже разискванията на законопроекта по принципъ се свършиха, ще туря на гласуване приемането му по принципъ, и моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж за приемането на законопроекта по принципъ и за изпращането му въ комисията, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Съборието приема.

Давамъ 15 минути отиди.

(Слѣдъ отиди)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се продължава.

Минаваме къмъ втория пунктъ отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за осигуряване на едъръ рогатъ добитѣкъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Д. Мишевъ: Искамъ думата.

Прѣдседателъ: По кой въпросъ?

Д. Мишевъ: По дневния редъ.

Прѣдседателъ: Не мога да Ви дамъ думата.

Секретаръ В. Александровъ: (Чете)

„М о т и в и

къмъ законопроекта за осигуряване на едъръ рогатъ добитѣкъ.

„Г. г. народни прѣдставители! Общото стопанско и социално развитие на отечеството ни е въ неразривна зависимостъ отъ земледѣлското производство, за правилната организация на което дѣйствуватъ редица държавни институти и възбуждащата се частна инициатива. Нашето земледѣлие е главната основа, върху която се гради народното благосъстояние, необходимо условие за културния ни напредѣкъ. Въ сравнение на това, държавата е полагала и полага особени грижи за повдигане земледѣлското производство. Една празнина, обаче, се по-силно и по-силно се чувствува отъ нашето земледѣлско население отъ неситурността на най-сѣлния му необходимъ инвентаръ за земледѣлското производство — едрия рогатъ добитѣкъ. Нуждата отъ осигуряването на едрия рогатъ добитѣкъ се чувствува още и по

други причини. Достатъчно е само да се докоснемъ до числеността на едрия ни рогатъ добитѣкъ, за да видимъ каква грамадна стойностъ се крие въ него, и да се убѣдимъ, че трѣбва сериозно да се замислимъ за запазването и увеличаването на тази стойностъ. Споредъ свѣдѣнията на статистиката, ние сме имали:

	1900 г.	1905 г.	Въ повече
„Говеда	1.596.276	1.695.535	99.268
„Биволи	431.487	476.877	45.390

„Общо взето, стойността на едрия ни рогатъ добитѣкъ възлиза на повече отъ 238.900.000 л. — единъ твърдъ голѣмъ капиталъ, който участвува непосредствено въ областта на земледѣлското ни производство и, слѣдователно, влияе първостепенно върху неговия приходъ.

„Колкото, обаче, и да е голѣмъ този капиталъ, до днесъ не сж прѣдвидѣни нѣкои мѣропрития отъ държавата, които едновременно сж грижитъ за увеличението му, биха гарантирали неговото запазване въ постоянна наличностъ. Това толкова повече, когато въ скотовѣдно отношение отечеството ни съперничи по числеността на добитѣка си, прѣсмѣтнатъ върху единица обработваема земя, съ по-културни държави. Послѣдното ни доказва слѣднитѣ цифри за броя на добитѣка у насъ и въ нѣкои чужди страни върху 100 хектара културна площъ.*)

	На 100 хектари
„1. България	49 глави
„2. Русия	17 „
„3. Франция	27 „
„4. Германия	52 „
„5. Дания	63 „
„6. Нидерландия	80 „

„Изхождайки отъ това и, като имаме прѣдъ видъ, че залогътъ за бждашето на скотовѣдството ни се съхранява въ едрия рогатъ добитѣкъ, който прѣимууществено ще интензивира нашиятъ земледѣлски стопанства, държавната властъ трѣбва непрѣмѣнно да даде помощта си за подкрѣпа на народния поминѣкъ, зависимъ отъ наличността и състоянието на този добитѣкъ.

„Г. г. народни прѣдставители! Настоящиятъ законопроектъ, съставенъ по типа на баварския законъ за застраховка на добитѣка, който е далъ отлични резултати, има за цѣль да осигури едрия рогатъ добитѣкъ отъ смъртъ, причинена отъ болести, изключая епизоотитѣ, и отъ необходимо убиване, прѣдизвикано поради осакатяване, непрѣдумилено нараняване и други нещастни случаи. Този законопроектъ се гради върху нуждата, която земледѣлцитѣ чувствуватъ отъ обезпечяването на едрия рогатъ добитѣкъ и която нужда тѣ сж се наели да удовлетворятъ чрезъ организацията на свободни мѣстни дружества върху началата на взаимността. Ежегоднитѣ загуби отъ смъртността на добитѣка у насъ, които обрѣменияватъ значително нормалнитѣ функции на земледѣлскитѣ стопанства, а често пжти дори продължително ги парализиратъ, налагатъ на държавата да нареди едни цѣлесобразни законоположения за осигуровката на добитѣка и, чрезъ една ефикасна помощъ, да привлече и сгрупира въ едно цѣло горѣозначенитѣ мѣстни организации, почиващи на еднообразни принципи за взаимната имъ подкрѣпа. Това още повече, когато, заедно съ поменатата осигуровка, проектиранитѣ дружества ще бждатъ заинтересовани да отглеждатъ и пазятъ по-добъръ добитѣка си, да се контролиратъ взаимно и, слѣдователно, да спомогнатъ съ общи сили за подема на нашия народенъ поминѣкъ.

* Обработваема земя заедно съ меритъ и пасищата.

„Вървайки, че вие, г. г. народни прѣдставители, ще оцѣните справедливо изложеното, поднасямъ ви настоящия законопроектъ за благосклонно разглеждане.

„Министъръ на търговията и земледѣлието:

Т. Кръстевъ.

„Законопроектъ

за осигуряване на едѣръ рогатъ добитѣкъ.

„Чл. 1. При учрѣждението за осигуряването на полскитѣ произведения отъ градушка, състояще при Българската кооперативна банка, се учрѣждава отдѣление за осигуряване на едѣръ рогатъ добитѣкъ. Осигуровката почива върху началата на взаимността.

„Чл. 2. За членове на осигурителното отдѣление се приематъ всички мѣстни осигурителни сдружавания, които почиватъ на началата на взаимността, отговарятъ на изискванията на настоящия законъ и закона за кооперативнитѣ сдружавания и сж приели нормалния уставъ на отдѣлението.

„Ако нѣкое дружество не бѣде прието за членъ на отдѣлението, може да се оплаче въ срокъ отъ 14 дена на върховния съвѣтъ.

„Излизането отъ това отдѣление може да стане въ край на всѣка година, съ прѣдизвѣстяване най-малко три мѣсеца.

„Излизалото дружество взема участие въ всичкитѣ задължения на отдѣлението прѣзъ годината. Дружеството, което излиза, губи всички права. Сжщото важи и за разтурени дружества.

„Чл. 3. Мѣстнитѣ осигурителни дружества сж свободни и почиватъ върху началата на взаимността. Тѣ могатъ да се образуватъ за една или нѣколко съседни общини.

„Ако въ една или нѣколко съседни общини нѣма подобно дружество и се явятъ най-малко десетъ (10) души притежатели на едѣръ рогатъ добитѣкъ, годенъ за осигуряване, кметътъ или неговиятъ замѣстникъ на най-многочленната община свиква събрание, въ което се разисква и разрѣшава въпросътъ за учрѣдяване на осигурително дружество.

„Чл. 4. Организацията на мѣстнитѣ осигурителни сдружавания и отношенията на членоветѣ къмъ дружеството се уреждатъ съ особенъ нормаленъ уставъ.

„Нормалниятъ уставъ се приготвя отъ отдѣлението и съдържа нареждания върху:

„1. създаването управлението и закриването на сдружаванията;

„2. постѣпането, излизането, изключването на членоветѣ;

„3. прѣдметъ на осигуряването и срѣщу какво;

„4. опрѣдѣляне на осигурената стойностъ и нареждане на осигурителната книга;

„5. заявяване, констатиране и оцѣняване на загубитѣ;

„6. ветеринарно лѣкуване и убиване по необходимостъ;

„7. опрѣдѣляне голѣмината на обезщетението;

„8. обстоятелствата, при които се губи правото на обезщетението;

„9. използване на умрѣли или убити по необходимостъ животни;

„10. събиране на встѣпнителнитѣ вноски, първоначалнитѣ и допълнителнитѣ премии;

„11. рѣшаване спорове между сдружавания и членоветѣ имъ. Спорове относително оцѣняване на животнитѣ се разрѣшаватъ отъ арбитраженъ съдъ при дружеството, а относително размѣра на обезщетението отъ арбитражния съдъ при отдѣлението. Всички останали спорове се разрѣшаватъ отъ управлението на отдѣлението.

„Чл. 5. Първоначалната премия е 1% отъ осигурената сума. Размѣрътъ на допълнителната премия се опрѣдѣля, споредъ нуждата, слѣдъ изтичането на осигурителната година.

„Чл. 6. Специалнитѣ осигурителни фондове се употребяватъ изключително за цѣлитѣ на отдѣлението.

„Чл. 7. Отдѣлението плаща половината отъ обезщетението, което трѣбва да се плати по нормалния уставъ. Другата половина се събира отъ съотвѣтнитѣ мѣстни дружества въ края на осигурителната година, но ще бѣде изплатена и тя прѣдварително отъ отдѣлението.

„Чл. 8. Ако свободнитѣ срѣдства на отдѣлението не сж достатѣчни за изплащането на принадлежащитѣ му се обезщетения и за покриване на административнитѣ разходи, недостигътъ се разхвърля върху всички мѣстни дружества пропорционално съ осигурената при тѣхъ сума.

„Чл. 9. Оцѣнката на загубитѣ се върши отъ самитѣ дружества по нарежданията на нормалния уставъ.

„Отдѣлението провѣрѣва оцѣнкитѣ и опрѣдѣля обезщетението.

„Обезщетението се изплаща въ първитѣ два мѣсеца слѣдъ изтичането на осигурителната година, обаче пострадалиятъ могатъ да сконтиратъ свободната частъ отъ обезщетението си при Българската земледѣлска банка.

„Осигурениятъ членъ нѣма право да отстъпва или залага обезщетението си другиму. Обезщетението подлежи на заповѣ само отъ страна на Земледѣлската или Българската кооперативна банка.

„Отъ обезщетението се одържатъ прѣдварително всички вземания на осигурителното отдѣление.

„Чл. 10. Отдѣлението може да откаже изплащането на цѣлото обезщетение и частъ отъ него, ако управлението съзрѣ нарушение на закона и на нормалния уставъ.

„На осигурения членъ се съобщаватъ мотивитѣ за отказване обезщетението.

„Ощетениятъ членъ може да се оплаче прѣдъ арбитражния съдъ при отдѣлението въ срокъ отъ двѣ седмици слѣдъ получаване на мотивитѣ.

„Чл. 11. Слѣдъ изтичането на осигурителната година отдѣлението опрѣдѣля и съобщава на всѣко дружество, каква допълнителна сума трѣбва да внесе.

„Тая допълнителна вноска, ако дружеството нѣма достатѣчно срѣдства да я покрие, се разхвърля на членоветѣ пропорционално съ осигурениятъ имъ суми и въ единъ шестмѣсленъ срокъ се събира и прѣдава на отдѣлението.

„Несъбраната частъ отъ допълнителнитѣ вноски се събира отъ държавнитѣ бирници.

„Чл. 12. Държавата отдѣля единъ особенъ, отдѣлно управляванъ, държавенъ фондъ отъ 500.000 л., който служи за основенъ капиталъ на отдѣлението. Освѣнъ това, отдѣлението получава отъ държавата редовна годишна помощъ отъ 100.000 л.

„Чл. 13. Отдѣлението образува своя резервенъ фондъ отъ:

„1. лихвитѣ отъ основния капиталъ;

„2. прѣдвиденитѣ отъ нормалния уставъ встѣпнителни вноски;

„3. 24.000 л. ежегодна помощъ отъ окръжнитѣ постоянни комисии, внесени пропорционално съ стойността на осигурената прѣзъ годината сума за всѣки окръгъ.

„Лихвитѣ отъ резервния фондъ покриватъ частъ отъ разходитѣ на отдѣлението.

„Забѣлѣжка. Всѣко мѣстно дружество може да си образува и свой резервенъ фондъ, ако членоветѣ му пожелаятъ.

„Чл. 14. Отдѣлението контролира дѣйствиата на мѣстнитѣ дружества; то има право да имъ провѣрѣва смѣткитѣ и да бди, да-ли тѣ изпълняватъ наредитѣ

на закона и на нормалния уставъ. Отдѣлението може да изпраща особени лица за контрола на дружествата.

„За неизправност се налагат на дружествата глоби до 20 л., които подлежат на оплакване въ арбитражния съдъ при отдѣлението въ двѣнедѣленъ срокъ отъ съобщението.

„Дружества, които постоянно неизпълняватъ закона и нормалния уставъ, или оцеляватъ отдѣлението съ високи оцѣнки, могатъ да се изключатъ врѣменно по рѣшение на управлението.

„Чл. 15. Осигурителната година начева отъ 1 ноемврий.

„Чл. 16. Осигуренитѣ членове се прѣдставляватъ прѣдъ отдѣлението отъ комисиия, въ която влиза по едно лице, прѣдставено отъ окръжната постоянна комисиия измежду членоветъ на осигурителнитѣ дружества отъ окръга, и началникътъ на бюрото за скотовѣдство при Министерството на търговията и земледѣлието.

„Комисиията се свиква най-малко еднѣжъ въ годината на заседание подъ прѣдседателството на началника на отдѣлението или неговия замѣстникъ.

„Чл. 17. Отдѣлението е длъжно да изпълнява рѣшението на комисиията; относително измѣненята на нормалния уставъ и врѣменно изключване на нѣкои дружества отъ отдѣлението.

„Комисиията избира три члена за арбитраженъ съдъ и три тѣхни замѣстници и същеврѣменно опрѣдѣля прѣдседателя и неговия замѣстникъ на този съдъ.

„Свикването на арбитражния съдъ става чрѣзъ отдѣлението.

„Разносикътъ за неосновни оплаквания сж въ тяхъ на тѣжителя.

„Рѣшенията на арбитражния съдъ сж окончателни.

„Чл. 18. За административни разносики отдѣлението отдѣля до 20 ст. на всѣки 100 л. осигурена сума.

„Чл. 19. Касовата служба на отдѣлението се завежда отъ Земледѣлската банка.

„Чл. 20. Отдѣлението и принадлежащитѣ нему мѣстни дружества се освобождаватъ отъ всички данѣци досѣжно осигуряването на добитѣка и издаването на квитанции за изплащане на обезщетението.

„Официалната кореспонденция на отдѣлението и на мѣстнитѣ дружества е безплатна.

„Чл. 21. Настоящиятъ законъ влиза въ сила отъ...”

Прѣдседателътъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Георги Данаиловъ.

Г. Данаиловъ: Г. г. народни прѣдставители! Както въ законопроекта за застраховката на земнитѣ произведения отъ поврѣдитѣ отъ градобитнина, който вече се гласува по принципъ, така сжщо и въ този законопроектъ, който е сега прѣдметъ на разискване, има, споредъ моето разбиране, единъ важенъ принципъ, върху който сега тукъ, по принципъ, по начало трѣбва да се произнесемъ. Той е: да-ли дѣйствително тази институция да се остави на факултативни начала, или пъкъ да се възприеме принципътъ на задължителността, което ще каже, да се даде надмощие на държавния въ случая принципъ, на принципа на сериозната държавна намѣса въ полза на интереситѣ на онѣзи отдѣлни институти, отдѣлни стопанства, които съставятъ тази държава. Ето защо, ще ми бѣде позволено, азъ да се спра само върху този тукъ принципъ и съ нѣколко думи да кажа моето разбиране.

Още отсега трѣбва да забѣлѣжа, че законопроектътъ, който се внася въ Народното събрание, е отъ голѣмо значение, даже ако би миналъ въ такава една форма, въ каквата е внесенъ. Но неговото значение, безспорно, ще се издигне още повече, ако въ него се внесе поправката въ смисълъ, щото да се

вкара въ този законопроектъ, както и въ първия — по градобитнината, принципътъ на задължителното застраховане на всичкитѣ земледѣлски стопанства въ България.

Икономическиятъ животъ на обществата, цѣлата, може да се каже, култура прѣдставлява една борба на безсилния човѣкъ съ силната окръжающа го природа, отъ една страна, и съ групировкитѣ на обществото, отъ друга страна. И ако се вгледаме въ туй, което човѣчеството досега е направило, то безспорно е, че въ туй отношение, въ борбата му съ природата, то е изтѣзло силно, неговото надмощие се е проявило и се проявява отъ денъ на денъ сѣ по-силно и по-силно. Така че тукъ може спокойно да се каже, че човѣкъ завладѣва и завладѣва съзнателно стѣпка по стѣпка. Ако се отнесемъ, обаче, къмъ втората, социалната страна, тамъ, дѣто се рисуватъ отношенията на отдѣлнитѣ по-малки стопанства, то тукъ не можемъ да бждемъ така категорични: послабитѣ още и до днесъ сж изложени прѣдъ по-силнитѣ, тѣ често пжти, макаръ да сж въ правото си, трѣбва да отстъпятъ. И задачата, споредъ моето разбиране, на модерната държава — не на оная държава, която уважаемиятъ г. Кжневъ вчера ви изобразяваше отъ врѣмето на Жанъ-Батистъ-Сей, т. е. отъ началото на XIX вѣкъ — е съзнателно да се намѣсва въ тия отношения и да ги регулира, иначе, тя не може да постигне онуй, къмъ което се стреми, иначе ние ще си останемъ съ задачитѣ на оная държава, която Жанъ-Батистъ-Сей ни начерта въ началото на XIX вѣкъ, а не съ тѣзи нужди, които новото врѣме, въ продължение на повече отъ стотина години, може да изтѣкне на пръвъ планъ.

И. Хаджиевъ: (Говори нѣщо)

Г. Данаиловъ: Въпросътъ е много сериозенъ, за да се не шегувате, г. Хаджиевъ, съ него.

И. Хаджиевъ: Вие не сте разбрали какво мисля да кажа. Азъ не се шегувамъ.

Г. Данаиловъ: Та, казвамъ, ако държавата е заинтересована да се мѣси и да регулира отношенията на отдѣлнитѣ по-малки стопанства, то естествено е, че тя го прави, защото за нея е важно всѣко едно стопанство, което съставлява нейното единство. Накърни ли се въ модерната държава, при развитието на социалното стопанство, отношението, равновѣсието въ едно стопанство или въ една малка група стопанства, това не може да не се почувствува отъ цѣлата държава въ нейния животъ, и тя е задължена да се мѣси. И като се вземе прѣдъ видъ, отъ друга страна, че съврѣмениятъ стопански животъ се измѣня въ такава една форма, че доходътъ дохожда да играе сѣ по-голѣма и по-голѣма роль и че, слѣдователно, намалението на този доходъ, развалянето на неговата цѣлостъ може да се отразява сѣ по-силно върху бѣднѣето на туй стопанство, държавата не може да бжде безучастна, да-ли отдѣлнитѣ стопански единици, които я съставляватъ, ще бждатъ силни, мощни, или тѣ, по една или друга причина, ще отслабватъ, ще погинватъ, и отъ тукъ изхожда принципътъ, че държавата трѣбва да се мѣси и трѣбва да се мѣси сериозно да регулира отношенията на отдѣлнитѣ по-малки стопанства, въ смисълъ, да подкрѣпи всѣки пжтъ слабитѣ срѣщу по-силнитѣ. Това е най-великата задача на демокрацията, това е задачата, която е поставена въ края на XIX вѣкъ и която ще има да се развива сѣ повече и повече — който и да управлява тия общества, сѣ едно.

Ето защо, г-да, когато се говори за застраховане, било отъ поврѣдитѣ отъ градобитнина, било на работния добитѣкъ — както азъ бихъ желалъ въ случая да се поправи законопроектътъ на селското домакинство не е безразлично, да-ли вие ще оставите

това на частната инициатива, да-ли ще го направите въ формата на взаимнозастрахованне, или ще го направите въ форма на държавно застрахованне. Споредъ моето разбиране, още по-важно е, когато става дума за нашата страна България. Частното застрахованне тукъ е невъзможно, защото, много е ясно, рискътъ е голѣмъ. Взаимното застрахованне е желателно; ако нѣма никакво, то е желателно. Затуй азъ казахъ въ самото начало, че тия два законопроекта прѣдставляватъ една важна стѣпка напредъ и че тѣ въ такава поне форма биха могли да бѣдатъ приети, но, споредъ мене, е желателно да имъ се даде оная форма, която е по-свършена. Защо? Азъ смѣтамъ така: тъй, както сѣ наредени институциите на новитѣ застраховки, които има да се въведатъ въ България, излиза, че пакъ държавата се явява съ своята мощъ да даде инициатива за застрахованнето на селскитѣ домакинства, на добитѣка или на поврѣдитѣ отъ градушка; явява се, казвамъ, пакъ държавата. Съ кои срѣдства? Съ срѣдствата на цѣлоскупнитѣ домакинства; ще отдѣли ли единъ милионъ лева фондъ за градобитнищата, или 300—400—500 хиляди лева за застрахованне на добитѣка, сѣ едно: тя взема тѣзи срѣдства отъ цѣлоскупността на ония домакинства, които я съставляватъ. Когато дойдемъ да установимъ сега принципа на взаимността, на взаимното застрахованне, кой ще се възползува отъ тѣзи фондове? Ще се възползува естествено оня, който е по-интелигентенъ, оня, който е по-израсналъ да разбере загубитѣ, що могатъ да го послѣдватъ при единъ или другъ случай и да прибѣгне къмъ тази по-нова, по-висока институция, която държавата е създава. Въ случая, споредъ моето разбиране, е най-голѣмата неправда — азъ я наричамъ неправда — която може да се въведе съ едно такова частично взаимно застрахованне, защото това застрахованне ще бѣде единъ данѣкъ, една привилегия, то ще бѣде въ полза на онѣзи, които могатъ да разбератъ ползността отъ тая институция, срѣщу онѣзи, които, безъ да могатъ да разбератъ тая ползностъ, еднакво участвуватъ въ нея, чрезъ общата лѣнта, която държавата единъжъ и ежегодно трѣбва да дава своитѣ премии. Когато се говори по законопроекта за градобитнищата, привеждаха се още много други доводи и, разбира се, азъ сега не мога да се спирамъ върху тѣхъ. Когато се говори за застраховката на добитѣка, нека ми бѣде позволено да забѣлѣжа тукъ, че теорията много по-сигно настоява какво? При застраховката на добитѣка държавното застрахованне е много по-наложително, отколкото частното или взаимното, защото тукъ нѣмаме една работа съ една такава необузdana стихия, а имаме работа съ едно явление, което може да се изучи, което може да се регулира, злото на което може да се намали въ съответствени дѣйствия отъ страна на държавата, и естествено е, че, за да могатъ да се намалятъ епидемитѣ, за да могатъ да се намалятъ всички онѣзи случаи, при които може да се поврѣди работниятъ добитѣкъ на селскостопанскитѣ домакинства, държавата е най-мощната, тя може да прѣдприеме тѣзи мѣрки и асѣм ги прѣдприеме съ своитѣ институти на ветеринарни лѣкари и съ други още учрѣждения, които тя е въела за тая цѣль. Та, казвамъ, ако при градобитнищата можеше да се намѣри нѣкой доводъ противъ задължителното застрахованне отъ поврѣдитѣ на градушката, противъ застрахованнето на добитѣка нѣма и такъвъ доводъ, защото теорията е много по-силна и, казвамъ, теорията и практиката на ония хора, които сѣ познавали този институтъ по-отдавна врѣме и по-отдавна сѣ го въвели.

Но което е важното и което, струва ми се, мисля отъ г. г. прѣждоговорившитѣ по законопроекта за градобитнищата го изтъкнаха, за да нѣма нужда тукъ да се спирамъ по-надълго върху него, то е въпросътъ за премията. Когато законопроектътъ за застрахо-

ваннето е общъ законъ и, ако участниците сѣ повече, и разпрѣдѣлянето на загубитѣ ще става въ по-малка чувствителностъ, ако участниците сѣ по-малко, то и разпрѣдѣлянето на загубитѣ ще става по-много чувствително. Господата, вървамъ, които сѣ имали възможностъ да се запознаятъ съ подробноститѣ на този законопроектъ, сѣ забѣлѣжили, че тукъ загубитѣ често пати ще дойдатъ изнѣло да легнатъ само върху единъ ограниченъ кръгъ, едно дадено дружество, въ единъ районъ, а прѣдставите си, че този районъ бѣде при изключителни условия, шото тамъ да има най-голѣмо пощатие въ добитѣка, моръ и т. н., оставямъ настрана другия въпросъ, да-ли трѣбва да изключимъ случаетѣ на епидемия, то е въпросъ на подробности, съ които ще се занимаемъ въ комисията. Ясно е, че загубата ще бѣде отъ такъвъ голѣмъ размѣръ, шото сѣ едно би било отдѣлното домакинство само да си понесе резултата отъ нея. А когато тя бѣде разпрѣдѣлена между по-голѣмо количество домакинства, ще има между тѣхъ такива, които да не сѣ я почувствували като по-отдалечени, участнето въ загубата ще бѣде по-малко и тогава тя ще бѣде по-лесно поносима. Това е така също единъ много серпозенъ мотивъ въ полза на общата задължителна държавна застраховка, защото тогава се включватъ всичкитѣ вѣроятности, които могатъ да играятъ роля въ премията на застраховката, а тѣ ще дойдатъ сѣ една и съща цѣль — да намалятъ тази премия.

Азъ смѣтамъ, г-да — за мене поне въпросътъ е много ясенъ — че при въвеждането на тѣзи два института, което ние сега искаме да направимъ, не остава друго, освѣнъ да погледнемъ на туй, което животътъ ни показва, на туй, което животътъ е изградилъ вече въ по-културнитѣ страни. Рѣстътъ на културата е издигналъ принципа на тѣй наречената социална самопомощъ. Никѣдъ другадъ, както въ взаимната всеобща, обща задължителна застраховка, този принципъ не може да се приложи така. Ако бѣхъ взелъ думата по законопроекта за осигуряване земеделскитѣ произведения отъ градобитнища — по моя погрѣшка, не можахъ да сторя това — бихъ ви отбѣлѣзалъ въ по-голѣми подробности онова впечатлѣние, което направи нашиятъ законъ за задължителната застраховка отъ градушка, когато въ единъ конгресъ на учени земеделци въ Лозана азъ имахъ случай да реферирамъ върху него. Тукатенъ по всички списания на Швейцария молятъ рефератъ се разпространи, безъ азъ да се мъчехъ да взема участие въ неговото разпространение, защото самиятъ институтъ бѣше важенъ, хората издѣлѣхъ схванаха значението на този принципъ и трѣбѣха да видятъ, да-ли дѣйствително тукъ има такива недостатѣци, каквито нѣкои отъ теоретичитѣ се мъчеха да намѣрятъ. И всички, които наоколо ме слушаха и разговаряха съ мене — а тамъ бѣха дошли мнозина земеделци не само отъ Швейцария, но и отъ Холандия, отъ Белгия, отъ Франция — се интересуваха живо и се изказаха похвално по този принципъ, който бѣше възприетъ и въведенъ въ България по инициативата на уважаемия г. Гешовъ. Тѣй и тукъ, колкото повече държавата расте, толкова и значението на тази социална самопомощъ става по-голѣма. Но азъ бихъ казалъ обратното: за такива държави, дѣто самосъзнанието не е голѣмо, толкова повече този принципъ трѣбва да се налага отгоръ, отъ страна на най-интелигентнитѣ, държавнитѣ мъже, въ рѣцѣтъ на които е повѣрена съдбата на държавата, защото само тогава може да се проявява туй, което въ теорията ние наричаме икономическа политика, туй, което въобще наричаме държавна политика, само тогава може да се проявява творчество, да се създаде единъ институтъ, който може да въздѣйствува върху икономическия животъ. А какво по-голѣмо въздѣйствие отъ това — да запазишъ сел-

ското домакинство цѣлокупно при двѣтѣ най-голѣми бѣдствия, които могат да се явяват за него, именно при градушката и при мора на неговия добитък. По-голѣмо въздѣйствиѣ, азъ мисля, не може да се посочи, защото въ други отношения, въ отношение, напр., на пожаритѣ, нашата страна е щастлива: онова голѣмо количество пожари, което се забѣлѣзва въ другитѣ страни, особено въ Русия, у насъ липсва, както знаете. И нѣма пужда да отиваме много далечъ за примѣри. Достатъчно е да спомена онази мѣрка, която Бисмаркъ възпрѣи въ Германия въ застраховката на работницитѣ и която отъ тамъ прѣмина и въ други държави и намира сѣ по-широко и по-широко разпространение. Тамъ нѣма ли самосъзнание? Но държавата отива и тамъ. Защо? Защото тукъ има два принципа, които се борятъ, и това е задачата на модерната държава, да може да устои на тѣзи два принципа: борба на интелигентния срѣщу неинтелигентния, и задачата на държавата трѣбва да бѣде да запази неинтелигентния повече, отколкото интелигентния, защото послѣдниятъ самъ може да запази себе си. Въ борбата на слабия срѣщу мощния задачата на държавата е да запази слабия, защото мощниятъ е достатъчно силенъ да запази самъ себе си. И тукъ асѣм се рисува най-голѣмата задача на бѣднѣщата държава. Когато дойдемъ до конкретното разрѣшеніе на въпроса, това може-би да се постигне въ комисията; тукъ само двѣ думи мога да кажа. Миналата година ние разисквахме единъ законопроектъ, който не можа да стане законъ; спомняте си, кой бѣ — законопроектътъ за кадастра. Тамъ се прѣдвиждаше, че, за да може тази похвална, твърдѣ важна и отъ голѣмо значение за живота на страната мѣрка да се въведе — кадастрирането за земитѣ — ще трѣбва самото частно стопанство да дойде на помощъ, ще трѣбва да се взематъ срѣдства отъ отдѣлнитѣ домакинства, които иматъ земя и земята на които ще се очертава на планъ. Въ силата на какъвъ принципъ бѣше това? Въ силата на общото благо. Ако тамъ държавата можеше да посегне върху частния животъ, колко повече тя може да посегне тукъ! И резултатътъ ще бѣде по-благоприятенъ. Тя може, казвамъ, да посегне върху частния животъ и да образува единъ фондъ, който ще бѣде и основата на по-нататѣшната застраховка, защото и за градобитнината, и за застраховката на добитъка недостатѣцитъ ще бѣдатъ сжщитѣ онѣзи, които се изгѣкнаха отъ г. г. прѣждеговорившитѣ и върху които азъ нѣма да се спирамъ. Споредъ моето разбиране, въ интереса на страната, въ интереса на нашето земледѣлско стопанство ще бѣде, ако еднѣжъ завинаги държавата образува фондове не само отъ печалбитѣ на Земледѣлската банка, което е справедливо, не само отъ общата държавна каса, но и отъ самото това население. Това е най-демократиченъ принципъ — азъ не говоря тукъ въ смисълъ на нѣкаква си демократическа партия — най-демократиченъ въ наученъ смисълъ на думата, защото се взема отъ населението при съзнание у него, че то дава отъ своитѣ срѣдства за постигането на извѣстна висока стопанска цѣль, и въ такъвъ случай населението, когато дава, дава не за държавата, не за нѣкаква си отдалечена, непостижима за момента цѣль, а за една прѣка цѣль, която то ще може да види реализирана скоро въ своето домакинство — изплащането на извѣстни врѣди и загуби. А пъкъ че можемъ да се обърнемъ къмъ частнитѣ домакинства, ясно става, ако си прѣдставите, че ако отъ 20-тѣ и толкова милиона декара, които имаме, едновременно се събере по половинъ левъ, ще има достатъчна сума за образуване на фондъ. Но това сж подробности, върху които нѣма защо да се спирамъ сега.

Ще завърша, г-да, безъ да ви отегчавамъ повече. Поддържалъ съмъ и по-рано, когато въ литерату-

рата съмъ спорилъ върху тѣзи въпроси, поддържамъ и тукъ, когато ми се пада случай да участвувамъ въ практическото законодателство на страната, този твърдѣ важенъ, сѣдбоносенъ принципъ — задължителността на такава застраховка и на такава една мѣрка, която не цѣли друго нищо, освѣнъ подкрѣпа на неинтелигентния въ борбата му срѣщу интелигентния, изравняване или, по-право, прѣмахане на привилегитѣ и подкрѣпа на икономически слабия срѣщу икономически силния. Това е, ако щете, и най-голѣмата задача на бѣднѣщата държава. Азъ смѣтамъ, че този въпросъ ще бѣде прѣдметъ на обсъждане въ самата комисия, дѣто ще можемъ да се занимаемъ съ подробности и ще можемъ съ по-голѣмъ успѣхъ, споредъ моето разбиране, да въведемъ въ тѣзи два вида застраховки, именно принципа на държавната застраховка.

Върху други подробности нѣма да се спирамъ.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Петъръ Беровъ.

П. Беровъ: (Отъ трибуната) За да бѣде по-ясно, г-да, това, което ще говоря по-нататѣкъ, ще ми позволите за кѣсо врѣме да се спра върху значението на скотовѣдството въ земледѣлското стопанство. Значението на добитъка въ едно земледѣлско стопанство се свежда къмъ слѣдното: прѣди всичко, той прѣдставлява работна сила; второ, той е машина, при помощта на която растителнитѣ, земледѣлскитѣ произведения се обръщатъ на животински продукти; и трето, той е една машина, която има прѣдназначение да произвежда себѣ подобни. Тѣзи сж тритѣ главни значения на добитъка въ земледѣлското стопанство: едно, работа или работна сила; второ, прѣработване на растителнитѣ вещества — обръщане на това особено вниманието ви — въ животински продукти; и трето, произвеждане на себѣ подобни.

Първото назначение — работата, на която у насъ засега отдаватъ много голѣмо значение — въ сжщностъ нѣма толкова голѣмо значение, защото тази работа може да бѣде замѣнена и съ други сили, било съ пара, било съ електричество. А когато земледѣлното става извънредно дребно, както е, напр., японското или китайското земледѣлие, ако искате и въ сѣверна Италия, и въ една частъ на Франция, тамъ, дѣто земледѣлцитѣ притежаватъ по единъ, два, три декара земя, вие сами ще видите, че добитъкътъ вече нѣма туй значение на работна сила. Има ли смѣтка нѣкой земледѣлецъ да държи чифтъ волове за три декара земя? Но никой начинъ. А толкова повече нѣма тая смѣтка за единъ декаръ, ако говоримъ за Япония или Китай. Тѣй щото, добитъкътъ засега има значение като работна сила, но само засега, докато нашето земледѣлие е доста едро или не е толкова дребно; но въ бѣднѣше той нѣма да има това голѣмо значение. Обаче едно значение, което добитъкътъ никога нѣма да изгуби за земледѣлското стопанство, и не само за земледѣлското стопанство, но и за човѣка, е туй, че той е машина, при помощта на която човѣкъ може да обръща растителнитѣ произведения въ животински. Вие много добръ знаете, че връзката между мъртвото царство, мъртвата природа, минералното царство и животното сж растенията — помѣ нѣма растения, немислимъ е никакъвъ животъ — а пъкъ връзката между човѣка и растенията сж трѣвопаснитѣ животни. Значи, растенията произвеждатъ организически вещества отъ мъртвата земя. Това е единъ видъ лаборатория, и единичка на тоя свѣтъ лаборатория, която може да създава организически вещества — нѣщо, което човѣкъ не може да направи по никакъвъ начинъ. Обаче, това сжщо растение не може да послужи на всеяднитѣ или месоядитѣ животни. Между растението и човѣка, ако човѣкъ не е вегетаріанецъ, трѣбва да има още единъ посрѣдникъ, и такъвъ по-

срѣдникъ е добитѣкътъ, именно трѣвопасниятъ добитѣкъ, който обръща растителнитѣ произведения въ животински продукти. Тази връзка е много ясна.

Значи, що прѣдставлява отъ себе си въ това отношение едно добиче въ земледѣлското стопанство? Назначението му е туй — да служи като машина за прѣработване растителнитѣ произведения въ животински продукти. А това има много голѣмо икономическо значение. Икономическото значение се състои въ слѣдното. Земледѣлскитѣ произведения, отчуждавани въ сурово състояние, непрѣработени, никога не могат да дадат на стопанина тия приходи, които сжщитѣ тия произведения, прѣработени въ самото стопанство въ други по-сжщи артикули, ще могат да дадат на този стопанинъ. Нашитѣ дребни земледѣлски стопанства сж извънредно малодоходни. Защо? Именно затуй, защото отчуждаватъ всичкитѣ си сурови произведения въ този имъ суровъ видъ. Тѣ продаватъ сѣно, продаватъ овесъ, продаватъ жито. Ако тѣ можеха да прѣобърнатъ тѣзи сурови произведения въ самото стопанство, било въ пшунка, било въ млѣко, било въ яйца, било въ племенонъ добитѣкъ и т. н., съ една рѣчь, ако можеха при помощта пакъ на добитѣка да обърнатъ тѣзи сурови произведения въ по-други, по-сжщи, тѣхнитѣ приходъ би билъ двойно и тройно по-голѣмъ. Собствено моята аграрна и икономическа политика на България се състои въ това. Азъ мисля, че докато България не мине къмъ туй земледѣлие, което се нарича индустриално, т. е. докато всѣки стопанинъ не се стреми да прѣработва суровитѣ си произведения въ по-сжщи артикули, каквито и да били тѣ, или докато група селяни не се съединятъ въ дружество за прѣработване на суровитѣ си произведения, т. е. докато тѣ не се групиратъ въ производителни кооперации, дотогава приходътъ на нашитѣ стопанства не ще бѣде увеличенъ, и нашиятъ стопанинъ не ще може да разчита на голѣмъ приходъ отъ земитѣ си. А докато той не ще може да разчита на голѣмъ приходъ отъ земитѣ си, постоянно ще се плаче отъ туй, че данѣцитѣ сж голѣми. Тѣ сж относително голѣми, тѣ сж голѣми спрѣмо неговото производство; но това производство може да бѣде двойно и тройно по-голѣмо, и тогава данѣкътъ нѣма да бѣде тежъкъ. Сега-засега, обаче, той не е въ положение да мине къмъ този новъ начинъ на стопанисване, къмъ туй индустриално земледѣлие.

Има цѣли страни, които сж прѣживѣли вече този приходъ — отъ страни, които сж произвеждали само сурови земледѣлски произведения, сега произвеждатъ само и главно животински произведения. На първо мѣсто въ това отношение стои Дания. Азъ имахъ вече случай, прѣди година или двѣ, да кажа отъ тази трибуна, че въ Дания е станало слѣдното нѣщо. Прѣди 30—35 години Дания се стремѣше да изнася зърнени произведения, както ние сега правимъ, и получаваше нѣкакъвъ си приходъ отъ 12 милиона лева, защото е много малка страна. Сега работата стои съвършено обратно: Дания, страна земледѣлска, купува зърнени произведения, и не за 12 милиона лева, за колкото по-рано изнасяше, а за 30—40 милиона лева, отъ Америка, отъ Русия, отъ тамъ, отъ дѣто ги намѣри евтино, и сжщитѣ тия купени отъ тѣ земледѣлски произведения тя прѣработва у дома си въ млѣченъ добитѣкъ, въ пшунка, съ която храни англичанитѣ, въ породисти коне. Значи, животнитѣ въ Дания иматъ тази роля — да служатъ като машина за прѣработване на суровитѣ земледѣлски произведения въ сжщи животински артикули. А сега какво виждаме ние? Дания по-рано изнасяше за 12 милиона лева сурови земледѣлски произведения, сега тя купува такива за 30—40 милиона лева, а изнася за 250 милиона лева животински произведения. Виждате, какъ е смѣтката — и ясно, и просто. Сжщото такова движение се почна

и въ Финландия, и въ Бразилия, и въ Сибиръ, откъдето се изпраща сибирско масло на цариградския пазаръ, който е тукъ подъ носа ни. Сибиръ прѣди 10—12 години нѣмаше нито една кооперативна млѣкарница, а сега има 2—3 хиляди такива. Добитѣкъ имаше, земя имаше. Намѣсто този добитѣкъ да пасѣше, както у насъ, и да бѣде така непродуктивенъ, такъвъ дребенъ, такъвъ недоходоносецъ, както е нашиятъ, тамъ хората се погрижиха да го измѣнятъ и го измѣниха. Венчки сурови произведения сега тамъ се обръщатъ, както въ Дания, въ животински артикули; тѣ произвеждатъ масло, което отива на английския пазаръ и което почна вече да отива, както казахъ, и на цариградския пазаръ. А зимно врѣме, сега прѣзъ мѣсецитѣ декемврий и януарий, има цѣли тренове, наредени всѣка седмица по два, които изнасятъ свине, защото тамъ, дѣто е уредено млѣкарството, на първо мѣсто слѣдъ него иде свинарството; то се рентираща добръ, защото има продукти — главно суроватката — които трѣбва да бѣдатъ оползотворени.

Та ето какво е значението на добитѣка въ едно стопанство. Оттукъ става ясно, какъ трѣбва да вървимъ ние съ нашата скотовѣдна политика. Първото нѣщо, което трѣбва да стане, то е да се помогне за подобренieto на нашия добитѣкъ, защото, казахъ, добитѣкътъ е машина и, ако ние, когато купуваме машина, винаги се питаеме, колко кюмюръ или другъ нѣкакъвъ горивъ материалъ ще погълне и какво ще даде насрѣща, каква сила, какво производство ще прояви тази машина, то сжщиятъ критерий, сжщото искане трѣбва да се приспособява по отношение на нашия добитѣкъ. Ние трѣбва да имаме такава жива машина, която най-добръ да използва нашиятъ сурови земледѣлски произведения и да дава насрѣща най-много и най-цѣлпни животински произведения. Това е ясно. Ясно е, че първото нѣщо, къмъ което трѣбва да се стремимъ, е да подобримъ нашия добитѣкъ. Начинитѣ за това сж много, но на първо мѣсто, разбира се, за да може да стане този прѣвратъ, това подобрене на добитѣка, трѣбва нашиятъ нравъ, нашиятъ традиции нѣкакъ си да се подобрятъ и видонзмѣнятъ. Азъ бихъ казалъ — ама господата (Срчи г. г. прѣдставителитѣ отъ земледѣлската група) ще се разсърдятъ, струва ми се — че на първо мѣсто би трѣбвало ногово величество българскиятъ земледѣлецъ, разбира се, да поприбере добитѣка си, не въ двореца, разбира се, а въ двороветѣ, въ вилитѣ тамъ по селата, да го поприбере да го скита по слогове, мери и чужди ниви, защото отъ такъвъ добитѣкъ не може да се чака никакво подобрене, никаква продуктивност. Това е първото нѣщо, което трѣбва да се направи, а слѣдъ това идатъ всички онѣзи срѣдства, съ които си служатъ хората въ всички други държави. Щомъ, казвамъ, проникне това съзнание въ нашето население — а то започва вече да прониква — че добитѣкътъ трѣбва да се гледа по-грижливо, че само добитѣкъ, който се гледа добръ, може да бѣде продуктивенъ и може добръ да използва растителнитѣ произведения, тогава на помощъ ще дойде и държавата. Съ какво ще дойде на помощъ държавата? Съ своето осигуряване, което може да бѣде два вида. Първиятъ видъ е осигуряване прѣдварително, прѣдпазително; това сж санитарно-ветеринарниятъ мѣрки въ страната. На второ мѣсто иде вече осигуряването обезщетително или възмездително, за което е рѣчь днесъ въ нашия законопроектъ.

Назначението на втория видъ осигуряване — за първото, прѣдпазителното, нѣма да ви говоря, защото ви е извѣстно и ясно, пѣкъ и не е тема на днешнитѣ разисквания — назначението, казахъ, на обезщетителното осигуряване е сжщото, каквото е при осигуряването отъ градобитиина: да се запази равновѣсието на бюджета въ стопанството, да се запази това равновѣсие въ говеждото стадо на стопанина, на земледѣлца. И това е много понятно. Единъ

земледѣлецъ, колкото и дребно да е неговото землевладѣние, колкото и малко добитѣкъ да притежава, сѣ може за ремонтъ на своето стадо, т. е. за подпѣлането му, ако нѣкое добиче умре или самъ той го продаде, отчужди и т. н., да отдѣли отъ своя бюджетъ единъ малѣкъ процентъ всѣка година, та да може на 10—12 години да подпѣлва празнината, която се явява въ неговото стадо, т. е. да го ремонтира; но наеднѣжъ това не може. Едриятъ земледѣлецъ въ туй отношение стои по-друго-яче, отколкото дребниятъ. Прѣдставете си единъ едѣръ земледѣлецъ, който притежава, примѣрно, 100 добичета; ако отъ тѣзи 100 добичета прѣзъ годината умратъ 4% — взематъ процента на умирацията между добитѣка въ Белгия, т. е. най-малкия, защото у насъ, въротно, е по-голямъ — значи, ще умратъ четири добичета; стойността на тѣзи четири добичета ще се разхвърли върху другитѣ 96. Тукъ това не се забѣлѣзва толкова, не е толкова мѣчно. Но когато единъ земледѣлецъ има само двѣ или три добичета и умре едно отъ тѣхъ, излиза, че той нѣма да плаща 4 или 1%, а ще губи веднага 30% или половината, 50%; а това е чувствително за него. Разбира се, ако сжщитѣ тия 40% той плаща прѣзъ 10 години наредъ, пада се на година по 4%, а 4, 3, 2, 1½ и дребниятъ земледѣлецъ може да плаща всѣка година, та на 10—12 години еднѣжъ, когато ще го спомети злото, когато стадото му ще прѣтърпи извѣстна промѣна, ще има наготово събрани тия, напр., 30% — по 3% всѣка година за 10 години — които ще му дадатъ възможностъ да си набави ново стадо. Тукъ е всичкото съдържание на единъ законъ за осигуряване на добитѣка.

И това осигуряване сжщо може да бѣде задължително, може да бѣде и доброволно. Г. Данайловъ сега, прѣди мене, се произнесе въ полза на задължителното осигуряване. И азъ сжщо бихъ се произнесълъ веднага въ полза на това задължително осигуряване, но само съ това условие, което вчера г. Драгиевъ постави: ако ние имаме фондъ не отъ 500.000 л., ами отъ нѣколко десетки милиона, та да можемъ отъ лихвитѣ на този фондъ да имаме една по-значителна сума, съ която да можемъ да плащаме обезщетенията. Тогава, казвамъ, и азъ бихъ се съгласилъ, щото осигуряването на добитѣка и у насъ да бѣде задължително. Но тукъ фондътъ е много малѣкъ; по-послѣ азъ ще ви направя една смѣтка, и вие ще видите, че той нѣма абсолютно да стигне, ако особено направимъ осигуряването задължително, и че слѣдъ 10—15 години, ако работимъ съ този законъ, ние ще трѣбва да прѣдвиджаме въ бюджета най-малко по 2 милиона лева годишно, за да можемъ да отговоримъ на това положение въ закона, че държавата ще плаща половината отъ обезщетението. Държавата, естествено, не може всѣка година да дава по 2 милиона лева; тия 2 милиона лева биха могли да се получаватъ само отъ лихвитѣ на нѣкакъвъ фондъ, а държавата ще дава само субсидия. Ето защо, ако можеше сега да се основе такъвъ фондъ, който да дава 2 милиона лева лихви максимумъ, тогава азъ бихъ приелъ осигуряването да бѣде задължително, тогава ние бихме могли да отговоримъ на тия задължения, които държавата ще поема върху себе си; по засега ние нѣмаме този фондъ, и само затуй азъ се страхувамъ да приема задължителното осигуряване и оставамъ на доброволното, като разчитамъ, че първенъ ще дойдатъ да осигурятъ добитѣка си малцина, много незначителенъ брой земледѣлци, та много малко добитѣкъ ще има осигуренъ, тѣй щото съ тѣзи 100.000 л. ще можемъ да плащаме половината съ обезщетението, и даю нѣщо остане, а фондътъ отъ 500.000 л. съ неговитѣ лихви да остане да нарасне на нѣколко милиона лева. Тогава ще можемъ да говоримъ за задължително осигуряване, защото тогава държавата ще

може да посрѣща тѣзи задължения, които поема върху себе си.

Казахъ, че осигуряването може да бѣде задължително, може да бѣде и на свободни начала. Въ такъвъ видъ то сжществува и въ Европа. Въ 1835 г. въ източна Фландрия, Белгия, бѣ въведено такова задължително осигуряване, но то просъществува само петъ години и ликвидира. Защо? Само затуй, защото нѣмаше достатъченъ фондъ. Въ западна Фландрия, пакъ въ Белгия, прѣзъ 1837 г. се въведе пакъ задължителното осигуряване, което сжществува 73 години до днесъ; по послѣ ще ви покажа неговитѣ смѣтки и ще видите, че тамъ има фондъ и този фондъ спасява положението — ако не е той, и тукъ осигуряването би загинало.

Ето какъ е организирано това задължително осигуряване въ западна Фландрия, по положенията въ неговия уставъ. На 20 януарий всѣка година всѣки скотовъдецъ е длъженъ да отбѣлѣжи на особени бланки, колко добитѣкъ притежава, на каква възраст е този добитѣкъ и дѣ се храни, да-ли у дома или пасе нѣкъждѣ на паша. Всѣки, който укрне добитѣкъ и не го впише въ тия бланки, глобява се въ десеторенъ размѣръ на премията, която би трѣбвало да плати. Въз основа на тѣзи бланки, се съставя общъ списѣкъ. Единъ екземпляръ отъ този списѣкъ се изпраща въ управлението на фонда за осигуряването на добитѣка, другъ — на ветеринарнитѣ власти, и третъ — на бирницитѣ, за да събиратъ премиятъ. Въ м. май втори пътъ всѣки скотовъдецъ трѣбва да даде такава бланка. Това става, едно, за провѣрка, за да се констатиратъ ония промѣни, които сж станали въ стадото на всѣки скотовъдецъ, и друго, затуй, защото и вносикътъ се събиратъ на два пъти. Такситѣ, които събиратъ тамъ и отъ които се образува фондътъ, сж слѣднитѣ: за конь отъ година нагорѣ 10 ст., за говеда отъ три мѣсеца нагорѣ 25 ст., за магаре 15 ст. — виждате, на каква честъ го поставятъ (смѣхъ) — за овца 3 ст. Фондътъ изплаща само 50% отъ стойността на добичето. У насъ, както виждате, въ законопроекта е прѣдвидѣно да се плаща цѣлата стойностъ: половината ще плаща държавата, половината ще плащатъ членовеѣ на дружеството. Какъ става оцѣнката на добитѣка? Добитѣкътъ се оцѣнява, слѣдъ като умре и когато стопанинътъ му трѣбва да се обезщети. Ако умре отъ нѣкоя болестъ или го заколятъ затуй, защото ще трѣбва да умре, и месото му ще може да бѣде използвано, добичето се раздѣли на части и всѣка частъ отдѣлно се тегли, за да се намѣри теглото ѣ. Говедата и овцетѣ се оцѣняватъ послѣ по пазарната цѣна; знае се, че кило месо струва, напр., 1 или 2 л. Коньтъ се оцѣнява само на око. Турили сж и извѣстенъ прѣдѣлъ на оцѣнката; казва се, че нито единъ конь не може да бѣде оцѣненъ повече отъ 1.000 л., нито едно говеда — повече отъ 400 л., овцата — повече отъ 45 л., магарето — повече отъ 150 л. Какъ става изплащането на обезщетението? 50% отъ оцѣнката — казахъ, че се плаща само половината отъ стойността, т. е., ако е 400 л., плащатъ се само 200 л. — значи, половината отъ обезщетението се плаща веднага, а другата половина се плаща въ края на годината. Въ 1907 г. фондътъ е билъ при слѣдното положение: възлизалъ е на 1.500.000 л., лихви 52.000 л., субсидия отъ държавата 10.000 л., отъ такси 90.000 л.; сжщата година е имало осигурени 338.000 добичета, отъ тѣхъ сж умрѣли 1.807, заплачено е било обезщетение 130.000 л. Както виждате отъ такси...

И. Гешовъ: Премии.

П. Беровъ: Да, осигурителни премии. — ... сж се събирали 90.000 л., държавата е дала 10.000 л. субсидия, всичко ставатъ 100.000 л., а е платено обезщетение

130.000 л. Излиза, като-че-ли има дефицитъ, по такъвтъ нѣма само затуи, защото фондътъ е възлизалъ на 1.500.000 л., които даватъ лихви 52.000 л., отъ тѣзи лихви е била изплатена разликата, и пакъ сж останали 20.000 л., за да увеличатъ фонда. Значи, общата сума на фонда пакъ се увеличава и при тази лоша година съ 20.000 л. Както се вижда, силата на това задължително осигуряване въ западна Фландрия, именно тукъ, се състои въ туй, че има фондъ, отъ който може да се покриватъ такива дефицити. И вие виждате, колко голѣмо значение има голѣмината на фонда. Добръ че въ тази 1907 г. така се е случило, че отъ лихвитъ на основния капиталъ трѣбваше да се платятъ само 30.000 л.; но може да дойде година, когато ще трѣбва да се плати по-голъма сума, та лихвитъ нѣма да стигнатъ, а ще трѣбва да се закачи и самиятъ основенъ капиталъ. Значи, голѣмината на фонда има голѣмо значение.

Прѣзъ 1893 г. въ Лиежъ бѣше въведено задължителното осигуряване, но то пропадна и тукъ само затуи, защото нѣмаше фондъ; това е констатирано. Сжиятъ опитъ бѣ повторенъ въ Анверсъ, Лимбургъ, но и тамъ задължителното осигуряване пропадна пакъ за туй, защото нѣмаше фондъ. И слѣдъ това, както въ Анверсъ, така и въ Лимбургъ, прѣминаха къмъ свободното или кооперативното осигуряване.

Сега ще мина къмъ другъ въпросъ — да кажа въ що се състои разликата между кооперативното и задължително осигуряване.

Най-примитивната форма на кооперативното осигуряване на добитѣка е слѣдната. Дружеството, кооперацията, която се паема да осигурява добитѣка на своитъ членове, нѣма фондъ, нѣма и опрѣдѣлени такси, вноски или премии, нѣма и опрѣдѣлена осигурителна сума, която ще има да се плати, т. е. обезщетение. Значи, фондъ липсва, осигурителни премии опрѣдѣлени нѣма, размѣрътъ на обезщетението не е сжко опрѣдѣленъ. Това бѣше първата форма, тъй да се каже, на кооперативното осигуряване. Какъ се постѣпваше въ този случай? Постѣпваше се много просто. Щомъ умре едно добиче, което принадлежи на нѣкой членъ на осигурителното дружество, това добиче се оцѣняваше, и ако месото му може да послужи за храна или въобще за друго, всѣки единъ членъ бѣше длъженъ да купи извѣстно количество отъ него — значи, ще-неще, всѣки трѣбваше да прави торба за месо — и по този начинъ се плащаше обезщетение.

А. Екимовъ: Ами ако месото е негодно?

П. Беровъ: Тогава оцѣняватъ, колко струва добичето, и всѣки плаща, безъ да прави торба за месо.

Втората прѣходна форма е, когато дружеството има капиталъ, но, както капиталътъ, така и осигурителнитъ премии, сж недостатъчни, малки. Въ такъвтъ случай дружеството обикновено не плаща пълната стойност на умрѣлия добитѣкъ, а само извѣстна частъ — $\frac{1}{2}$. Лештъ на умрѣлото добиче постѣпва въ полза на дружеството, което го използва, както може. Така, месото се използва нѣкъдъ за торъ, другадъ — за друго; кожата, разбира се, сжко се използва, ако болестта, отъ която добичето е умрѣло, не е заразителна. Но $\frac{2}{3}$ отъ стойността на добичето ще трѣбва да се платятъ на стопанина му, и тогава има допълнителни премии.

Най-послѣ, съврѣмнената форма на кооперативното осигуряване на добитѣка се свежда къмъ слѣдното: има опрѣдѣлени осигурителни вноски, плаща се обезщетение прѣдварително опрѣдѣлено, и неопрѣдѣлено има основенъ капиталъ. Въ 1907 г. въ източна Фландрия, слѣдъ задължителното осигуряване, което пропадна, се образуваха 1.023 кооперативни дружества за осигуряване на добитѣкъ съ 92.000 членове, съ 260.000 глави осигуренъ добитѣкъ, вѣнчко на сума 96.000.000 л. Тия дружества почиватъ на слѣднитъ

начала, начала вече на съврѣмнената модерна форма. Сдружаването е свободно, почива на взаимни начала. Службата на управителния съвѣтъ въ дружеството е почетна, т. е. за нея не се плаща нищо и затова е евтина. Забравихъ да ви кажа, че задължителното осигуряване въ Лиежъ и Лимбургъ пропадна, защото нѣмаше фондъ главно, и друго, защото имаше извѣрно голѣмъ персоналенъ разходъ, който достигаше до 25—30% отъ пълния оборотъ. Тукъ, слѣдователно, службата е безплатна.

Четвъртата характеристика е, че тѣзи дружества сж локални, мѣстни, съ ограниченъ районъ. И това е понятно и тъй трѣбва да бѣде, защото трѣбва да има постоянно единъ бдителенъ и строгъ контролъ, и само тогава е възможно избѣгването на всевъзможни злоупотрѣблени. За членове на това дружество се приематъ само земледѣлци и земледѣлци — скотовѣдци, но не и търговци на добитѣкъ или сватчин, или нѣщо подобно. Изобио тѣзи кооперации носятъ характера на кредитнитъ райфайзенови кооперации. Както виждате, тѣ некатъ мѣстентъ контролъ, ограниченъ районъ, неопрѣдѣлено безплатни почетни служби и добро запознаване на членоветъ единъ съ другъ; дѣто може да има този контролъ и взаимно уважение и взаимна вѣра, тамъ е възможно сжществуването на тия кооперации. Това сж принципнитъ на райфайзеновитъ каси, които сж легнали напълно въ основата на тия кооперативни сдружения за осигуряване на добитѣка. Уставитъ имъ прѣдвжждатъ сума положения за задълженитата на членоветъ. Тѣй, напр., изключва се веднага оня членъ, който не изпълнява разпоредбитъ на ветеринаритъ санитарни власти; изключва се оня, който прѣдварително не туберкулизира и инжектира своя добитѣкъ, ако има инжекции за специални болести; изключва се сжко оня членъ, който е грубъ и не изпълнява заповѣдитъ на администрацията на самото дружество и т. н.

Сега, въ що се състои техниката на осигуряването? Добитѣкътъ въ едно такова дружество, което засѣга обикновено едно село, се раздѣля на секции, и всѣка секция има свой шефъ; той е членъ, безплатно служащъ на кооперацията. Този шефъ на секция има задължение най-малко два пкти въ годината да прѣгледа добитѣка, който спада въ неговата секция, и не само добитѣка, а да прѣгледа и оборитъ. Но като има тия задължения, той има и права: да накара всѣки единъ членъ на сдружението да подобри гледането на добитѣка, да подобри яхъритъ и яслитъ, и членитъ е длъженъ да изпълнява; ако не изпълнява, той се изключва отъ дружеството. Виждате какъвъ взаименъ контролъ, каква дисциплина се иска и какъ такива дружества могатъ да бѣдатъ възпитателни организми за единъ напъ скотовѣдецъ, за единъ напъ земледѣлецъ, и колко тѣ сж необходими у насъ въ туй именно отношение.

Който иска да стане членъ на едно такова дружество, обръща се къмъ шефа на секцията; шефътъ повиква тогава ветеринаря и едно вѣщо лице, и тази комисия — отъ шефа на секцията, ветеринаря и едно вѣщо лице — оцѣнява добитѣка въ здравословно отношение и прѣдѣлява стойността му; прѣглежда яхъритъ, оборитъ, яслитъ и т. н. и ако намира, че оборитъ и яслитъ отговарятъ на хигиеническитъ условия за гледане на добитѣкъ, тогава тя съставлява протоколъ, съ който го прѣпорѣчва на управителния съвѣтъ, и послѣдниятъ го приема за членъ на дружеството. Щомъ го приеме за членъ, той трѣбва да плати прѣди вѣнчко вѣжпителна такса 1 л. и осигурителната премия напрѣдъ, или за три мѣсеца, или за шестъ мѣсеца, или за година — въ различнитъ дружества, различно се плаща. Тия осигурителни премии сж различни въ различнитъ дружества, въ различнитъ райони и се опрѣдѣлятъ емпирически, т. е. възъ основа на опита отъ дълги

години; тѣ сами прѣдѣляватъ, отъ какъвъ видъ добитѣкъ какъвъ процентъ умира, понеже осигурителната премия се базира главно върху процента на умирането на добитѣкъ. Ясно е, че осигурителнитѣ премии не могатъ да бѣдатъ навсѣдѣ еднакви, а въ различнитѣ дружества, въ различнитѣ райони, сѣ различни. Споредъ нашия законопроектъ, както виждате, на-да-ли ще бѣде тѣй. Впрочемъ, въ нашия законопроектъ се говори за единъ нормаленъ уставъ. Какъвъ ще бѣде? Не зная, и това е единъ голѣмъ недостатѣкъ на законопроекта. Може-би тамъ да се прѣдвиди свобода на дружествата: всѣко едно дружество само да си опрѣдѣли осигурителнитѣ премии, като се базира върху мѣстнитѣ условия, които даватъ нормалния процентъ на умирање на добитѣкъ. Но ние не знаемъ това. Този законопроектъ трѣбваше да бѣде придруженъ съ единъ такъвъ уставъ, поне за първо врѣме, като въ сѣмъ законъ се каже, че се дава право на дружествата послѣ да го измѣнятъ тѣй или инакъ. А сега се говори, че всичката тази работа ще се уреди отъ нѣкакъвъ нормаленъ уставъ, но какъвъ ще бѣде, не се казва. Може да бѣде нормаленъ само за тамъ, отдѣто ще бѣде прѣписанъ, но да-ли ще бѣде нормаленъ за насъ, това не се знае, а това е една слаба страна, една празнота на законопроекта.

Осигуряването на добитѣкъ влиза въ сила за новия членъ, който влиза въ дружеството, едвамъ слѣдъ шестъ мѣсеца. Значи, шестъ мѣсеца този членъ се намира единъ видъ на изпитание, заедно съ своя добитѣкъ. Само за старъ членъ, ако добитѣто му умре или купи ново добитѣ, и иска да го осигури, само за него се прави изключение, именно, че осигуряването влиза въ сила слѣдъ единъ мѣсець; но за новитѣ членове е тѣй. Щомъ се поболѣе нѣкое добитѣ, въ разстояние на 12 часа стопанинътъ му е длъженъ да заяви на шефа на секцията, а шефътъ на секцията, ако има ветеринаръ най-добъръ, но ако нѣма, съ още нѣкои отъ по-вѣститѣ земледѣлци прѣглеждатъ добитѣто и рѣшаватъ, да викатъ ли ветеринаръ или да не викатъ. Ако повикатъ ветеринаръ и добитѣто оздравѣе, въ такъвъ случай всички разности по лѣкуването на добитѣто се плаща отъ стопанина на добитѣкъ; ако ли пъкъ добитѣто умре, въ такъвъ случай разности по лѣкуването плаща дружеството. Значи, стопанинътъ е ималъ право да вика лѣкарь.

Въ уставитѣ сѣщо е прѣдвидѣно, кога се плаща и кога не се плаща обезщетение за умрѣлия добитѣкъ. Казва се, че не се плаща, въ случай че добитѣтъ умре затуй, че е имало война въ страната, ако е имало пожаръ, ако бѣде убитъ отъ грѣмъ, ако се удави, ако бѣде откраднатъ; не плаща още, ако се установи, че добитѣтъ е умрѣлъ въ слѣдствие на грубото отнасяне, въ слѣдствие на немарливостта на стопанина, въ слѣдствие прѣсилването на добитѣкъ въ работа, въ слѣдствие на лошото гледане и въ слѣдствие на това, че не е повикалъ ветеринарния лѣкарь да направи нужната операция на добитѣто, а е повикалъ нѣкое вѣщо лице, както у насъ правятъ — повикатъ нѣкой циганинъ и му направятъ операция и добитѣто умре, за такава операция не се плаща. Но ако ветеринарътъ на научно основание го заколи, тогава му се плаща. Ако се появятъ епидемически болести, эпизоотии, въ такъвъ случай дружеството пакъ не плаща, и то постановява, че, докато трае епидемията, осигуряването не съществува. Но тукъ е голѣмиятъ въпросъ сега: какво разбиратъ подъ епидемия. И у насъ така е казано, че се плаща за осигуренъ добитѣкъ, но ако умре въ разни случаи, но не и отъ епидемия. А какво трѣбва да се разбира подъ думата епидемия, не е обяснено, законопроектътъ не е ясенъ и ще създаде неприятности, освѣнъ ако бѣде посочено това въ нормалния уставъ. А какво ще бѣде посочено въ нормалния

уставъ, ние това не знаемъ. Ето, напр., охтиката е ли епидемия или не? Вжглентъ — anthrax е ли епидемия или не?

А. Краевъ: Непрѣмѣнно. Така е въ Германия.

П. Беровъ: Да. Тамъ сѣ разпространени много тѣзи болести. Ето ще ви чета една малка статистика и ще видите, колко пари е изплатило белгийското правителство за убитъ добитѣкъ, заразенъ отъ туберкулоза. По редъ ще ви чета отъ 1901—1904 г. Въ 1901 г. 9.400, 1902 — 7.500, въ 1903 — 5.600, въ 1904 — 5.800 добитѣта е убила властѣта, защото сѣ били заразени отъ охтика. И държавата въ такъвъ случай изплаща тия добитѣта наполовина, като е платила подъ редъ въ тия години 1.200.000, 956.000, 714.000, 696.000. Това плаща Белгия за добитѣта, заразенъ отъ туберкулоза. И при все това добитѣтъ, заразенъ отъ туберкулоза, не се смѣта, че той умира отъ епидемия, туберкулозата не се смѣта за епидемия, и дружествата осигуряватъ добитѣта отъ туберкулоза. „Вжглентъ“ сѣщо така не се смѣта за епидемия. Когато се появи у насъ вжглентъ, добитѣкъ много мре, и тази болестъ трѣбва да се смѣта като епидемия, обаче тамъ не я смѣтатъ за епидемия, и дружествата осигуряватъ добитѣта отъ „вжглентъ“. Та искамъ да обърна внимание, че законопроектътъ въ това отношение е негѣленъ, именно въ случай на эпизоотия, кое ще броемъ епидемия, това не се знае.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Въ закона за эпизоотитѣ е казано.

П. Беровъ: Не зная, да-ли е казано; не помня добръ.

Т. Панчевъ: Казано е.

П. Беровъ: Ако е казано, толкозъ по-добръ.

Капиталътъ на дружеството се образува отъ осигурителнитѣ премии, отъ встъпителнитѣ вноски, отъ продажбата на остатѣци, отъ субсидии, отъ лихви върху капитала и отъ тия обезщетения, които държавата плаща и за които сега ви четохъ — за убития добитѣкъ, въ слѣдствие на заразяване отъ туберкулоза или вжглентъ. Това сѣ приходнитѣ пера на всѣка една отъ осигурителнитѣ кооперации.

Но тамъ не се задоволяватъ само съ туй — да иматъ 1.000 и толкова кооперативни сдружения за осигуряване на добитѣкъ, защото тѣ съ своитѣ капитални не биха могли равномерно да изплащатъ обезщетенията, понеже процентътъ на умирањията не е постояненъ. Ето, напр., азъ ще ви чета една статистика, за да ви бѣде това по-ясно. Едно осигурително дружество показва слѣдния процентъ на умирањията отъ осигурения добитѣкъ.

Първата година 2-1%, на втората всички сѣ живи, слѣдната година — 5-2%, слѣдната година — 3-5%. слѣдната година — 0-4%, слѣдната година — 2%. Виждате колѣбанията сѣ много голѣми, и въ слѣдствие на туй допълнителнитѣ вноски, които членовѣтѣ на дружеството ще трѣбва да плащатъ, ще бѣдатъ извънредно неравнобѣрни. За да се избѣгне това, тамъ всичкитѣ отдѣлни кооперации се сдружаватъ и правятъ сѣюзъ, правятъ една обща сѣюзна каса, въ която всѣко едно дружество прѣосигурява своя добитѣкъ. Смыслътъ на прѣосигуряването е ясенъ; той се базира именно върху тая мисль, която развиваше тукъ г. Данаиловъ, именно, че, когато районътъ, въ който трае осигуряването, дѣто се прилага осигуряването, е голѣмъ, то въ такъвъ случай този процентъ на умирање бива по-постояненъ — колкото е по-малѣкъ районътъ, толкова процентътъ бива по-колѣбливъ. Ето защо въ осигуряването, отъ една страна, има голѣмо значение голѣ-

мният районъ или многото клиенти, да кажемъ, отъ друга страна, ние видѣхме по-рано, че районътъ трѣбва да бѣде ограниченъ въ взаимното осигуряване, защото е необходимъ контролъ. Значи, тия двѣ нѣща трѣбва да бѣдатъ съвмѣстими, нагласени, трѣбва да бѣдатъ използвани добритѣ страни на едното и другото. Така сѣ направилъ тѣ, като сѣ образували съюзи. Съюзътъ взема единъ грамаденъ районъ, и въ съюзната каса този процентъ на умиравето на добитѣка е много постояненъ.

Ето сега ще ви прочета, за да видите, доколку това е важно. Напр., ако вземете отдѣлнитѣ дружества, които влизатъ въ Лиежкия съюзъ — въ него влизатъ 73 дружества — и прѣгледате, какъ варира този процентъ, ще видите, че тамъ върви така — ето това, което ви четохъ: 2-8, 3-4, 1-1, 6-3, 3-3 и т. н.; слѣдователно, за 15 дружества излиза 2-7%, а въ съюза имъ, който има работа съ повече добитѣкъ, това колебание е слѣдното: 1908 г. — 9-4, 1907 г. — 9-0, 1906 г. — 9-3, 1905 г. — 9-2 и 1904 г. 9-5 — ще видите разлика само въ десетитѣ части.

И тъй, значи, отдѣлнитѣ кооперативни сдружения за осигуряване на добитѣка образуватъ съюзъ. Този съюзъ има своя централна каса; въ тази каса малкиятъ дружества прѣбосигуряватъ своя добитѣкъ. Централната каса взема осигурителни премии, но взема всичко 0-3%, взема много ниска премия, а такава ниска премия може да взема затуй, защото пакъ получава субсидия отъ държавата. Ето, въ 1907 г., напр., държавата е дала 128.000 л. субсидия, а окръжнитѣ съвети 44.000 л. — това е субсидията, дадена на съюзната централна каса — и сѣ тази субсидия, плюсъ нискожитѣ осигурителни премии отъ 0-3%, дава се възможностъ да се изравниватъ отдѣлнитѣ допълнителни вноски на дружествата.

Тази е организацията на кооперативнитѣ осигурявания. Значи, това какво прѣдполага? Това прѣдполага отдѣлни, сѣ малъкъ районъ кооперации и едновременно прѣдполага, щото всѣка една кооперация да има свой малъкъ фондъ и погрѣмѣнно всички тѣзи малки кооперации да бѣдатъ съюзени въ единъ голѣмъ районъ, въ който съюзъ ще прѣбосигурятъ своя добитѣкъ, а на този съюзъ държавата дава субсидия. Даватъ субсидия по два начина: може да се дава субсидия тъй, както е прѣдложено въ нашия законопроектъ — половината отъ обезщетението на умрѣлия добитѣкъ, а може да се дава въ размѣра на сумата, която се образува отъ осигурителнитѣ премии, за прѣбосигуряване въ съюза. Ето: да кажемъ тия 1.000 дружества въ Белгия прѣбосигуряватъ своя добитѣкъ и внасятъ осигурителни премии въ съюзната каса; тия премии съставляватъ 128.000 л., и държавата дава 128.000 л.; значи, колкото даватъ дружествата за прѣбосигуряване, толкова дава и държавата за прѣбосигуряване. Този начинъ за държавата е много по-лесенъ, отколкото първиятъ, който е прѣдвидѣнъ въ нашия законопроектъ, защото у насъ държавата се задължава да плаща половината отъ обезщетението на умрѣлия добитѣкъ, а колко ще бѣде тази половина, това не се знае и може да се случи или прѣтоварване въ бюджета, или малка катастрофа. Тѣй, напр., азъ правѣхъ такава сметка за мене си: ако прѣдположимъ, че въ първо време у насъ се образуватъ само 50 дружества — понеже е факултативно, азъ не вѣрвамъ, че въ 7—8 хиляди села, колкото имаме, ще се образуватъ дружества; допускамъ само 50 дружества — да осигурятъ само 5.000 добитѣка, срѣдно по 200 л., той ще прави една сума отъ 1 милионъ лева; тѣ ще внесатъ по 1%, това ще прави 10.000 л.; за административенъ разходъ прѣдвидѣно е въ законопроектъ да се взема по 20 ст. за всѣки 100 л., това прави 2.000 л.; значи, ще останатъ 8.000 л. И ако смъртността у насъ бѣде само 4%, както е въ Белгия — а азъ вѣрвамъ, че нѣма да бѣде само 4%.

а по-висока, защото друга е санитарно-полицейската властъ у насъ, и друга е въ Белгия, друго е населението тамъ, и друго е тукъ и т. н., но допускамъ, че само 4% ще бѣде — ще умратъ 200 добитѣка, които правятъ 40.000 л. обезщетение. Отъ тия 40.000 л. обезщетение, които трѣбва да се платятъ, държавата ще даде едната половина — 20.000 л., а другата половина, останалитѣ 20.000 л., трѣбва да се разхвърлятъ на капитала и на членоветѣ на сдруженията, и ще излѣзе, че, освѣнъ 1%, който е прѣдвидѣнъ въ законопроектъ, трѣбва да платятъ още 1%, и ще станатъ 2%, и това при тия хубави условия, че държавата дава всѣка година 100.000 л., пакъ вноската ще бѣде 2%, или 4 л. на добитѣк, които струватъ 20.000 л. Значи, такава ще бѣде минималната премия, а ако има и ветхителни такси, тогавъ ще бѣде нѣщо повече за всѣки добитѣкъ.

Но ние сме осигурили добитѣкъ само за 1 милионъ лева. Ако, обаче, това дѣло се развие у насъ, щото единъ день да осигуримъ за 100.000.000 л., тогава ще бѣде много повече. Но азъ казвамъ само 1/3 да осигуримъ и при срѣдната смъртностъ отъ 4%, тогава ние ще имаме обща загуба 4.000.000 л.; половината — 2.000.000 л., ще дава държавата. Два милиона лева е много; въ нашия бюджетъ да вписваме едно перо отъ 2 милиона лева за обезщетение добитѣка, не може, тежко е. Ето защо азъ мисля, че това е рисковано, като казваме държавата да плаща половината. На първо време ще стигатъ и 100.000 л., защото нѣма да се образуватъ толкова много дружества, понеже нѣма да се сѣятъ хората, нѣма да разбератъ отъ самото начало закона и тѣ ще стоятъ, но за по-послѣдъ явява се тази опасностъ.

Сега, като направя още двѣ-три бѣлѣжки, г-да, вече свършвамъ. Да се ориентираме сега въ налитѣ условия. Казахъ по-рано, че, за да може да се нареди такава осигуровка, да функционира и да бѣде тѣ ентита, и добръ да функциониратъ тия дружества, необходимо е, прѣди всичко, да има наличностъ на дружества. У насъ дружества нѣма. Второ нѣщо е необходимо — прѣбосигуряването на добитѣка. Значи, необходимо е съюзъ. Щомъ нѣма дружества, естествено, нѣма и съюзъ. У насъ, значи, липсва и първиятъ елементъ, и вториятъ елементъ. У тѣхъ, въ Европа, има установена практика, емпирически тѣ вече знаятъ, какъвъ е процентътъ на умиравето. Ние и това не знаемъ — не знаемъ, какъвъ е процентътъ на умиравето. Значи, и третия елементъ не знаемъ, и щомъ като липсва и този елементъ — процентътъ на умиравето на добитѣка, не можемъ да базираме нашитѣ осигурителни премии, защото тѣ се базиратъ върху процента на умиращата.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Ама тѣзи премии не сѣ точно опрѣдѣлени; тѣ ще бѣдатъ опрѣдѣлени въ устава. Казва се, че ще се плаща 1%, а ако се окаже загубата по-голѣма, ще има допълнителна премия.

П. Беровъ: Да. И азъ прѣзъ всичкото време говоря за допълнителни премии, за ветхителни такси. Азъ това схващамъ, по именно тамъ виждамъ несигурността на този законопроектъ, понеже не знаемъ точно този процентъ, и понеже учрѣждението е държавно и ще се управлява отъ чиновникъ, този чиновникъ може да направи какъвто ще нормаленъ уставъ, ще го хвърлуе на министра, а той ще го подпише на царя и свършено.

Съ една рѣчь, споредъ мене, ние нѣмаме засега база, върху която да строимъ нашето осигурително дѣло въ България. Както виждате, всички елементи липсватъ отначало докрай: и статистика липсва, и дружества липсватъ, и съюзи липсватъ, и всичко. Едно само не липсва: доброто желание на правителството да даде 500 хиляди лева за фондъ и 100 хиляди лева субсидия. Това е всичкото и сѣ него трѣбва

да почнемъ тепърва. Споредъ мене, въ началото би било добръ да се постави друго-яче. Като ви говорихъ за задължителното осигуряване въ Белгия, азъ обърнахъ особено ви внимание върху туй, че, ако тамъ осигурителното дѣло функционира добръ, то е благодарение на туй, че тамъ има голѣмъ фондъ, отъ лихвитъ на който може да се покриватъ непредвидѣнитѣ загуби, по-голѣми или по-малки всѣка една година. Това нѣщо трѣбва да направимъ и ние. Прѣди да почнемъ да правимъ осигурявания и нормаленъ уставъ, трѣбва да осигуримъ този фондъ. Ето защо менѣ ми се виждатъ много малко тѣзи 500 хиляди лева. Азъ бихъ казалъ, ако може да се даде 1 милионъ, и да се даде този милионъ така, щото осигуряванията да не влизатъ въ сила още тази или идущата година, а да влѣзатъ тогава, когато фондътъ парасне на една сума отъ 3—4 милиона лева. Тогава държавата ще може да се освободи съвършено отъ плащането на тѣзи субсидии отъ 100 хиляди лева всѣка година, а докато фондътъ парасне на 4—5 милиона лева, дотогава Министерството на търговията и земледѣлието нека се занимава съ друго — съ пронагадидране на тѣзи осигурявания, нека проучи статистиката, за да има база, за да има основа и слѣдъ 4—5 години, когато фондътъ парасне, както казахъ, на 4—5 милиона лева, когато ще имаме тѣзи елементи, които ни липсватъ сега, да изработимъ този нормаленъ уставъ и да кажемъ, че отъ нѣя година ще влѣзе и законътъ въ сила. Засега законътъ трѣбва да влѣзе въ сила само по отношение на единъ членъ, именно, че държавата ще даде такъвъ основенъ фондъ и всѣка една година ще дава въ такъвъ размѣръ субсидии, а нормаленъ уставъ да се изработи тогава, когато фондътъ парасне, както казахъ, на 4—5 милиона лева. Тогава ние съ една положителностъ, съ такива данни и факти въ рѣцѣ ще можемъ да започнемъ това осигуряване. Инакъ, ако започнемъ веднага, споредъ мене, като-че-ли е малко опасно.

Вънѣ отъ това, хвърля се въ очи туй, че законопроектътъ прѣдвижда осигуряване само на рогатия добитѣкъ, но не прѣдвижда осигуряване, напр., на свинетѣ и на конетѣ. Обаче, ако рогатиятъ добитѣкъ има значение за стопанството, нѣма съмнѣние, че и свинята има не малко значение. Тя има грамадно значение, а именно значение на тая машина, за която ви говорихъ, защото, ако има машина, която да умѣе да дава пай-скъпи животински продукти, това е свинята; а пъкъ да се каже, че свинята е толкова дребна единица, която не заслужава да се осигурява, това не е вѣрно. Свинята, тъй гледана, както се гледа у насъ — въ 2—3 години едва да дойде 50 кгр. — разбира се, това е дребна единица; по-понеже правителството харчи толкова сръдства за подобрене на свинеѣдството, харчи толкова суми за поддържане на държавна свинарница, то съ това се стреми да имаме по-добри свине, а една добра свиня може да дойде 4—500 кгр. — по сегашнитѣ цѣни, това прави 300—400 л., т. е. повече, отколкото струва единъ волъ сръдна рѣка. Искамъ да кажа, че този добитѣкъ — свинетѣ — не е за изхвърляне. Тѣ трѣбва да се иматъ прѣдъ видъ и да подлежатъ на осигуряване.

Същото ще кажа и за конетѣ. У насъ нѣколко пѣти е ставалъ този споръ: съ какъвъ добитѣкъ трѣбва да си служи нашиятъ земледѣлецъ, т. е. какъвъ има по-добра смѣтка — да си служи съ коня, или съ вола. И ако погледнемъ на историята, ще видимъ, че първоначално хората сѣ си служили съ едрия рогатъ добитѣкъ за работа. И това е понятно, защото и месото му струва пари, когато месото на коня не струва пари; но постепенно, слѣдъ като земледѣлието почна да става по-интензивно, слѣдъ като конетѣ възха да придобиватъ известна цѣна, особено у насъ, въ България, дѣто се дириятъ на па-

зара военнитѣ коне и т. п. — даже дохождатъ хора и отъ странство да дириятъ у насъ коне за купуване — обстоятелствата се измѣниха, и въпросътъ сега не се рѣшава вече въ полза на едрия рогатъ добитѣкъ. Даже въпросътъ се рѣшава така, че не волътъ, не конътъ, а кравата и кобилата сѣ, които трѣбва да играятъ роля въ земледѣлското стопанство. Кобилата, освѣнъ силата, която трѣбва да даде, трѣбва да даде и жръбче, което да плати храната на майката, та нейната сила да остане безплатна — тая е смѣтката, която се прави. У кравата смѣтката е друга: тя съ своето млѣко и съ телето пакъ трѣбва да плати храната, тъй че съ телето и млѣкото, освѣнъ че ще плати храната си, та нейната работа да остане безплатна, но плусъ това се иска още и нѣкакъва печалба за нейния стопанинъ. И такава печалба има. Това доказаха нашиятъ млѣкарски кооперации. Тѣ сѣ малко и съществуватъ малко години, но резултатитѣ сѣ поразителни, и сега искахъ да съобща нѣкои данни, но, за голѣмо съжаление, забравихъ тефтерчето си у дома, а да ви говоря наизустъ, не ми се ще. Та, искамъ да кажа, че въпросътъ така се рѣшава. Кобилата и кравата сѣ, които трѣбва да прѣдставляватъ работната сила въ стопанството, особено въ дребното стопанство. Стопанинъ съ 30 декара земя да държи единъ чифтъ волове само да оре съ тѣхъ, нѣма смѣтка; но ако държи единъ чифтъ, хубави крави, отъ по 7—800 л., които даватъ 15—20 кгр. млѣко, или четири хиляди килограма млѣко на годината, той, съ тѣзи двѣ крави, които ще работятъ, за да бждатъ тѣ здрави и за да бжде и телето здраво, ще обработва тѣзи 30 декара свободно, толкова повече, ако той държи, освѣнъ тѣзи двѣ крави, и другъ продуктивенъ добитѣкъ. При това, нека се има прѣдъ видъ, че отъ тия 30—40 декара той не ще има нужда да обработва повече отъ 20, защото другото ще бжде заето съ фуражъ. А какво значатъ 20—30 декара за единъ чифтъ крави? Нищо не значатъ. Това даже е необходимо, за да даватъ по-здрави крави. Тѣй щото, въпросътъ тамъ се схожда: кравитѣ и кобилитѣ играятъ важна икономическа роль въ стопанството.

Ето защо менѣ ми е непонятно, защо конетѣ и свинетѣ сѣ изхвърлени отъ законопроекта.

Сега, за магаретата нѣма какво да се говори — тѣ не сѣ на почитъ у насъ; а що се отнася до овцетѣ, тѣ сѣ много дребна единица: сръдно овцетѣ у насъ се продаватъ по 10—15 л. най-много, когато въ Белгия ги цѣнятъ 45 л. При 45 л. може да става дума за осигуряване на овцетѣ, но при такава малка цѣна, която тѣ иматъ у насъ, тѣ могатъ да бждатъ оставени настрана.

Та тѣзи сѣ бѣлѣжикитѣ, които имахъ да направя. (Нѣкои ржкоплѣскавъ)

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Има ли другъ записанъ ораторъ?

Прѣдседателъ: Нѣма.

Има думата г. министърътъ на търговията и земледѣлието.

Д. Рашевъ: Има и други да говорятъ.

Отъ мнозинството: То се свърши.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще кажа само нѣколко думи. Ще видите, че има една разлика въ този законопроектъ отъ законопроекта за осигуряване на полскитѣ произведения. Когато, споредъ послѣдния законопроектъ, всѣки единъ домакинъ, всѣки единъ стопанинъ ще може да се осигурява самъ...

Д. Рашевъ: Ние не сме се изказали-още, нищо не сме говорили. Азъ искамъ да говоря.

Министър д-ръ Т. Кръстевъ: Казаха ми, че нѣма записани, и затуй взехъ думата. Можете да говорите и при второто, и при третото четене, но сега сега свършимъ. Азъ имамъ само двѣ думи да кажа. (Глъчка)

Прѣдседателъ: Азъ видѣхъ, че нѣма записани оратори, и затуй дадохъ думата на г. министъра.

Д. Драгиевъ: Кой прѣкрати дебатитѣ?

Д. Рашевъ: Азъ не съмъ виноватъ за това.

Министър д-ръ Т. Кръстевъ: Защо не се записахте по-рано?

Т. Васильовъ: Часътъ е 8; да се вдигне засѣданieto; утрѣ да се говори. Има време и при второто четене.

Прѣдседателъ: Моля Събранието да рѣши, да се удовлетвори ли г. Драгиевъ въ неговото желаніе да говори, при венчко че той имаше възможност да говори по-рано. (Голѣма глъчка)

Имате думата г. Рашевъ.

Г. Копринаровъ: Въпросътъ е свършенъ. Тѣ можеха да се запишатъ.

Д-ръ Н. Наковъ: Защо не се записахте по-рано, г-да? Ще Ви кажимъ съ быблица ли? (Скарване между г. д-ръ Н. Наковъ и г. Н. Хаджиевъ)

Прѣдседателъ: Моля, г. Хаджиевъ, седнете си на мѣстото!

Д-ръ Н. Наковъ: Искате да Ви кажатъ: г. Хаджиевъ, Вашето просвѣтено миѣние интересува Събранието — желаете ли да говорите? Важна птица — ще го канятъ съ быблица!

Прѣдседателъ: Г-да! Тишина. Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Диню Рашевъ.

Д. Рашевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ще бѣда много кратъкъ, затуй ще ви моля да ме изслушате.

Нуждата отъ застраховка на добитъка се е чувствувала много отдавна, и тая застраховка е възприета въ другитѣ държави още отдавна; обаче, въ България сега за пръвъ пѣтъ се внася този въпросъ въ Народното събрание. Вѣкъму е известна ползата отъ добитъка и какво значение има той въ стопанско-икономическия развой на страната. Вие можете да си прѣдставите, каква важна роль играе той въ икономическия животъ на България: земледѣлецътъ не може безъ добитъкъ; той е неговиятъ капиталъ, той е неговата фабрика, той е главното му сръдство за поминѣкъ; безъ добитъкъ немислимо е да има земледѣлие въ България, защото той служи за впрѣгане, дава млѣко и принася редъ други ползи. Ето защо азъ намирамъ, че много намѣсто е да се възприеме този законопроектъ въ България. Знаете какво промѣненіе става въ нашето земледѣлие съ изгубването на добитъка. Онзи, който е изпитвалъ такъвъ случай, знае каква сърцераздирателна картина прѣдстави той отъ себе си. Когато умре добитъкъ на нѣкой човѣкъ, изедитѣжъ неговото стопанство се затваря, и той бива принуденъ да иде въ устата на лихварина, или пѣкъ да затвори къщата си и да отиде да стане ратай на чужди хора. Та значението на тази ползност на добитъка е извънредно голѣмо и на вѣкъно е известно.

Въ България съ този законопроектъ се внася, пригрѣжда се главниятъ принципъ на взаимното осигуряване. Азъ намирамъ този принципъ за много умѣстенъ, защото ние не можемъ да отидемъ изедитѣжъ въ крайности. Вие знаете, доколко нашето

селско население е подготвено и, отъ друга страна, знаете пѣкъ и сръдствата, съ които то разполага. Азъ бихъ билъ за едно задължително осигуряване само при слѣдующето условие: ако имаме нужния фондъ, ако може изедитѣжъ да се събератъ 4—5 милиона лева, тогава осигуряването ще бѣде намѣсто, защото съ туй ще насърчимъ населението; обаче, щомъ този фондъ липсва, населението още отъ прѣвъ пѣтъ ще бѣде разочаровано и, вмѣсто да стане привърженикъ на тази идея, то ще стане противникъ, цѣлата нѣма да се постигне и идеята ще бѣде още отъ началото компрометирана, защото не ще могатъ да се обезщетятъ венчки.

Въ законопроекта намирамъ една непълнота. Г. министърътъ се е ограничилъ само върху рогатия добитѣкъ, когато, г. г. народни прѣдставители, не само рогатиятъ добитѣкъ служи за поминѣкъ, а за поминѣкъ служатъ още конетѣ и катѣритѣ. Въ много мѣста, особено въ балканскитѣ, ще видите, че хората се прѣпитаватъ съ конетѣ си, защото тѣ имъ служатъ като една желѣзница, да прѣнасятъ съ тѣхъ товари отъ едно мѣсто на друго. Въ балканскитѣ мѣста е невъзможно да се работи съ волово, поради отектствие на пѣтица и поради отектствие на редъ други условия. Така че, конетѣ и катѣритѣ сѣ главното сръдство, главниятъ капиталъ на хората по таква мѣста, чрѣзъ който се и прѣпитаватъ. Известно е още, че на много мѣста нѣкои ги впрѣгатъ въ талига или фойтонъ: понеже човѣкъ нѣма ниви, купува си два коня, взима си и фойтонъ, впрѣга ги и съ това се прѣпитва; по когато паднатъ и умратъ конетѣ му, той ще бѣде принуденъ или да отиде въ рѣцѣтъ на лихварина, или пѣкъ, ако не може да намери сръдства, той затваря къщата си и отива да става ратай на хората, или съвсѣмъ напуска България и отива въ други страни. Ето защо азъ намирамъ, че туй е едно опущение въ законопроекта, дѣто не се прѣдвѣжда осигуровка и за тоя едрѣ добитѣкъ. По-добрѣ би било да се приеме да влѣзе въ туй число и едриятъ добитѣкъ: волове, биволи, коно и мулета; защото ще се съгласите, че на много мѣста, напр., по Родопитѣ, хората — това съмъ забѣлѣжилъ отъ онитѣ — се прѣпитаватъ чрѣзъ мулета и катѣри, като прѣкарватъ чрѣзъ тѣхъ дървата, понеже мѣстата тамъ сѣ много стрѣмни и конъ не може да ходи по тѣзи мѣста. Ето-защо и тѣ, като едрѣ добитѣкъ, трѣбва да влѣзатъ въ туй число и да могатъ да се осигуряватъ, както рогатиятъ добитѣкъ.

Колкото за туй, г-да, че и свинетѣ трѣбвало да се осигуряватъ, както нѣкои казаха, дотамъ не трѣбва да отиваме, защото ще влѣзнемъ въ голѣми дроболни и, вмѣсто полза, ще компрометираме самата идея още отначало. Дѣйствително знаемъ, че свинетѣ сѣ единѣ отъ апаратитѣ, които обръщатъ растителната храна въ животинска, по това е важно при мѣстни, локални условия; тамъ, дѣто има голѣми градове, дѣто има по-голѣма централизация, това си има значението. Но прѣдставете си, че имаме още много хора отдалечени отъ центроветѣ, живѣятъ по на 10—20 часа далечъ отъ желѣзницата, отъ градоветѣ; тѣзи хора, при венчко че виждатъ ползата отъ осигуряването на свинетѣ, но не ще могатъ да го приспособятъ: тѣ трѣбва да се изселатъ, или трѣбва да иматъ капиталъ, та туй е невъзможно да се извърши навсѣкждѣ изъ България. Ето защо тѣзи дребни нѣща трѣбва да се изключатъ, като остане само едриятъ добитѣкъ.

И по количество, на и по капитала, вложенъ за конетѣ, тѣ почти неотстъпватъ сравнително съ воловетѣ. Приблизителната цѣна на коня, както и работата му, почти се сравняватъ съ тѣзи на вола. Дажо, по работа, конетѣ започнаха да надминаватъ вече воловетѣ. Населението се увѣри въ ползата отъ конетѣ и започна да замѣнява вече волската сила съ конската; хората започнаха вече да оратъ съ коно, понеже по-бързо работятъ и повече нѣщо се изра-

ботва съ тѣхъ; въобще хората съзнаха по-големата полза отъ конетѣ и започнаха вече да си служатъ по селата повече съ тѣхъ. Ето защо не ще бжде излишно да влѣзатъ и тѣ въ категорията на едрия добитѣкъ.

Г-да! Тази идея би се осъществила много набързо, но само при едно условие: срѣдствата да бждатъ осигурени. За доказателство на туй ни служи законътъ отъ 1895 г., причината за чнето компрометиране бѣше единствено липсата на срѣдства.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Нѣма такъвъ законъ отъ 1895 г., бе джанъмъ!

Д. Рашевъ: И сега, когато тия срѣдства липсватъ, бждете увѣрени, че тази идея ще бжде компрометирана и не ще може да се прокара. Ето защо ние, прѣди всичко, трѣбва да потърсимъ срѣдства. Азъ намирамъ, г-да, че тѣзи срѣдства ще може да се доставятъ най-напрѣдъ отъ държавата и послѣ отъ тия кредитни учрѣждения, доколкото тѣ могатъ да помогнатъ. Държавата трѣбва да се притече на помощъ на едно население, което е основата на нашата страна; трѣбва тукъ държавата да не се скѣпи. Когато тя не се скѣпи за по-дребни работи, защото тогава да се скѣпи за земледѣлието, което е главниятъ факторъ въ нашата страна и съ което постоянно се хвалимъ прѣдъ чуждитѣ държави? И когато тѣ признаватъ, че България е единствено земледѣлска страна, и всички сѣ признали, че тукъ има нужнитѣ условия за развитието му, нѣма защо да се скѣпимъ спрѣмо земледѣлието. Ето защо необходимо се налага на държавата да даде единъ фондъ, за да може да се закрѣпи осигурителниятъ фондъ, не да се компрометира дѣлото, а да може да се поощри. За тая цѣль слѣдва се да отпусне единъ фондъ не по-малко отъ 1 милионъ лева, макаръ да виждамъ, че и 1 милионъ лева ще бждатъ малко, пѣма да бждатъ достатъчни, защото, при днешнитѣ условия, имаме вече доста съзнателни земледѣлци, които набързо ще влѣзатъ въ числото на осигуренитѣ, но само при тия условия, когато вече видятъ, че срѣдствата сѣ осигурени. Втори единъ източникъ може да бжде Земледѣлската банка, защото последната е създадена прѣди всичко пакъ за нашето земледѣлие, пакъ за нашия народъ; той я е спечелилъ. Вамъ е известно, че тази идея е била възприета още въ турско врѣме, въ 1869 г., ако се не лъжа, отъ Митхадъ паша, който добръ е схваналъ нуждитѣ на нашето население и, при въвеждането ѝ, е ималъ за цѣль да може да осигури производството въ нашата страна. И когато ползата отъ тази идея е била призната и тя е била възприета още прѣди десетки години отъ турцитѣ, защо ние днесъ, слѣдъ толкова годишенъ свободенъ животъ, да не я възприемемъ? Защо Земледѣлската банка да не отпусне известна сума; защо тя да бжде толкова скѣпа къмъ земледѣлието, когато нейнитѣ суми сѣ взети отъ самитѣ земледѣлци? Ето защо въ случая държавата не трѣбва да се скѣпи, не трѣбва само да отнема капиталитѣ на туй наше селско население, но и да отпусне отъ касата си една достатъчна сума, не по-малка, отъ 1 милионъ лева. Вие знаете, че необходимитѣ условия за да може да се развива всѣко едно производство, всѣко едно прѣдприятие, това сѣ капиталитѣ. А кое е капиталътъ на нашия земледѣлецъ? Казахъ, капиталътъ му е неговиятъ добитѣкъ — капиталъ, изразенъ чрѣзъ животната сила. Ето защо ние не трѣбва да се скѣпимъ. При нѣколко стотини хиляди стопанства въ България, защо да останемъ нѣми на тѣхния гласъ?

Г-да! Прѣдвидѣно е въ законопроекта, че обезщетенията трѣбва да ставатъ въ края на осигуряваната година, два мѣсеца по-подирѣ. Г-да! Единъ лѣкъ, единъ цѣръ трѣбва да се дава наврѣме; полза ще види болниятъ само тогава, когато цѣрътъ му се

даде наврѣме; ако една рецепта, единъ цѣръ не се даде наврѣме, той е безъ значение, той се обезличава и не може да постигне цѣльта си. Прѣдставете си какво нѣщо е земледѣлието: днесъ умира добитѣкътъ на единъ земледѣлецъ и, като нѣма отдѣ да си достави кредитъ, ще чака края на годината; но неговитѣ ниви не ще бждатъ посѣти и на другата година като нѣма да ги посѣе, по-добръ е да вземе тоягата и да отиде да стане ратай. Тѣй че, съ туй не ще можемъ да избѣрнимъ сълзитѣ на нашитѣ земледѣлци, не ще можемъ да имъ помогнемъ. Ако искаме да бждемъ тѣхни доброжелатели, противъ тѣхнитѣ бѣдствия, ние трѣбва наврѣме да ги удовлетворимъ и не трѣбва да чакаме края на годината, а туй да стане, по възможностъ, въ 5—6 дена, защото врѣмето бърза, не чака. А вие знаете земледѣлскитѣ произведения какви сѣ: наврѣме не посѣнешъ ли, наврѣме не пожънешъ ли, наврѣме не овърнешъ ли, всичкиятъ ти трудъ отива напразно; тамамъ си поставилъ хармана да върнешъ и ти падне волътъ — като не ти помогнатъ веднага, ето че храната ти я оквасва дѣждътъ, и трудътъ ти отива напразно. Ето защо, азъ настоявамъ на туй и то трѣбва да се вземе въ съображение отъ комисията, защото належащитѣ нужди на самия занаятъ диктуватъ това. Та, искамъ да обърна вниманието на комисията, когато това ще се измѣнява, да има прѣдъ видъ, што обезщетението да става най-много въ двѣ или три седмици; повече да се чака — не може.

Г-да! За комисията, която ще се назначи при отдѣленieto на министерството, виждамъ, че има едно ограничение, че хората, които ще влѣзатъ въ комисията, ще се посочватъ отъ окръжнитѣ постоянни комисии. Азъ мисля, че е по-добръ тѣзи лица да бждатъ изборни и по възможностъ да бждатъ повече; да се избиратъ отъ самитѣ тѣзи, които сѣ осигурили, да се избиратъ по двѣ лица отъ околия, или най-малко по двама отъ окръгъ, та да може да се събератъ повече сили съ повече разнообразни знания, които да могатъ да обхванатъ развитието на скотовѣдството въ нашата страна, и да бждатъ по-жизнеспособни, когато се събератъ. Иначе, както е въ законопроекта, да се посочва само едно лице отъ всѣки окръгъ, имайте прѣдъ видъ, че партизанскитѣ страсти у нашия българинъ сѣ доста развити, че ние още не можемъ да се похвалимъ съ добри нрави, и често пакти ще излизаме отъ партизански съображения и ще назначимъ Стояна или Драгана; защото е мой роднина или защото е отъ моята партия и пр., и по този начинъ ще навлѣзатъ въ тази комисия лица неспособни. Ето защо, настоявамъ лицата да бждатъ повече, да бждатъ изборни, за да бждатъ по-жизнеспособни, за да могатъ обширно да обхванатъ тази задача, за която тѣ сѣ прѣдначинени.

Друго. Казано е въ законопроекта, че, за да образуватъ въ една община притежателитѣ на едѣръ рогатъ добитѣкъ мѣстно осигурително дружество, трѣбва да бждатъ най-малко десетъ души. Тази цифра, г. министре, е доста голѣма. Би било по-добръ да бжде по-малка тази цифра, да бждатъ шестъ или седемъ души, защото, когато по житнитѣ произведения позволите на едно отдѣлно лице да се осигурява, нѣма смисълъ тукъ, по скотовѣдството, да ограничаваме притежателитѣ на едѣръ добитѣкъ въ правото имъ да се осигуряватъ.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Това сѣ подробности, г. Рашевъ.

Д. Рашевъ: Нека комисията има прѣдъ видъ и това нѣщо, што по-възможностъ да намали числото имъ. Азъ не искамъ да бждатъ единъ или двама, но не искамъ да бждатъ и 15 или 20 души.

Прѣдседателътъ: Г. Рашевъ! Това сѣ подробности, които ще разискваме при второто четене.

Д. Рашевъ: Друго едно ограничение се прави, че такова едно дружество не би могло да стане безъ съгласието на кмета или неговия помощникъ. Това е пакъ едно второ ограничение. Азъ мисля, че осигуровката може да стане по инициативата на всеки единъ земледѣлецъ отъ селото, стига само да има добитъкъ. Защо кметътъ да взема тази инициатива, защо той да убива инициативата у нашия земледѣлецъ? Може кметътъ по разни съображения да не се съгласи, но има по-съзнателни селяни, които ще възприематъ тази идея.

Прѣдседателъ: Това е за второто четене, г. Рашевъ.

Д. Рашевъ: Свършвамъ, г. прѣдседателю. Като изказвамъ тѣзи бѣлѣжки, моля почитаемата комисия да ги има прѣдъ видъ и да направи съответнитѣ измѣнения въ законопроекта.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на търговията и земледѣлнето.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вземамъ думата, за да отговоря само на еѣкон отъ въпроситѣ, които се зададохъ. Защо не се осигуряватъ конетѣ, защо не се осигуряватъ и свинетѣ? Г. г. народни прѣдставители! Този законопроектъ има една цѣль. Той иска да основе едно централно учрѣждение, което, тъй да се каже, да прѣзастрахова мѣстнитѣ осигурителни дружества. Тази е основата, на която почива този законопроектъ. Той подразбира, че трѣбва да има мѣстни дружества. Никой не може да се осигури направо прѣдъ това централно дружество; трѣбва да има други дружества, които да се прѣосигурятъ.

(Народни прѣдставители навлизатъ въ заседателната зала)

Д. Драгиевъ: За г. министра дрънкате звънеца, г. прѣдседателю, за да надойдатъ излѣзлитѣ отъ залата г. г. народни прѣдставители; желателно е и другъ пътъ да го дрънкате.

Прѣдседателъ: Азъ моля г. Драгиева да не прѣкъсва, когато тукъ се разискватъ сериозни работи. Шегитѣ оставете на страна.

Отъ земледѣлската група: Това не е шегъ.

М. Златановъ: И другъ пътъ е дрънкалъ звънеца.

Д-ръ Н. Наковъ: Да се отбѣлѣжи, че Драгиевъ е станалъ грамофонъ. (Глъчка)

Прѣдседателъ: Моля, г-да, тишина.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Трѣбва, г. г. народни прѣдставители, да се създадатъ такива дружества и тѣ да се прѣосигурятъ въ централата. Ние възприехме тази система, каквато е въ западна Европа. Ние изучихме осигуряването на полскитѣ произведения и сега искаме да дадемъ възможностъ на нашето население да си осигури и едрия рогатъ добитъкъ върху взаимноспомогателна почва. Това осигуряване на добитъка е свършено различно отъ осигуряването на полскитѣ произведения. Когато добитъкътъ се застрахова, може притежателътъ му да иска да го използва, да го прѣсилн, нѣма да го гледа като добъръ домакинъ, а ще го гледа, колкото е възможно повече да го използва, защото знае, че, ако добитъкътъ му умре, ще му се плати; слѣдователно, макаръ и застрахованъ добитъкътъ, собственикътъ му трѣбва да го гледа добъръ, тъй както го е гледалъ по-рано. Въ слѣдствие на туй трѣбва да има една контрола върху този добитъкъ, да не би този, който го застрахова, да иска да извлѣче всичката възможна полза отъ него, и слѣдъ туй, когато до-

битъкътъ му умре, да му се плати. А това не може да стане отъ едно централно учрѣждение, а то може да стане само отъ едно мѣстно дружество. И много право ви каза г. Беровъ, че основата на тѣзи дружества е като основата на Райфайзеновитѣ каси — това трѣбва да стане въ единъ тѣсенъ кръгъ хора, които се познаватъ и хора, които си гледатъ добитъка. Споредъ този законъ, не може да си осигури добитъка онзи, който не го гледа добъръ. Най-напрѣдъ ще се прѣгледа добитъкътъ да не е прѣсиленъ или изтощенъ, да не е боленъ, ще се видятъ оборитѣ и какъ е гледалъ, и само тогава ще приематъ за членъ притежателя му; иначе не ще го приематъ. И послѣ, ако се разболѣе добитъкътъ, той е длъженъ да повика ветеринаренъ лѣкаръ; ако умре добитъкътъ, нѣма да му го плащатъ. Слѣдователно, тази работа е много мъчна. Тя не е така лесна, както при земнитѣ произведения. И у насъ асж не се знае кои могатъ да се застрахуватъ. Могатъ да се застрахуватъ само онѣзи, които иматъ добъръ добитъкъ и го гледатъ добъръ, но другитѣ, които не гледатъ добъръ добитъка си, на-да-ли ще могатъ да го застрахуватъ. И този законопроектъ има повече за цѣль да накара нашето население да си гледа по-добъръ добитъка, защото иначе изтощенъ и боленъ добитъкъ нѣма да се приема. При тѣзи условия азъ се чудя, че пакъ се повдига въпросъ за задължително осигуряване. Какво е задължително осигуряване? Прѣди всичко 50% отъ нашето население, да не кажа повече, не си гледа рационално добитъка: всичкитѣ му добитъкѣ е прѣсиленъ, изтощенъ и пр.; нѣма нужнитѣ оборн, не го гледа съ нужната грижа и, слѣдователно, такъвъ добитъкъ не можемъ да го приемемъ за осигуряване. Е, какъ тогава може да става въпросъ за задължително осигуряване въ този случай? Това е невъзможно. Навсѣкъдѣ задължителното осигуряване е пропаднало. Но задължени какъ? — това трѣбва да се разбере. Не задължени въ смисълъ всеки да си осигури добитъка, но въ една община, ако стане задължително осигурително дружество, всички отъ тази община сж длжници да си осигурятъ добитъка. Такова отдѣлно задължение по общини ще има тамъ, дѣто има организации, а не изъ цѣлата страна, защото, щомъ се осигурятъ въ една община извѣстно количество притежатели на добитъкъ, тѣ иматъ всичката полза да накаратъ и другитѣ, които иматъ неосигуренъ добитъкъ, да го осигурятъ и тѣ, защото този добитъкъ, който не е осигуренъ, може да не се гледа добъръ, а негледанъ добъръ добитъкъ може много лесно да заболява и да прѣдава болестта и на осигурения добитъкъ; та въ слѣдствие на туй, въ името на обществената полза, се каза, че, щомъ се застрахуватъ извѣстно количество притежатели на добитъкъ, тогава цѣлото население трѣбва да се застрахова. Само по общини може да има задължително застрахованне. Тѣй щото, г. г. народни прѣдставители, въ дадения случай нѣма абсолютна никаква смисълъ да се говори за задължително осигуряване. Засага такива дружества никъдѣ нѣма, а тѣзи дружества, които ще се създадатъ, тѣ ще бждатъ по единъ еднообразенъ уставъ, изработенъ отъ централното управление. Това е този нормаленъ уставъ, за който говори г. Беровъ. Ние тукъ нѣма защо да имаме този уставъ, за да основемъ това осигурително учрѣждение, защото, казахъ, това учрѣждение има за цѣль да тури основа на едно осигурително учрѣждение, което, тъй да се каже, ще прѣосигурява другитѣ дружества, които ще се съставятъ изъ цѣлата страна. На западъ това осигуряване е станало по слѣдующия начинъ: най-напрѣдъ на взаимноспомогателна почва сж се създали взаимноосигурителни дружества въ извѣстни общини, послѣ тѣ влизатъ въ съюзи и се прѣосигуряватъ. Ние започваме обратно: туряме съюзъ, който е това държавно учрѣждение, и искаме да създадемъ такива осигурителни дружества. И това знаете ли

защо го правимъ? Това го правимъ затуй, защото ние трѣбва да вървимъ напредъ, останали сме назадъ и, слѣдователно, трѣбва държавата да стѣпи енергически въ стопанството на нашия гражданинъ, на нашия селянинъ, да вземе тя инициативата, за да отива то напредъ.

Щомъ работата е така мъчна и с така сложенъ въпросътъ за едрия рогатъ добитѣкъ, който изисква много по-малко грижи, да мислимъ за осигуряване на коне, които искатъ още повече грижи, тамъ работата ще бѣде още по-деликатна, слѣдователно, и много по-мъчна. Ние искаме да осигуримъ най-важния добитѣкъ на селянитѣ, а той е едриятъ рогатъ добитѣкъ. Тукъ се говори, че се пѣли този едъръ рогатъ добитѣкъ да се замѣни съ коне; може да се замѣни единъ денъ съ коне, но ние гледаме да удовлетвори́мъ днешнитѣ нужди, а тѣ сж, че селянитѣ си служатъ днесъ съ едъръ рогатъ добитѣкъ.

Д. Драгиевъ: Г. министре, въ Добруджанския край работниятъ добитѣкъ с повечето коне. Това започва да става и въ Южна-България.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Г. Драгиевъ! Дѣто нашиятъ селянинъ захване да употребява коне, вмѣсто волове, още много врѣме ще мине. Ние пѣваме още тази подобрена конска порода, тази британска или арденска порода коне.

Д. Драгиевъ: Добръ е да споходите Добруджанския край.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Може да има нѣкое кѣно изъ Добруджанско, дѣто става това, но ние гледаме общото и искаме да направимъ най-малкото. И азъ Ви казахъ, г. Драгиевъ, че, ако ние направимъ тѣзи сдружавания за осигуряване само едрия рогатъ добитѣкъ, то ще бѣде много направено. Азъ мисля, даже, че и за едрия рогатъ добитѣкъ това ще бѣде много мъчна работа. И правъ е г. Беровъ, който ви каза, че тази работа отначало на-да-ли ще може да стане. Трѣбва да се пронагадира тази идея, трѣбва да се съставятъ такива дружества и не само да се съставятъ, ами ония, които ще съставятъ тия дружества, трѣбва да бѣдатъ малко по-интелигентни хора, да бѣдатъ малко по-интелигентни селяни, за да наредятъ тази работа въ селата.

За осигуряване на свинетѣ ще кажа, че това е вече да искаме съвсѣмъ много. А, колкото за дребния рогатъ добитѣкъ, той не се осигурява поради неговата малка цѣнность.

Г. г. народни прѣдставители! Никѣдѣ нѣма дружества, които да се осигуряватъ направо при централното управление. Казахъ ви защо. Защото централното управление не може навсѣкѣдѣ да праща агенти. Умрѣлъ, напр., единъ волъ за 50 или 100 л., ще отиде агентъ да го оцѣнява и пр. Тѣзи работи сж много сложни, и затуй сж възприсли тази система: мѣстни застрахователни дружества, а послѣ тѣзи дружества да се прѣосигуряватъ въ едно централно осигурително дружество, каквото с това.

Други особени възражения не се направиха. Тѣзи работи, които ви приказва г. Рашевъ, тѣ сж работи на подробности, и затуй върху тѣхъ азъ нѣма да кажа нищо. Да били шестъ души членоветѣ, а не десетъ — можете да ги направите петъ, можете да ги повишите на 20 души. На тѣзи работи нѣма да отговарямъ, защото, казвамъ, при първото четене на законопроекта на тѣзи работи не трѣбва да се спираме. Ето защо ще моля г. г. народнитѣ прѣдставители, да приематъ законопроекта по принципъ, а ще видимъ послѣ въ комисията, какви подобрения може да се направятъ.

Прѣдседателъ: Д-ръ П. Ораховацъ.

Прѣдседателъ: Разискванията по принципъ сж свършени.

Туримъ на гласуване законопроекта за осигуряване едъръ рогатъ добитѣкъ и моля оиѣзи г. г. народни прѣдставители, които сж за приемането по принципъ на законопроекта за осигуряване на едъръ рогатъ добитѣкъ и за изпращането му въ комисията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Нѣкои прѣдставители: Часттъ минава 8.

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Азъ ще моля Събранието да вдигне засѣданието; но за утрѣшния денъ, сжбота, да продължимъ разглеждането на въпроситѣ отъ днешния дневенъ редъ. Колкото за прошенията, азъ говорихъ съ пѣкои отъ г. г. членоветѣ на прошектарната комисия и тѣ намиратъ, че би било необходимо да поговорятъ помежду си, като какви прошения ще трѣбва да докладватъ, прѣдъ видъ на вота, който Народното събрание взе миналата сжбота. По тази причина утрѣ ще има едно засѣдание прошектарната комисия, въ което съмъ помоленъ и азъ да присѣтствувамъ, за да може да се установи окончателно прошектарната комисия върху въпроса: кои прошения да докладва и кои не, съобразно съ вота на Събранието отъ миналата сжбота. Ти пѣма подготвенъ материалъ за докладъ за утрѣшния денъ. Прѣдъ видъ на туй, моля утрѣшния денъ да продължимъ разискванията по днешния дневенъ редъ, а прошенията ще остане да гледаме идущата сжбота.

Прѣдседателъ: Моля г. министъръ-прѣдседателя да се съгласи да се прѣреди дневниятъ редъ въ смисълъ, щото прѣдложението направено отъ варненския народенъ прѣдставителъ г. Никола Кжневъ да бѣде на първо мѣсто, а на второ мѣсто да бѣде продължение на днешния дневенъ редъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Азъ мисля, че нѣма защо. Кой прави това прѣдложение?

Прѣдседателъ: Варненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Кжневъ. Прѣдложението е подписано и отъ други народни прѣдставители.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Азъ ще моля г. Кжнева да се съгласи да стои въ дневния редъ прѣдложението му тамъ, кѣдѣто е поставено. Молята грижа е, г. г. народни прѣдставители, да има повече работа за комиситѣ, които нищо не работятъ; затова, желателно би било, прѣдварително да приемемъ по принципъ законопроекта за Кооперативната банка, слѣдъ туй ще гледаме прѣдложението на г. Кжнева, а възможно е и слѣдъ туй да не го гледаме, защото ще дойде законопроектътъ за беглика.

Ще моля Народното събрание да се съгласи съ направеното отъ мене прѣдложение, да слѣдваме дневния редъ тѣй, както е той нареденъ за днешното засѣдание.

Прѣдседателъ: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прѣдложения отъ г. министъръ-прѣдседателя дневенъ редъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 20 вечерьта)

Секретари: { В. Александровъ.
Г. Копринаровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.